

2024 Mart

YAKIN ÇAĞ TARİHİ ALANINDA

Araştırmalar ve
Değerlendirmeler

EDİTÖR

Doç. Dr. Kurtuluş DEMİRKOL

gece
kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Doç. Dr. Kurtuluş DEMİRKOL

Birinci Basım • Mart 2024 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-572-4

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

Yakın Çağ Tarihi Alanında Araştırmalar ve Değerlendirmeler

Mart 2024

**Editör:
Doç. Dr. Kurtuluş DEMİRKOL**

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

II. MAHMUT DÖNEMİ'NDE YURT DIŞINA GÖNDERİLEN ÖĞRENCİLERİN OSMANLI DEVLETİ'NDE YENİLİKÇİ FİKİRLERİN OLUŞMASINA ETKİSİ

Ahmet ERCİVAN.....1

BÖLÜM 2

1950'LERDE TOPLU İŞ UYUŞMAZLIKLARININ UYGULAMADAKİ NİTELİKLERİ

Ali SİPAHİ.....19

BÖLÜM 3

SİCİL-İ AHVÂL DEFTERLERİNE GÖRE ERDEKLİ MEMURLAR

Kurtuluş DEMİRKOL.....41

BÖLÜM 1

II. MAHMUT DÖNEMİ'NDE YURT DIŞINA GÖNDERİLEN ÖĞRENCİLERİN OSMANLI DEVLETİ'NDE YENİLİKÇİ FİKİRLERİN OLUŞMASINA ETKİSİ

Ahmet ERCİVAN¹

---

¹ Öğr. Gör. Dr. Ahmet ERCİVAN, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, 0000-0002-3720-1653

Giriş

Osmanlı devlet adamları ve padişahları, savaş meydanlarında alınan yenilgiler sonucunda yıpranan devleti tekrar toparlamak amacıyla yenilikler yapma ihtiyacı duymuşlardır. Yenilik hareketlerinin başlaması daha çok 17.yüzyıldan itibaren olmuştur. Her ne kadar Osmanlı Devleti başlangıçta Avrupa'dan geri kaldığını kabul etmese de zamanla Avrupa'nın üstünlüğünü kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu yüzden ilk yenilik çalışmaları yapılırken eski düzene dönmek amaçlanırken daha sonra Avrupa modeli örnek alınmış, Avrupa'dan askeri ve sivil uzmanlar getirilme yoluna gidilmiştir. II. Mahmut **Dönemi**'ne gelindiğinde yenilik hareketleri birçok alanda yapılmış ve devlet politikası haline getirilmiştir. Bu dönemde Avrupa'daki gelişmelerden en üst düzeyde faydalanılmaya çalışılmıştır. Bunun için Avrupa'dan sadece uzman getirilmesi yeterli görülmemiş, her alanda yetiştirilmek ve devlet hizmetinde kullanılmak üzere Avrupa'ya öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Bu uygulama sonraki dönemlerde ve Cumhuriyet **Dönemi**'nde de artarak devam etmiştir. Avrupa'ya gönderilen öğrenciler döndüklerinde farklı alanlarda hizmet etmekle kalmamışlar, aynı zamanda Avrupa düşüncesinden etkilenen bu gençler Osmanlı Devleti'ndeki Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Meşrutiyet ve Cumhuriyet fikirlerinin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu sayede Osmanlı modernleşmesi hız kazanmış ve her alanda yenilik hareketleri başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde yenilik hareketleri 17. yüzyıldan itibaren başlamıştır. Ancak bu dönemde yapılan yenilik çalışmaları ile daha çok eski düzene geri dönmek ve devletin güçlü zamanlarına yeniden kavuşmasını sağlamak amaçlanmıştır. Yapılan yenilik çalışmaları savaşlarda alınan başarısızlıkların etkisi ile ağırlıklı olarak askeri alanda gerçekleşmiştir. Ancak yapılan yenilik çalışmaları yüzeysel düzeyde kalmış ve yenilikleri yapan kişilerin hayatı ile sınırlı olmuştur. Dolayısıyla bir devlet politikası haline de getirilememiştir. 18. yüzyıla gelindiğinde ise Avrupa'nın üstünlüğü kabul edilmiş ve yapılacak olan yenilikler için Avrupa örnek alınmıştır. Hatta Avrupa'dan uzmanlar getirilmiştir. Bu uzmanlar daha çok askeri alanda yetmişmiş kişilerden seçilmiştir. Bununla birlikte yenilikler daha önce olduğu gibi yenilik hareketlerini gerçekleştiren kişilerin hayatına bağlı kalmıştır. Yine yapılan yenilikler ağırlıklı olarak askeri ve ekonomik alanda gerçekleştirilmiş ve diğer alanlara yayılması sınırlı olmuştur. 19. yüzyılda yapılan yeniliklerde askeri ve ekonomik gelişmelerin yanı sıra diğer alanlarda da pek çok yenilik hareketi gerçekleşmiştir. Köklü değişikliklerin yapıldığı bu dönemde yenilikler bir devlet politikası haline getirilmiştir.

Yenilikleri devlet politikası haline getiren Osmanlı Padişahı Sultan II. Mahmut olmuştur. Bu dönemde devlet yönetiminde ve bürokraside, askeri alanda, eğitim alanında, ekonomik alanda pek çok yenilik gerçekleştirilmiştir. II. Mahmut Dönemi'nin dikkat çeken bir özelliği de ilk defa yurt dı-

şına öğrenci gönderilmiş olmasıdır. Burada amaçlanan Avrupa'nın bilimini ve teknolojisini yerinde öğrenmektir. Bu sayede gelişmiş ülkelerdeki bilim ve teknoloji Osmanlı Devleti'ne getirilecek ve devletin geri kalmışlığının da önüne geçilecektir. Avrupa'ya öğrenci gönderilme sürecinden önce ise batıdan askeri uzmanlar getirilmiştir.

Aslında Osmanlı Devleti'nde batılılaşma faaliyetleri ilk önce “erken dönem Osmanlı modernleşmesi” veya “ön modernleşme” olarak adlandırılan Lale Devri'nde başlamıştır (Emecan, 2018, s. 80). 1718 Pasarofça Anlaşması ile başlayan barış dönemi yenilik hareketlerinin başlaması için bir fırsat ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar bu dönemde yapılan uygulamaların bir kısmı toplumun içinde bulunduğu sıkıntılar nedeniyle eleştiriye tabi tutulmuş olsa da Osmanlı Devleti bu dönemde yüzünü batıya çevirmiş ve ilk defa batı örnekleri uygulanmaya başlanmıştır. Lale Devri'ne kadar olan süre içerisinde Osmanlı Devleti yurt dışında elçilik dahi açmamıştı. Hâl-buki birçok Avrupa ülkesinin Osmanlı topraklarında elçilikleri bulunmaktaydı. Lale Devri ile yeni bir sürece girilmiş ve yurt dışında ilk defa geçici elçilikler açılmıştır (Unat, 2008, s. 52-53). Daimî elçiliklerin açılması ise ancak III. Selim Dönemi'nde mümkün olabilmektedir (Günce, 2020, s. 105). Yurt dışında elçilik açılmasında bu kadar gecikmesinde Osmanlı devlet adamlarının Avrupa'nın üstünlüğünü kabul etmeyişleri etkili olmuştur. Avrupa'ya bu döneme kadar ihtiyaç duyulmamasının etkisiyle yurt dışında elçilikler açılmamıştır. Ancak gönderilen ilk elçiler yenileşme hareketleri açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Gönderilen elçiler yazmış oldukları sefaretnameler ile Avrupa kültür ve medeniyetinin tanınmasında önemli rol oynamışlardır.

Yenilik çalışmaları I. Mahmut, I. Abdülhamit ve III. Selim dönemlerinde de devam etmiştir. Bu dönemlerde yapılan yenilikler ağırlıklı olarak askeri alandadır. Ancak III. Selim Dönemi'nde ıslahatlar daha geniş bir alana yayılmak istenmiş ve bir devlet politikası haline getirilmeye çalışılmıştır. Ancak onun bu çabaları hayatına mâl olmuştur. Dolayısıyla yenilik çalışmaları devlet politikası haline getirilememiş ve yenilikleri yapan kişilerin hayatıyla sınırlı kalmıştır (Karagöz, 1995, s. 182-186). Ayrıca bu dönemde Fransız etkisi yoğun olarak görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin batılılaşma faaliyetleri daha çok Fransız örneği üzerinden gerçekleşmiştir. Devlet adamları başlangıçta geri kalmanın sadece askeri alanda olduğunu düşündükleri için gönderilen öğrenciler de ağırlıklı olarak askeri amaçlarla gönderilmiştir. Osmanlı Devleti 18. yüzyılda yurt dışına askeri amaçla öğrenciler gönderirken, Tanzimat Dönemi'nde her alanda eğitim almaları için öğrenciler göndermeye başlamıştır (Kılıç vd., 2017, s. 21). Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile ilişkilerinde özellikle Rum tebaanın etkisi büyüktür. Azınlıkların yabancı dil bilmesi ve Müslüman ahaliden yabancı dil bilen yeterince yetişmiş insan olmaması azınlıkların devlet kademesinde

önemli görevler almasını sağlamıştır. Osmanlı ordularının Avrupa orduları karşısında yenilgiye uğraması yönünün batıya dönmesinde etkili olmuştur. Başlangıçta Avrupa'nın üstünlüğünü kabul etmeyen Osmanlı Devleti zamanla Avrupa modellerinin örnek alınarak hayata geçirildiği bir yapıya kavuşmuştur. Bunun için Avrupa'dan askeri uzmanlar getirilerek, Avrupa tarzında yeni okullar açılmıştır. II. Mahmut zamanına kadar bu okullarda yabancı hocalar görev alırken, bu dönemden itibaren uygulama değişikliğine gidilmiş ve açılan yeni okullarda görev yapmak üzere yerli hocalar yetiştirilmiştir. Bu süreci tamamlamak için de Avrupa'ya öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Anlaşıldığına göre Osmanlı Devleti yapılacak yenilikler için Avrupa'dan uzman getirilmesini yeterli görmemiş veya kendisine göre sakıncalı görmüş ve bu yüzden Avrupa'ya bu topraklarda doğmuş, büyümüş ve kültürünü almış gençleri göndermeyi tercih etmiştir.

II. Mahmut Dönemi Öncesi Yurt Dışı Eğitim Faaliyetleri

Avrupa ile olan diplomatik ilişkilerin sürdürülmesinde Fenerli Rum Divan-ı Hümayun tercümanlarının katkısı büyük olmuştur. Diplomatik faaliyetlerde Rum tercümanlar önemli bir görev üstlenmişse de Yunan İsyânında taraf olmaları üzerine Bâbîâli Tercüme Odası kurulmuştur (Bilim, 1990, s. 33-34). Bu sayede özellikle diplomatik ilişkilerde karşılaşılan sıkıntıların önüne geçilmek istenmiştir. II. Mahmut Dönemi'ndeki bu uygulamalar bir yönüyle Cumhuriyet Dönemi uygulamalara örnek teşkil etmiştir. Ancak, diplomatik ilişkilerin devam ettirilmesinde çoğunlukla gayrimüslimlerden destek alınması beraberinde birçok sorunu da getirmişti. Ayrıca Avrupa'dan uzmanlar getirilerek ıslahat çalışmalarının devam ettirilmesi çok da sürdürülebilir bir durum değildi. Bu sebeple kendi insan kaynağımızın batı tarzında eğitilerek en verimli şekilde kullanılması çok daha faydalı olabilirdi. Bunu sağlamanın yolu ise yurt dışına eğitim amacıyla öğrenci gönderilmesinden geçiyordu.

Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi ilk defa I. Abdülhamit zamanında gündeme gelmiş ve Fransa ile bu konuda 30 öğrencinin Fransa'ya gönderilmesi ile ilgili olarak anlaşmaya varılmıştır (Unat, 1964, s. 129; Akıncı, 1973, s. 30). III. Selim zamanında ise Ebubekir Ratıp Efendi farklı bir proje geliştirmiştir. Buna göre Fransa'da yaşayan Osmanlı tebaasından 9-10 yaşlarındaki çocuklar için bir okul açılacaktır. Bu okulda Fransızca öğrenen çocuklar daha sonra çeşitli alanlarda yetiştirilecekler ve Osmanlı Devleti'nin hizmetine gireceklerdi. Bu sayede hem yabancılara duyulan ihtiyaç azalacak hem de Osmanlı modernleşmesinin önü açılacaktı. Ebubekir Ratıp Efendi'nin uygulamış olduğu politikalar Osmanlı modernleşme sürecine paralel bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu durum aslında Avrupa'daki aydınlanma sürecinin de yakından takip edildiğini göstermektedir (Yeşil, 2010, s. 420-421). Avrupa'nın bilim ve teknolojisinden faydalanma süre-

ci 2. Mahmut'tan önceki dönemlerde başlamıştı. Lale Devri ile başlayan süreç sonraki yıllarda devam etmişti. Ancak yapılan yeniliklere genellikle bazı çevrelerin karşı çıkması, yeniliklerin yapan kişilerin hayatıyla sınırlı kalması gibi nedenlerle istenilen sonuç elde edilememiştir.

Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi yöntemi dünyada geçerli olan bir uygulamaydı. Rusya, Japonya, Romanya, Mısır, İran ve Çin Avrupa'ya gönderdikleri öğrenciler vasıtasıyla kendi ülkelerinde bir modernleşme hareketi başlatmışlardı. Bu sayede Avrupa'daki gelişmeleri takip edebilecekler ve Avrupa düşünce sistemini de kendi ülkelerinde uygulayabileceklerdi. Mısır Valisi olan Mehmet Ali Paşa, Avrupa'ya öğrenciler göndermiş ve Mısır'da bir modernleşme hareketi başlatmıştı. Mısır ilk olarak İtalya'ya ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerine öğrenci göndermişti. 1818 senesi içerisinde Avrupa'da 23 Mısırlı öğrenci bulunmaktaydı. 1826 senesine gelindiğinde ise Paris'te 44 Mısırlı öğrenci bulunuyordu (Şişman, 2004, s. 2). Ayrıca Mehmet Ali Paşa, Mısır'ın acil ihtiyaçlarını karşılamak için ihtiyaç duyulan alanlarda Avrupa'dan uzmanlar getirmişti (Ergin, 1939, s.454-456). Mısır, uyguladığı bu yöntem ile modern bir ülke haline gelmişti. Osmanlı'nın diğer eyaletlerinden farklı olarak modern bir görünüm arz etmekteydi. Osmanlı Devleti bu uygulamayı genele yayarak başarılı olmayı amaçlamıştır.

Mısır, gerçekleştirmiş olduğu modernleşme faaliyetleri sayesinde önemli bir güç haline gelmişti. Mısır modelini örnek alan Osmanlı Devleti Avrupa'ya öğrenci gönderilmesine karar vermiştir. Bu amaçla 1820-1821 senelerinde Cezayir ulemasından Hamdan Efendi'nin oğlu Seyid Ali Efendi Fransa'ya gönderilmiştir. Bu kişi Paris'te askeri idadi mektebine kaydolduktan sonra, istihkâm ve topçuluk eğitimi almış ve topçu yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Daha sonra binbaşılık rütbesi ile Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmiştir (Şişman, 2004, s. 4). Ancak henüz sistematik bir şekilde Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi söz konusu değildir. Öğrencilerin gruplar halinde ve bir devlet politikası olarak yurt dışına gönderilmesi 1830'lu yıllarda gerçekleşmiştir.

II. Mahmut Dönemi Yenilikleri ve Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi

Birinci Abdülhamit'in oğlu olan Sultan II. Mahmut, Osmanlı padişahları arasında en çok adı anılan padişahlardan birisidir (Öztuna, 1978, s. 145). II. Mahmut'un tahta geçmesinde Alemdar Mustafa Paşa etkili olmuştur (Kuran, 1990, s. 107). Alemdar Mustafa Paşa'nın II. Mahmut'un tahta geçmesindeki rolü onun devlet kademesinde de etkili bir konuma gelmesini sağlamıştır. Her ne kadar sultan bu durumdan memnun olmasa da bir süreliğine bu duruma kayıtsız kalmak zorunda kalmıştır. Daha son-

raki süreçte II. Mahmut otoritesini gittikçe artırmış ve merkezi yönetimi güçlendirmiştir.

Sultan II. Mahmut Dönemi'nde (1808-1839) Osmanlı Devleti'nde birçok yenilik hareketi gerçekleşmiştir. Bu zamana kadar dar bir çerçevede yapılan ıslahatlar geniş bir alana yayılmış ve devlet politikası haline getirilmiştir (Karal, 1988, s. 155; Karpat, 2006, s. 524). Her ne kadar Tanzimat ile başlayan süreçte Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri ayrı bir boyut kazanmış olsa bile, II. Mahmut Dönemi'nde yapılan yenilikler yeni bir devrin başlangıcı olmuştur (Turhan, 1987, s. 160). Bu dönemde yenileşme hareketleri batılılaşma anlayışı ile bütünleşmiş ve sadece askeri alanda kalmayarak diğer alanlara da yayılmıştır (Koçlar, 1992, s. 20). Bununla birlikte yenilikler daha çok kültürel alanda ağırlık kazanmıştır (Lewis, 2000, s. 102-103). Bu devirde her alanda yapılan yenilikler ve bunların yanı sıra kılık ve kıyafette dahi batı örneklerinin alınması aslında batı medeniyetinin üstünlüğünün kabul edildiği anlamına gelmektedir (Turhan, 1987, s.105).

II. Mahmut tahta geçişi sırasında Alemdar Mustafa Paşa'nın etkisiyle birlikte âyanları kontrol altına almak istemiş ve bu amaçla âyanlarla "Sened-i İttifak" adı verilen anlaşma yapılmıştır (İnalçık, 1996, s. 344). Böylece devletin merkezi otoritesi güçlendirilme yoluna gidilmiştir. Ancak bu anlaşma padişahın otoritesini sınırlayan bir belge durumundaydı. Zaten bir süre sonra Mustafa Paşa'nın etkisinin kırılmasıyla birlikte uygulama imkânı da olmamıştır (Tanör, 1995, s.13). II. Mahmut bir süre sonra devlet yönetiminde kontrolü tamamen ele almış ve ıslahatları daha rahat gerçekleştireme imkânı bulmuştur.

1824 senesinde II. Mahmut tarafından çıkarılan ferman ile yenileşme alanında çok önemli bir adım atılmıştır. İlköğretimin zorunlu hale getirilme çalışmaları bu dönemde gerçekleşmiştir (Akyüz, 2013, s. 151-152). Bunların yanı sıra diplomatik ilişkilerde memur yetiştirilmek üzere "Tercüme Odası"nın kuruluşu da bu dönemde gerçekleşmiştir (Akyıldız, 2012, s. 52). Burada amaç, devletin yabancı ülkelerle olan yazışmalarını yürütecek memurlar yetiştirmektir. Ayrıca Fransızcanın da öğrenilmesi sağlanacaktı (Karasu, 1993, s. 207). Nezaretler ve meclislerde modern bürokrasinin temelleri de bu dönemde atılmıştır. Reformların hız kazandığı bu dönemde gelenekçi yapıdan uzaklaşmaya başlanmıştır. Ancak bu durum beraberinde bir çatışmayı da getirmiştir (Findley, 1994, s. 155, 163, 171). Bütün bu yenilikler yapılırken benimsenen anlayış modern ve merkeziyetçi bir anlayıştır. II. Mahmut'un ülkenin genelinde yapmış olduğu bu yenilik çalışmaları yeniliklere karşı çıkan çevreler tarafından eleştirilmesine neden olmuştur.

II. Mahmut Dönemi'nde askeri yeniliklerin de hız kazandığı görülmektedir. Zaten 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti hızlı bir yenileşme sürecine girmiştir. Her ne kadar Tanzimat Fermanı 1839 yılında ilan edil-

mişse de bu ortamın hazırlanması II. Mahmut Dönemi'nde mümkün olabilmiştir. III. Selim Dönemi'nde başlayan yenilik hareketleri ara verilmeden bu dönemde de devam etmiştir. II. Mahmut Dönemi siyasi açıdan birçok olayların olduğu ve sıkıntıların yaşandığı dönem olmasına rağmen her alanda yenilikler devam etmiştir (Baykara, 1989, s. 263-264). Askeri reformların en önemlilerinden birisi Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılarak yerine Asâkir-i Mansure-i Muhammediye isminde yeni bir ordunun kurulmasıdır (Karal, 1988, s. 150-151; Ortaylı, 1999, s. 38). Böylece yeniliklerin önündeki en büyük engel de ortadan kaldırılmıştır. Vakâ-yı Hayriye olarak adlandırılan bu olay ile modern bir devir açılmış ve batıya radikal bir dönüş yapılmıştır. Öztuna'ya (1978, s.448) göre bu olay Tanzimat'ın hatta Cumhuriyet'in de önünü açmıştır. 1826 senesinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile II. Mahmut otoritesini güçlendirdiği gibi yeniliklerin de önü açılmıştır (Beydilli, 1999, s. 90). Ancak bu ordunun modern batılı tarzda olabilmesi için batı ordularını ve askeri eğitim sistemini bilen subaylara ihtiyaç duyulmaktaydı. Bunun için Sultan Mahmut, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiştir. Fakat çeşitli bahanelerle yardım gelmemiştir (Lütfi, 1999, s. 143). Bunun üzerine daha önceki dönemlerde yapıldığı gibi Avrupa'dan subay getirilmesi yoluna gidilmiştir. Bununla birlikte uzun vadede bunun çok faydalı olmayacağı düşünülmüş ve bu yüzden Kara Harp Okulu yerine geçen "Mekteb-i Ulûm-ı Harbiye" (1834) açılmıştır (Mehmed Esad, 1310, s. 9, 10, 12, 17). Bu okulla birlikte modern bando okulu olan "Muzika-i Humâyûn" Mektebi açılmıştır (Ergin, 1939, s. 311-315). Ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için 1827 senesinde modern bir tıp okulu açılmıştır. "Tıphâne-i Âmire" adıyla açılan bu okul 1831 senesinde açılmış olan "Cerrahhane" ile birleşerek 1838'de "Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne" ismini almıştır (Akyüz, 2016, s. 152-153). Bunlara ilave olarak "Mühendishane-i Berri-i Hümayun" ve "Mühendishane-i Bahr-i Hümayun" okulları da modernize edilmiştir. Böylece daha önceki dönemlerde başlayan yenileşme çalışmaları süreklilik arz etmiştir (Shaw, 2010, s. 78-79). Yalnız yeni tarzda okulların açılması veya modernize edilmesi yeterli değildi. Aynı zamanda modern bilgilerle donanmış hocalara ve subaylara da ihtiyaç duyulmaktaydı (Mehmed Esad, 1312, s. 65). Osmanlı Devleti her ne kadar yabancı uzmanlardan faydalanmışsa da bu yeterli görülüyordu. Bir an önce bu topraklarda doğup büyümüş ve kültürünü almış, bunun yanı sıra batının bilimine ve teknolojisine hâkim gençlerin de yetişmesi gerekiyordu (Uluçay, 1958, s. 95-96). Osmanlı Devleti'nin Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa ise 1815 senesinde İtalya'ya öğrenci göndererek Mısır modernleşmesinin önünü açmıştı. Daha sonraki süreçte ise Mısır'dan özellikle Fransa'ya çok sayıda öğrenci gönderilmiştir (Şişman, 2004, s. 3-4).

İstanbul'da açılan Harbiye Mektebi aynı zamanda batı tarzında yetiştirilen subayların da insan kaynağını oluşturmuştur (Kuran, 1990, s. 110).

Tıbbiye ve Harbiye mekteplerinin açılması Osmanlı modernleşmesine çok büyük katkıda bulunmuştur. Bu okullarda Avrupai tarzda dersler verilmesi ve bu dersleri yabancı hocaların vermesi batı tarzı siyaset anlayışının Türkiye'ye gelmesinde etkili olmuştur (Hayta vd., 2018, s. 111). Osmanlı Devleti'nin de açılan yeni kurumların subay ve hoca ihtiyacını karşılaması gerekiyordu. Ayrıca batının bilim ve tekniğinin alınarak modernleşme sürecinin de hızlandırılması gerekliydi. Bunun için de en mantıklı yol Mısır'ın yapmış olduğu gibi yurt dışına öğrenci gönderilmesiydi. Bu döneme kadar sürekli olarak yurt dışından ve özellikle Avrupa'dan uzmanlar getirilmişti. Ancak bu usulün de bir dereceye kadar yeterli olduğu gerçeği görmezden gelinemezdi. Önemli olan bu modernleşme hareketinin kendi insan gücümüzle gerçekleştirilmesiydi. Yurt dışından getirilen uzmanlar bir noktaya kadar yeterli olabilirdi.

Bu dönemde merkezi otoriteyi güçlendirmek ve bürokratik işlemleri hızlandırmak için adli işlerin en yüksek kurulu olan "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye" açıldı (Seyitdanlıoğlu, 1994). Bunun yanı sıra yürütmenin en üst kurulu olan "Dâr-ı Şûrâ-yı Bâb-ı Âli" açıldı. Bakanlar kurulunun teşkili de bu dönemde oldu (Akgündüz, 1999, s. 241). III. Selim zamanında olduğu gibi Avrupa devletleri ile diplomatik münasebetler tekrar başlatıldı (Unat, 1992). 1834'te Londra, Paris, Viyana ve Berlin'de daimî elçilikler yeniden açıldı. Elçiliklerde görev yapan memurların yabancı dil öğrenmesi sayesinde Avrupa ile olan ilişkiler daha hız kazandı. Sosyal alanda da pek çok yenilik hareketi gerçekleştirildi (Hayta vd., 2018, s. 106). Yapılan yenilikler açısından değerlendirildiğinde II. Mahmut Dönemi'ne tek yönlü bakmamak gerekir. Siyasi açıdan karşılaşılan birçok zorluğa rağmen yenilikler zirve noktasına ulaşmıştır. Tabii bu yenilikler yapılırken devletin dağılmasını önlemek ve gelişmişlik seviyesi bakımından Avrupa'yı yakalamak amaçlanmıştır.

II. Mahmut Dönemi'nde Yurt Dışına Gönderilen İlk Öğrenciler

II. Mahmut Dönemi birçok alanda yeniliklerin yapıldığı bir dönem olmuştur. Yurt dışına eğitim amacıyla ilk defa öğrenci gönderilmesi de bu dönemde gerçekleşmiştir. Yurt dışına öğrenci gönderilmesi Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın evlatlıklarının Fransa'ya gönderilmesiyle başlamıştır. Bu olay bir dönüm noktası olmuş ve daha sonraki süreçte çok sayıda öğrenci gruplar halinde farklı Avrupa ülkelerine eğitim amacıyla gönderilmiştir. Gönderilen ilk öğrenciler devletin ihtiyaçları doğrultusunda ağırlıklı olarak askeri öğrencilerdir. Döndüklerinde ise son dönemde açılan askeri kurumlarda görev almışlardır. II. Mahmut, başlangıçta 150 kişilik bir öğrenci grubunun seçilerek Avrupa'ya gönderilmesini istemiştir. Ancak onun bu girişimi ulema tarafından hoş karşılanmamış ve bunun üzerine Sadrazam Hüsrev Paşa'nın himayesinde bulunan 4 kişi masrafları devletçe

karşılanmak suretiyle 1830 senesinde Fransa'ya askeri alanda eğitim almak üzere gönderilmiştir. Türk çocuklarından 150 kişinin seçilerek "Avrupa'ya gönderilmesinde fayda mülhaza ettiğini" söyleyen II. Mahmut'a ulema tepki göstermiş ve bu uygulamadan vazgeçmesi yolunda baskı uygulamışlardır. Bunun üzerine II. Mahmut sayıyı azaltarak, seraskeri, kaptan-ı deryası ve sadrazamı olan Hüsrev Paşa'nın himayesinde bulunan 4 kişiyi, masrafları devletçe karşılanmak üzere 1830'da Fransa'ya askeri tahsil için göndermiştir. Hüseyin, Edhem, Ahmed ve Abdüllâtif isimdeki bu dört talebe Paris'te "Institut Barbet" adlı leylî mektebe girmişler ve orada Fransızca dil eğitimi almışlardır (İkdam, 6154, s. 1). Başka kaynaklarda II. Mahmut Dönemi'nde başlangıçta 150 kişilik kafile gönderildiği de belirtilmektedir (Kardaş, 1972, s. 44).

II. Mahmut, yeniliklerin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesinden yandı ve bu yüzden Avrupa'ya öğrenci gönderilmesine büyük bir önem veriyordu. Vakanüvis Lütfi Efendi de padişahın Müslüman ailelerin çocuklarından 150 kişilik bir grubu yurt dışına göndermek istediğini ancak bu girişimin ulema ve halk nezdinde çirkin bir davranış olarak görüldüğü için bu girişiminden vazgeçtiğini yazmaktadır. Hatta bu girişime Vakanüvis Esad Efendi dahi karşı çıkmıştır (Lütfi, 1999, s. 444). II. Mahmut bütün engellemelere rağmen yurt dışına öğrencilerin gönderilmesini sağlamıştır. Gönderilen bu ilk öğrenciler ve sonraki süreçte gönderilen öğrenciler aldıkları eğitim sayesinde ülkelerine döndüklerinde batının bilim ve teknolojisini Osmanlı topraklarına taşıma imkânı bulmuşlardır. Hatta bununla sınırlı kalmamış, fikirleri ve çalışmaları ile Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Meşrutiyet ve Cumhuriyet fikirlerinin de önü açılmıştır.

Hüsrev Paşa, özellikle yetiştirmiş olduğu evlatlıkları sayesinde yurt dışı eğitimin önünü açmıştır. Aslında Hüsrev Paşa bu şekilde ileride devlette oluşturacağı kadroların da devlet kademelerinde görev almasını istemiştir (Kardaş, 1972, s. 44). Konağına daha çocuk yaşta almış olduğu evlatlıklarını yetiştiren Hüsrev Paşa, Osmanlı Devleti'ndeki köle yetiştirme geleneğinin de son büyük temsilcisi olarak kabul edilir (Findley, 1996, s. 80).

Avrupa'ya gönderilen ilk öğrenci kafilesi Hüsrev Paşa'nın evlatlıklarından olmuştur. Ancak bunun gerçekleşmesi öyle çok da kolay olmamıştır. Çünkü Osmanlı Devleti yurt dışına öğrenci gönderilmesi konusunun gündeme geldiği 1830'lu yıllarda pek çok iç ve dış problemlerle uğraşmaktaydı. Böyle bir dönemde bunu gündeme getirmek tepki çekebilirdi. Ancak Hüsrev Paşa bütün bu zorluklara rağmen bu girişiminden vazgeçmemiştir. İlk öğrenci grubunu Fransız seyyah ve şarkiyatçı Pierre Amedee Jaubert (1779-1847) maiyetinde Fransa'ya göndermiştir (Eyice, 1956, s. 831-834).

Bir diğer mesele ise gönderilen öğrencilerin askeri öğrenciler olmasıdır. Buna göre 1830 senesinde yurt dışına gönderilen ilk öğrenciler Serasker Hüsrev Paşa'nın himayesinde yetişen Hüseyin, Abdülatif, Ahmed ve Edhem efendilerdir. Bu öğrenciler Paris'teki Institution Barbet'te dil eğitimi almışlardır (Şişman, 2004, s. 5). Daha sonra Abdülatif Efendi askeri fünun, Hüseyin Efendi ise hendese ve topçuluk üzerine öğrenim görmüşlerdir (BOA, HAT, 33726). Hüseyin Efendi başlangıçta "Mekteb-i Tıbbiye"de görev yaparken daha sonra ise 1840'ta binbaşı rütbesi ile "Tophane-i Âmire"ye atanmıştır (BOA, C.AS, 32428). Aynı sene içerisinde Abdülatif Efendi yurt dışında öğrenim görmüş diğer öğrencilerle birlikte görevli olarak Fransa'ya gitmiştir (BOA, HAT, 58137; BOA, İ.HR, 149). Hüseyin Efendi ferikliğe kadar yükselirken Abdülatif Efendi ise "Erkân-ı Harbiye Mirlivalığı" görevindeyken vefat etmiştir (İkdam, 10 Nisan 1914; İnal, 1940, s. 601).

Gönderilen diğer öğrencilerden Ahmed Efendi, Brest Bahriye Okulu'nu bitirdikten sonra Fransız Donanması'nda iki yıl staj yapmış ve daha sonra "Tersâne-i Âmire"de görev yapmak üzere İstanbul'a gelmiştir (BOA, HAT, 48162-Z/2). Fırkateyn süvarisi görevinde bulunmuş ve 1840'ta inceleme ve araştırmalar yapmak üzere tekrar Paris'e gönderilmiştir (İnal, 1940, s. 601). Hüsrev Paşa'nın evlatlıklarından olan Edhem Efendi miralaylık rütbesi ile "Dâr-ı Şûrâ-yı Askeriye" ye atandıktan sonra 1840'ta Paris'e gönderilmiştir (BOA, İ.HR, 149). Ülkeye dönüşünde devlet kademelerinde çeşitli görevler üstlenmiştir.

Bu dört öğrencinin yanı sıra Hüsrev Paşa'nın evlatlıklarından Mehmed Reşid Bey de yurt dışına gönderilen ilk öğrencilerden olmuştur (BOA, CHR, 6708). Mehmed Reşid, Paris'te özellikle askeri alanda topçuluk üzerine eğitim almıştır (BOA, HAT, 59189). Ülkeye döndükten sonra miralay rütbesi ile "Tophane"de feriklik makamına getirilmiştir. Daha sonra ise Anadolu Vezirliği rütbesine kadar yükselmiştir (Mehmed Süreyya, 1311, s. 393).

Gönderilen ilk öğrencilerden olumlu sonuç alınmış olmalıdır ki Hüsrev Paşa, Institution Barbet'in sahibi Barbet'a 26 Kasım 1832 tarihli bir teşekkür mektubu göndermiştir. Hüsrev Paşa, Barbet'e şükranlarını sunduktan sonra, Osmanlıların ilim ve irfana ne kadar büyük bir önem verdiğinin gösterilmiş olduğunu ve aksini iddia edenlerin ise yalancı çıktıklarını, bunun ise büyük bir şeref olduğunu mektubunda belirtmiştir (Eldem, 2006, s. 52).

Hüsrev Paşa'nın Paris'e eğitim amacıyla göndermiş olduğu evlatlıklarının masrafinin bir kısmını kendisi karşılarken bir kısmı ise devlet tarafından karşılanmıştır. Hüsrev Paşa evlatlıklarına göndermiş olduğu mektuplarda ne kadar önemli bir görev üstlendiklerini ve bu görevi layıkıyla

yaptıkları takdirde kendilerinden sonra gidecek olan kişilerin önlerinin açılacağını belirtmiştir (Eldem, 2006, s. 51-52). Sezer'e (2001, s. 689) göre Avrupa'ya gönderilen öğrenciler masraflarını kendileri karşılamışlardır. Ancak bu konu tartışmaya açıktır.

Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler ile Birlikte Osmanlı'da Yenilikçi Düşüncelerin Gelişmesi

II. Mahmut Dönemi yurt dışına öğrencilerin gönderildiği ilk dönem olması yönüyle dikkat çekicidir. Bu uygulama daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Bu dönemde Avusturya'ya gönderilen ilk öğrenciler özellikle topçuluk tekniği üzerine eğitim görmüşlerdir. Avusturyalı bir subayı olan Hauslab, Türk öğrencilerin eğitiminde görev almıştır (Mehmed Esad, 1310, s. 20). Avusturya'ya ilk gidenler arasında Çırpanlı Abdülkerim Nadir Paşa (1807-1883) da bulunuyordu (Özcan, 1988, s. 253-254). Ayrıca İstihkâm Feriki Rüstem Paşa, Şam Valisi Ahmed Paşa, Mirliva Abdi Paşa, Ahmed Mazhar Paşa, Ömer Fevzi Paşa, Ahmed Faik Paşa Avusturya'da eğitim gören isimler arasındadır (Mehmed Esad, 1310, s. 19, 20, 24). Viyana'ya terzilik öğrenmeleri için gönderilen askerler de bulunmaktadır. Bu kişiler ülkeye döndüklerinde "Dikimhâne-i Âmire"de görev almışlardır (BOA, C.AS, 37932). Bu sayede yeni kurulan ordunun modern tarzda elbiselerini dikecek elemanların yetişmesi sağlanmıştır.

Avusturya'dan sonra tercih edilen ülkelerden birisi de İngiltere olmuştur. Başlangıçta Ferik Bekir Paşa ile Müşir Emin Paşa'nın refakatinde 1834-1835 senesinde 11 kişilik bir kabile gönderilmiştir. Bu kabile; İbrahim Efendi, Derviş Efendi, Enis Efendi, Yusuf Efendi, Süleyman Efendi, Mahmud Efendi, Ahmed Efendi, Arif Efendi, Tahir Efendi, Eyüp Efendi ve Halil Efendi'den oluşmaktadır. Bu kişiler genellikle idari ve askeri alanlarda görevler yapmışlardır. Çok farklı alanlarda eğitim alan bu kişiler fizik, kimya, resim, denizcilik alanlarında eğitim görmüşlerdir.

II. Mahmut Dönemi ağırlıklı olarak Fransa'ya öğrenci gönderilen bir dönem olmuştur. Bu ülkeye gönderilen grup içerisinde sadrazamlık görevlerinde bulunmuş olan Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa, Harbiye Mektebi Nazırlığı görevinde bulunan Rıfat Paşa (1810-1859) bulunmaktadır (Gövs, 1933, s. 35; Şişman, 2004, s. 136). Yine Paris'e gönderilip askeri eğitim alanlar arasında Mehmed Namık Paşa'da bulunmaktadır. Dönüşünde nazırlık ve seraskerlik görevlerinde bulunmuştur (Kılıç, 2008, s. 348). Gönderilen isimlerden birisi de ressam olan ve topçuluk eğitimi alan Ferik Tevfik Paşa'dır (1819-1866) (Şişman, 2004, s.156). Bir diğer isim ise askeri görevlerinin yanı sıra valilik görevlerinde de bulunan Ali Rıza Paşa'dır. Bu kişi de Paris'te topçuluk ve istihkâm eğitimi almıştır (Şişman, 2004, s.101).

II. Abdülhamit Dönemi'nde eskisine oranla Avrupa'ya daha az öğrenci gitmiştir. Bununla birlikte Avrupa'ya giden öğrenciler daha çok yönetime muhalif oldukları için kendi imkânları ile gidenlerdir (Tanin, 19 Nisan 1909). II. Meşrutiyet'in getirmiş olduğu serbestlik ortamı ile Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi teşvik edilmiş ve basında bu doğrultuda yazılar çıkmaya başlamıştır (İkdam, 7 Ekim 1908). II. Meşrutiyet Dönemi'nde gönderilen öğrenciler ağırlıklı olarak tıp eğitimi almak üzere gönderilmiştir. Gönderilenlerin yarısı Fransa'da eğitim almıştır (Ergün, 1994, s. 395). Başlangıçta askeri alanda öğrenci gönderilirken Meşrutiyet döneminde ağırlıklı olarak tıp eğitimi almaları için öğrenciler gönderilmeye başlamıştır.

1908 senesinde Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti de Avrupa'ya 18 öğrenci göndermiştir. Bunların 13'ü Fransa Ziraat, Baytar ve Ormancılık Yüksekokulu ile Pastör Üniversitesi'ne, 3'ü Paris Maden Okulu'na, 2'si ise Berlin'deki üniversite ve Ormancılık Yüksekokuluna yerleştirilmiştir. Maden okulundaki öğrencilerden birisi rahatsızlanınca geri dönmek durumunda kalmıştır. Gönderilen öğrencilerin tamamı Halkalı Ziraat Okulu mezunları arasından seçilmiştir (Ergün, 1994, s. 396).

Osmanlı Devlet adamlarındaki asıl düşünce devletin nasıl kurtulacağı fikriydi. Başlangıçta eski müesseselere dönerek bunun sağlanacağını düşünen devlet adamları zamanla çağın gereklerine uygun ve modern kurumların kurulmasıyla bunun mümkün olabileceğini görmüşlerdir (Lewis, 2009). Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan geri kalmaya başladığını fark eden Osmanlı Devleti yenilik hareketlerine başlamıştı. Bu yeniliklerin uygulanması ise Avrupa'dan teknoloji ve insan kaynağı ithal edilerek gerçekleşmiştir. Avrupa'daki gelişmelerin farkına varan devlet adamları başlangıçta yurt dışından uzmanlar getirmiş ve yine yurt dışındaki uygulamaları Osmanlı Devleti'ne entegre etmeye çalışmışlardı. Fakat bunun da bir süre sonra yetersiz olduğu görüldü. Asıl olan kendi insan kaynağımızı kullanmaktı. Bunun için, yetiştirilmek üzere Avrupa ülkelerine öğrencilerin gönderilmesi yöntemi seçilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın hazırlanmasında Avrupa'yı tanıyan bürokrasi kadrolarının katkısı büyük olmuştur. Avrupa'da eğitim gören ve Avrupa'daki sistemi tanıyan bu eğitimli kadro bir anlamda Osmanlı modernleşmesinin de önünü açmıştır.

Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi ile Avrupa devleti olma yolunda önemli bir adım atmıştı. Daha öncesinde ise II. Mahmut yönetim alanında batı örneklerini uygulamaya koymuştur (Se-yitdanlıoğlu, 1994, s. 26). Yenilikler yapılırken de Fransız modeli örnek alınmış ve Osmanlı Devleti'nin bünyesine uygun olanlar tatbik edilmiştir (Ortaylı, 1987, s. 98). Pek çok alanda yeniliklerin gerçekleştirildiği II. Mahmut Dönemi aynı zamanda siyasal anlamda zorlukların yaşandığı bir dönem olmuştur. Zaten 19. yüzyıl genel olarak devletin pek çok sorunla

karşılaştığı bir dönemdir. Bu dönemin getirmiş olduğu zorluklara rağmen yenilik hareketleri artarak devam etmiştir. Tanzimat Fermanı her ne kadar 1839 tarihinde ilan edilmiş olsa bile bu fermanın hazırlığının yapılması II. Mahmut Dönemi'ndedir. 1789 Fransız İhtilali ile ortaya çıkan ve dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik akımının Osmanlı Devleti gibi çok uluslu bir yapıyı etkilemesi son derece doğaldı. Bu yüzden devletin dağılması önlenmeli, Müslüman ve gayrimüslim unsurların yapılacak düzenlemeler ile bir arada tutulması sağlanmalıydı. Bu ise Tanzimat olarak adlandırılan düzenlemelerle mümkün olabilirdi. Tanzimat'ın hazırlayıcıları, Mustafa Reşid Paşa, Âli ve Fuad Paşalar olmuştur.

Fransız İhtilali ile bir siyasal akıma dönen milliyetçilik fikri özellikle çok uluslu devletleri etkilemiştir. Avusturya yapısı gereği bu akımdan olumsuz bir şekilde etkilenen devletlerden birisi olmuştur. 1809'da Avusturya başbakanlığına getirilen Kont Clements Wenzel Metternich yaptığı çalışmalar ile Avrupa'da mevcut statükoyu korumaya çalışmıştır. Bunun için Viyana Kongresi'ni toplamıştır (Tuncer, 1996, s. 10). Osmanlı Devleti ise milliyetçilik akımının zararlı etkilerinden korunmak için Tanzimat ve Islahat fermanlarını hazırlamıştır. Osmanlı Devleti ile Avusturya ortak hareket etmek suretiyle toprak bütünlüklerini korumaya çalışmışlardır. Tanzimat Fermanı ile ve daha sonra hazırlanacak olan Islahat Fermanı ile eşit şartlara sahip bir Osmanlı toplumu oluşturulmak amaçlanmıştır. Bu dönemin en geçerli politikası ise gayrimüslim unsurları da bir arada tutmayı amaçlayan Osmanlılık politikası olmuştur. Bu politikaların uygulanmasında Avrupa'da eğitim görmüş öğrencilerin katkısı büyük olmuştur.

Sonuç

Osmanlı Devleti 17. yüzyılın başlarından itibaren eski gücünü kaybetmeye başlamıştı. Bu durum birden ortaya çıkmamış, devletin kurumlarında başlayan bozulmaların artmasıyla birlikte yaygınlaşmıştı. İçerideki bozulmaların yanı sıra 15. ve 16. yüzyılda Avrupa'da meydana gelen gelişmeler ve Osmanlı Devleti'nin bu gelişmeleri yeterince takip edememesi de devletin Avrupa'dan geri kalmasında etkili olmuştu. Bu durumu fark eden yenilikçi padişah ve devlet adamları bu kötü gidişi durdurmak için yenilikler yapma yoluna gittiler. Ancak 17. ve 18. yüzyıllarda yapılan yenilikler genellikle yeniliği yapan padişah veya devlet adamının hayatıyla sınırlı kalmıştır. Üstelik sadece askeri alanda geri kalındığı düşünüldüğü için yenilik hareketleri dar bir çerçevede tutulmuştur. Yeniliklere karşı çıkan çevrelerin etkisiyle ve yeniliklerin bir devlet politikası haline getirilememesi nedeniyle bu girişimler kısa sürede son bulmuştur. Osmanlı Devleti'nin başlangıçta yaptığı yenilikler Avrupa'nın üstünlüğü kabul edilmediği için eski güçlü günlere dönmek amacıyla olmuştur. Ancak zamanla Avrupa'nın üstünlüğü kabul edilmiş ve bunun için Avrupa'dan özellikle askeri uz-

manlar getirilerek Osmanlı Ordusu modernize edilmeye çalışılmıştır. II. Mahmut Dönemi'nde yenilik çalışmaları devlet kurumlarının neredeyse tamamına yayılmış ve bir devlet politikası haline getirilmiştir. II. Mahmut Dönemi'nde yapılan yenilikler ile klasik devirdeki anlayış yıkılmış ve bunun yerine batılı anlayış gelmiştir. Bu ise Tanzimat ve sonrasındaki gelişmelerin önünü açmıştır.

Yenilik çalışmaları için başlangıçta Avrupa'dan uzmanlar getiren Osmanlı Devleti, bu uygulamadan bir süre sonra vazgeçmiş ve bunun yerine eğitim almaları için Avrupa'ya öğrenciler göndermiştir. Bu uygulamayı o dönemde Osmanlı Devleti'nin valisi olan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa yapmış ve Mısır'ı müreffeh bir hale getirmişti. Bu uygulamadan fayda geldiğini gören II. Mahmut aynı uygulamayı başlatmış ve Avrupa'ya öğrenciler göndermiştir. Ancak ıslahatlara karşı çıkan çevreler olduğu gibi yurt dışına öğrenci gönderilmesini sakıncalı bulanlar ve bu duruma karşı çıkanlar da olmuştur. Bütün bu zorluklara rağmen yurt dışına öğrenciler gönderilmiştir. Bu öğrencilerin başlangıçta sayıları az olsa da ilerleyen senelerde giderek artmıştır. Bu sayede Avrupa'nın bilim ve tekniğini ülkeye getirmek amaçlanmıştır. Üstelik bu durum, kendi insanımız sayesinde mümkün olabilecekti. Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi uygulaması Tanzimat Dönemi'nde de artarak devam etmiştir. II. Abdülhamit Dönemi'nde gönderilen öğrencilerin sayısında bir miktar azalma olsa da II. Meşrutiyet'in ilanından sonra öğrenciler gönderilmeye devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile aynı uygulamanın devam ettiğini görmekteyiz. Zaten II. Mahmut Dönemi'nde başlatılan bazı uygulamalar Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki inkılaplara da temel teşkil etmiştir. Avrupa ülkelerine gönderilen öğrenciler tıp, mühendislik, ziraat, ticaret, hukuk, siyaset, güzel sanatlar ve benzeri alanlarda eğitimler almışlar ve ülkeye döndüklerinde bir kısmı yeni açılan okullarda muallimlik yaparken bir kısmı ise devletin diğer kademelerinde görev almışlardır. Bu sayede Osmanlı modernleşmesinin de önü açılmıştır. Ayrıca Avrupa'da gördükleri ve almış oldukları eğitimler sayesinde Osmanlı fikir hayatına da katkıda bulunmuşlardır. Bu süreç Tanzimat, Islahat, Meşrutiyet gibi Osmanlı modernleşmesinin dönüm noktalarını oluşturan gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- AHMED LÜTFİ EFENDİ. (1999). *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*. I. İstanbul: Tarih Vakfı.
- AKINCI, G. (1973). *Türk-Fransız Kültür İlişkileri*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- AKGÜNDÜZ, A. S. (1999). *Bilinmeyen Osmanlı*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- AKYILDIZ, A. (2012). *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- AKYÜZ, Y. (2016). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö 1000-M.S. 2016*. Ankara: Pegem Akademi.
- BAYKARA, T. (1989). II. Mahmud'un Islahatında İç Temeller: 1829-1839 Arasında Anadolu, *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu. 263-270.
- BEYDİLLİ, K. (1999). *Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa. Osmanlı Devleti Tarihi*.1. İstanbul: IRCICA İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.
- BİLİM, C. (1990). Tercüme Odası. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. : 1, 29-43.
- ELDEM, E. (2006). Fransa'ya Eğitime Gönderilen Sadrazam İbrahim Edhem. *Popüler Tarih*. 74: 50-53.
- EMECAN, F. M. (2018). Matruşka'nın Küçük Parçası: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Dönemi ve Lale Devri Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. 52/52: 79-98.
- ERGİN, O. N. (1939). *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- ERGÜN, M. (1994). *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketleri (1908-1914)*. Ankara: Ocak Yayınları.
- EYİCE. S. (1956). Bir Fransız Gizli Ajanı Amedee Jaubert. *Türk Yurdu*: 255- 256.
- FİNDLEY, C. V. (1994). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform Babıâli, 1789-1922*. (çev. Latif Boyacı-İzzet Akyol). İstanbul: İz Yayıncılık.
- FİNDLEY, C. V. (1996). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*. (çev. Gül Çağalı Güven). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- GÖVSA, İ. A. (1933-35). *Meşhur Adamlar*, I-IV. İstanbul: Sedat Simavi.
- GÜNCE, ř. (2020). Osmanlı Devleti'nde İlk Daimi Elçilikler ve Diplomasiye Olan Etkileri. *OSMED Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*. 6/10: 101-114.
- HAYTA, N.; ÜNAL, U. (2018). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- İNAL, İ. M. K. (1940). *Son Sadrazamlar*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- İNALCIK, H. (1996). *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*. İstanbul: Eren Yayınları.
- KARAGÖZ, M. (1995). Osmanlı Devletinde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri (1700-1839). *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 6: 173-194.
- KARAL, E. Z. (1988). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- KARASU, C. (1993). Tanzimat Dönemi Osmanlı Diplomasisine Genel Bir Bakış, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 4: 205-221.
- KARDAŞ, R. (1972). Tanzimat Öncesinde Eğitim ve Yenileşme Hareketleri. *Türk Kültürü*. 114: 44.
- KARPAT, K. H. (2006). *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*. (çev., Dilek Özdemir). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- KILIÇ, A. (2008). Namık Paşa, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi. II. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KILIÇ, F.; GÜÇİN, G. (2017). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tarih Alanında Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler ve Türk Tarihçiliğine Etkileri, *Journal Of History School (JOHS)*, 10/XXXII: 20-54.
- KOÇLAR, B. (1992). Osmanlı Yenileşme Hareketleri ve Zihniyeti. *Türk Yurdu Dergisi*. 12. Ankara.
- KURAN, E. (1990). Sultan II. Mahmut ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Gerçekleştirdikleri Reformların Karşılıklı Tesirleri. *Sultan II. Mahmut Reformları Semineri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- LEWİS, B. (2000). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (çev, Metin Kıratlı). Ankara: TTK Basımevi.
- MAHMUD CEVAD İBNÜ'Ş ŞEYH NÂFİ. (2001). *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı – XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi*. (haz., Taceddin Kayaoğlu). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- MEHMED ESAD. (1310). *Mir 'at-ı Mekteb-i Harbiye*. İstanbul: Artin Asadoryan Matbaası.
- MEHMED SÜREYYA. (1311). *Sicill-i Osmani Yâhud Tezkere-i Meşâhir-i Osmaniye*. II-IV. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- ORTAYLI, İ. (1987). İmparatorluğun *En Uzun Yüzyılı*. Ankara: Hil Yayını.
- ÖZCAN, A. (1988). Abdülkerim Nâdir Paşa (1807-1883), *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. I. 253- 254.
- ÖZTUNA, Y. (1978). *Büyük Türkiye Tarihi*. C.6. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- SEZER, H. (2001). Tanzimat Döneminde Avrupa Şehirlerine Gönderilen Öğrenciler. *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim, Milletlerarası Kongresi, (İstanbul, 12-15 Nisan 1999)*. Tebliğler. (Der. Hidayet Yavuz Nuhoglu). İstanbul.
- SEYİTDANLIOĞLU, M. (1994). *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*. Ankara: T.T.K.
- SHAW, S. J.; SHAW, E. K. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. (çev. Mehmet Harmancı). İstanbul: E Yayınları Tarih Dizisi.
- ŞİŞMAN, A. (2004). *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-, 1876)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- TANÖR, B. (1995). Anayasalar, *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. 1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TUNCER, H. (1996). *Metternich'in Osmanlı Politikası (1815-1848)*. İstanbul: Ümit Yayıncılık.
- TURHAN, M. (1987). *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: Marmara İlahiyat Yayınları.
- ULUÇAY, Ç.; KARTEKİN, E. (1958). *Yüksek Mühendis Okulu*, İstanbul: İ.T.Ü Makine Fakültesi.
- UNAT, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ankara: MEB Yayınları.
- UNAT, F. R. (1992). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- YEŞİL, F. (2011). *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi Ebubekir Râtib Efendi (1750-1799)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ZÜRCHER, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (çev. Yasemin Saner Gönen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Arşiv Kaynakları

- BOA Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
- BOA, HAT, 33726-A
- BOA, C.AS, 32428
- BOA, HAT, 58137
- BOA, İ.HR, 149
- BOA, CHR, 6708
- BOA, CHR, 6708
- BOA, C.AS, 37932

Gazeteler

İkdam, 10 Nisan 1914.

Tanin, 19 Nisan 1909.

İkdam, 7 Ekim 1908.

BÖLÜM 2

1950'LERDE TOPLU İŞ UYUŞMAZLIKLARININ UYGULAMADAKİ NİTELİKLERİ

Ali SİPAHİ¹

---

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Özyeğin Üniversitesi, ali.sipahi@ozyegin.edu.tr, 0000-0001-6160-2601.

Emek tarihçiliğinde, gösteri, grev, işgal gibi kamusal olaya dönüşmüş eylemlilik anlarının öne çıktığını, arka planda kalan ve sürece yayılan mücadele biçimlerinin ise daha az görünür ve işlenir olduğunu tespit edebiliriz. Bu yönelimin bir sonucu olarak, 20. yüzyıl Türkiye’indeki işçi mücadelesi tarihinde 1960’lı yıllar ve sonrası milat olarak çokça analiz edilmiş iken, yasal grev hakkı öncesindeki 1950’li yıllar Hakan Koçak’ın (2008a) deyimi ile “sessiz yıllar” olarak kalmıştır. Halbuki, Koçak’ın (2009) gösterdiği üzere, Demokrat Parti dönemi olarak da adlandırılan bu on yılda, dönemin en aktif derneği İstanbul İşçi Sendikaları Birliği başta olmak üzere sendikal hareket kongreler, gazeteler, gerektiğinde siyasi partilerde lobi faaliyetleri vb. ile meydanlarda değilse bile “salonlarda” aktif mücadele vermiştir. Bu mücadele birçok kere başarılı olmuş, 1956’da mecliste işçiler lehine düzenlemeler yapılmasını dahi sağlamıştır (Şağan, 2014).

Bu dönemin işçi mücadelesi tarihinin en önemli mekanizmalarından biri ise bu yazının konusu olacak olan toplu iş ihtilaflarıdır (Koçak, 2008b). Grevi yasaklayan 1936 tarihli İş Kanunu ile grev hakkının kazanıldığı 1963 yılına kadar işçilerin toplu taleplerinin zorunlu tahkim sistemi ile çözülmesi öngörülmüştü. Bu sistem hakkındaki ayrıntılı araştırmasında İlker İnan Akçay’ın (2010) da belirttiği gibi, her ne kadar bürokratik sınırlarla malul olsa da bu sistem 1950’lerde işçilerin özellikle ücret artışı taleplerini ilgili mercilere iletebildiği ve kazanımlar sağladığı yegâne kanal olarak çok önemliydi. Elinizdeki çalışmanın amacı, iş uyuşmazlıkları ve tahkim sistemini hem hakem kurulları kararları hem de bu uyuşmazlıkların işçi gazetelerine yansımaları üzerinden incelemektir. Diğer bir deyişle, ‘aşağıdan’ ve ‘yukarıdan’ tarih yöntemleri birleştirilecektir. Böylelikle, hem hakem kurulu kararlarında görünmez olan işçi temsilcisi gibi figürlerin önemi gösterilecek, hem de hakem kurulu kararlarının işçi gazetelerinde değinilmeyen yapısal özellikleri tartışılacaktır.

Türkiye’deki tahkim sistemine geçmeden önce, iktidarların iş uyuşmazlıklarını mahkeme yerine hakemlik ile çözmeyi tercih etmesinin dünya bağlamından bağımsız olmadığını belirtmek gerekir. Japonya’da 1890’lı yılların sonunda ortaya çıkan iş kanunları aynı 1930’larda Türkiye’de olduğu gibi düzenli emek gücü kıtlığından kaynaklanıyordu. İki savaş arası dönemde sendikalar güçlenmiş ve Türkiye’de 1950’lerde olduğu sosyal politika odaklı reformist bir bürokrasi ortaya çıkmıştır. Ayrıca Japonya’da endüstri ilişkilerine devletin en önemli müdahalesi 1920’ler ve 1930’larda iş uyuşmazlıklarını çözmek amacıyla memur arabulucular görevlendirmesi olmuştur. Sheldon Garon’un (2000: 212) ifadesiyle o dönemde Japonya’da “hukuk dışı arabuluculuk ve genellikle resmi tahkim norm haline gelmişti.” Bu yönelimlerin ortak noktası, sosyal politika önlemleri ile koruma mekanizmaları inşa ederken toplu mücadele yöntemlerini hukukî alandan dışlamaktı. Japonya toplu iş hukukunu zorunlu tahkimle sınırlandırırken

diğer yandan emeklilik fonu ve ulusal sağlık sigortası gibi birçok koruyucu yasa çıkardı. Tayvan da 1924-29 yılları arasında kolektif iş kanunlarını kısıtlarken bireysel iş kanunlarını artırmıştı (Shiek, 2000). Türkiye’de 1946-60 dönemi de aynı özelliklerle karakterize edilmektedir. Ahmet Makal (2002) grevin yasak olduğu bu dönemde sağlık sigortası, hafta tatili, ücretli izin ve emeklilik uygulamaları gibi sosyal politika önlemlerinin alındığını belirtmektedir.

Daha da önemlisi, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünyadaki çalışma ilişkileri küresel olarak daha kurumsal ve devlet odaklı hale gelmiştir. Bu sadece Tayvan’da değil, Amerika Birleşik Devletleri ya da Arjantin’de de böyleydi. Arjantin’de iki savaş arası dönemde hükümet işçilere karşı kayıtsızken, Peron döneminde iş kanunu müdahaleciydi ve sendikalar aktifti (Adelman, 2000: 20). Karl E. Klare’nin (1982: 1394) parmak bastığı gibi, bu dönemde ABD’de ve birçok başka ülkede paradoksal bir durum gözleniyordu: bir yandan “özelleştirilmenin yeniden dirilişi” yaşanırken diğer yandan kamusal alan özel alan aleyhine genişliyordu. Türkiye’de de 1950’li yıllar, hem liberal ekonomi sistemine bir dönüşü hem de iş uyuşmazlıklarında bürokratik, devlet-merkezli tahkim mekanizması ile bu paradoksa bir örnek teşkil eder. Bu sebeple, dönemin iş uyuşmazlıklarının derinlemesine analizi gereklidir.

Tahkim Sistemi

1936 tarihli İş Kanunu’na göre iş uyuşmazlıkları bireysel ve toplu olmak üzere ikiye ayrılır. Bireysel uyuşmazlıkların sayısı fazlaydı ve çözüm süreci farklıydı. Örneğin İstanbul’da 1952 yılında 65 toplu iş uyuşmazlığı çıkarken 7865 bireysel iş uyuşmazlığı meydana gelmiştir. Bunların 7609’u Çalışma Bakanlığı organlarınca sonuçlandırılmış, çözümlenemeyen 265’i ise iş mahkemesine intikal etmiştir (Süngütay, 1953). Maalesef bireysel uyuşmazlıklar hakkında elimizde yeterli tarihsel kaynak bulunmamakta. Bu yazının konusu olan toplu iş uyuşmazlıkları ise aynı kanunun 77. maddesinde, en az on işçi çalıştıran bir sanayi işyerinde meydana gelen ve işçilerin en az beşte biri tarafından desteklenen uyuşmazlıklar olarak tanımlanmıştır (Tuna, 1969). Bu uyuşmazlıklar ise, iş mahkemeleri yerine özel bir tahkim mekanizmasına tabi kılınmıştır.

1939 yılından itibaren uygulanan toplu iş uyuşmazlıklarının çözümüne ilişkin yasal mekanizma dört aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak, işçi temsilcileri ve işveren ya da temsilcisinin, (ilk) “uzlaştırma” adı verilen dostane çözüm için bir araya gelmesi bekleniyordu. Taraflar bir sonuca varamazlarsa veya işçiler çözümü reddederlerse, konu Bölge Çalışma Müdürlüğü’ne (BÇM) intikal ettirilirdi. BÇM işyerine bir yetkili gönderir ve onun da katıldığı “nihai uzlaştırma” adı verilen ikinci bir toplantı düzenlenirdi. Uyuşmazlık yine çözülemezse tahkim süreci başlıyordu. Dosya, vali,

BÇM müdürü, bir hukuk müdürü ve iki tarafsız üyeden oluşan *İl Hakem Kurulu*'na (İHK) *yönlendirilirdi*. Bu kurul bir mahkeme gibi çalışırdı, yani taraflar ve bazen tanıklar dinlenebilirdi. Son olarak, taraflardan biri veya her ikisi de İHK kararına karşı çıkarsa, dosya başbakan tarafından atanan Danıştay ikinci başkanlarından biri, Çalışma Bakanı tarafından seçilen bir profesör, Çalışma Bakanlığı'na bağlı çalışma genel müdürü, Ekonomi Bakanlığı'ndan bir müdür, Adalet Bakanlığı'na bağlı hukuk müdürü ve Çalışma Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı'nın hukuk müşavirlerinden oluşan Yüksek Hakem Kurulu'na (YHK) giderdi. Bu komitede duruşma yapılmıyordu ve komitenin kararı tartışılmazdı (Aksoy, 1947). Ancak 1954'te çıkarılan ve 1958'de yürürlüğe giren bir yasa ile hakem kurullarına işçi ve işveren temsilcileri girebilmişti (Akçay, 2010).

Bu tahkim sistemi her ne kadar 1939'dan itibaren yürürlükte olsa da pratikte 1950'lerde yoğun olarak kullanılmıştı. İHK kararları hakkında net bir bilgimiz olmasa da *Resmî Gazete*'de yayınlanan YHK kararlarını takip edebiliyoruz. Buna göre, Orhan Tuna'nın birinci dönem olarak adlandırıldığı 1939–50 yıllarında YHK'ya nihai çözüm için toplam 50'den az toplu iş uyuşmazlığı gelmişken, 1951–63 yılları arasında bu sayı 1500 civarına ulaşmıştır (Tuna, 1969: 27-28). Bu dönüşümün en önemli sebebi 1950'de kabul edilen ve 1951'de yürürlüğe giren 5518 sayılı kanun ile işçi temsilcilerine iş güvencesi sağlanması ve sendikalara da toplu iş uyuşmazlığı çıkarma yetkisi tanınması idi.¹ Tuna (1951), bu andan itibaren işçilerin toplu uyuşmazlık çıkarmak için neredeyse yarıştıkları bir döneme girildiğini ifade etmiştir.

1950'ler işçi hareketi için kritik önemde olan bu tahkim sistemi hakkında Akçay'ın *Resmî Gazete*'de yayınlanan YHK kararları üzerinden yaptığı yukarıda anılan çalışma dışında kapsamlı bir araştırma yoktur. Genel olarak işçi hareketi üzerine olan az sayıdaki çalışma ise işçilerin talep ve mücadelelerini tasvir etmekle birlikte, tahkim sistemine derinlemesine değinmemiştir. Elinizdeki çalışmada tahkim sistemi, YHK kararlarının ötesinde işçi gazetesi *Gece Postası*'na yansıyan haberlerle birlikte anlaşılmaya çalışılmıştır. Gazete haberleri tahkimin YHK kararlarına yansımayan, gerçekten yaşanan prosedürünü anlamamızı sağlar. YHK kararları ise, dönemin gazete haberlerinde analizi yapılamamış olan bazı sistematik uygulamaları görmemizi sağlar. Bu iki tarihsel kaynağın beraber kullanımı emek tarihindeki 'alttan' ve 'üstten' bakışların birleştirilmesine bir örnek teşkil edecektir.

1 "İş İhtilâfları," *İş* 15, no. 13 (1950). "İş İhtilâfları - Grev Meselesi," *İş* 16, no. 8 (1950). Makal, 2002: 344-50. Akçay, 2010.

İşçi Temsilciği: Mücadele ve Tahkimin Kilit Noktası

YHK kararlarında görünmeyen ama gazete haberleri analizinin bize gösterdiği en temel gerçek, ilk uzlaştırma toplantılarından başlayarak işçi temsilciliği pozisyonunun uyuşmazlık ve tahkim sürecinin en önemli mekanizması olduğudur. Bu, işçi temsilcilerine iş güvencesi sağlanan 1951 yılından önce de böyleydi. Tütün işçisi Zehra Kosova, 1946 yılında 150 çalışanı olan Austro Şirketi'nde işçi temsilcisi olarak seçilen dört kişiden biriydi. Haftada bir kez işveren temsilcisi ile bir araya geliyor ve işçilerin taleplerini iletiyorlardı. Çabaları sonucunda öğle yemeği kazanıldı, yemekhane düzenlendi ve hasta işçilerin doktora gidebilmesi sağlandı. Bu tür düzenlemeler o dönemde gerçek kazanımlardı; bu sebeple de işveren ve polisin gözü işçi temsilcilerinin üzerindeydi (Kosova, 1996). O dönemde işçi temsilcilerinin yaşadığı zorlukları sonradan Çalışma Bakanlığı'nda müdür yardımcısı olarak görev yapmış olan Ekmel Onbulak şöyle anlatıyordu:

Mümessil işçiliğin herhangi bir himayeden mahrum olduğu zamanlarda bu akibet bir çok mümessil işçileri beklemiş ve onları işlerinden güçlerinden etmiş ve hattâ bazı ahvalde, diğer işverenler üzerinde de antipati uyandırmış olmaları sebebiyle, bunların diyar değiştirmek zorunda bile kaldıkları görülmüştür. Bu akibet karşısında ise ya hiç bir işçi mümessil olmak istemiyor veya arkadaşlarının itimadını kazandığı için ısrarla Seçilen bir işçi ise işsiz kalmayı göze alarak gücünün yettiği kadar vazifesini yapıyor veya işini feda edecek durumda değilse, işverenin amaline uyarak işçi arkadaşlarına hiyanet etmek ve bu sefer de onların sevgi ve itimadını kaybetmek durumuna düşüyordu. Bu şartlar altında hakikî veçhe, mahiyet ve ciddiyetini kaybeden mümessil işçiliğe zamanla işverenin tam mânasiyle tarafları ve adamı olan işçilerin getirildiği de sık sık görülmekte idi.²

Bu sebeple, 1951'de işçi temsilcilerine iş güvencesi sağlanması iş uyuşmazlıklarının artmasında çok etkili olmuştu. Artık temsilciler işten çıkarılırlarsa İHK'ya başvurabiliyorlar, İHK işverenin haksız olduğuna hükmederse işe geri dönebiliyorlardı (Makal, 2002: 346). Böylece, 1950'ler işverenler ile işçi temsilcileri arasında yoğun bir mücadeleye tanık oldu. İşverenler, gücü artmış olan temsilci pozisyonuna seçilecek kişileri kontrol edebilmek için temsilci seçimlerine müdahale ettiler ve seçilmiş temsilcilere baskı uyguladılar. İHK kararları dahi her zaman etkili olmadı. Örneğin, işçi Rıza Güven komite kararına rağmen fabrikaya alınmadı. İşve-

2 Alıntı yapılan yer: Makal, 2002: 345.

ren BÇM tarafından iş kanununa muhalefetten mahkemeye verildi ancak Güven buna rağmen eski ödemelerini alamadı. Bunun üzerine iş mahkemesine başvurdu; mahkeme tüm ödemelerinin yüzde beş faizle kendisine verilmesine karar verdi. 1951 yılından bu yana beş kere bu tür bireysel iş uyuşmazlıkları çıkarmış ve hepsini kazanmıştı.³ 1956'da mahkeme işverenin parasına haciz koydu.⁴ Bütün bu süreçte işveren ise Güven'in temsilciliğinin iptali için lobi faaliyeti yürütüyordu.

1951'de yürürlüğe giren yasal değişikliklerin işçi temsilcilerine güvence sağlaması yanında sendikalara iş ihtilafı çıkarma yetkisi verdiğiinden bahsetmiştik. Bunun sonucunda, 1950'lerde sayıları hayli artan iş ihtilaflarının önemli bir bölümü sendikalar tarafından çıkarılmıştır. Bu sebeple de işverenler sendikaları etkisizleştirmek için farklı yollara başvuruyorlardı. Örneğin, Bakırköy'de %50 ücret artışı için uyuşmazlık çıkması üzerine işveren %5 zam vermiş ve bazı işçilerden uyuşmazlıktan vazgeçtiklerine dair zorla imza toplamıştı.⁵ En çok baskıyı ise aktif sendikacılar üzerinde uyguluyorlardı. Sendika üyesi olan işçilerin işten atıldığına ya da ayrılmaya zorlandığına dair pek çok rapor vardı.⁶ Örneğin, Yaprak ve Tütün İşçileri Sendikası başkanı sendikasıdan istifa etmeyi kabul etmediği için Avusturya Tütün Firmasından kovulmuştu.⁷ Aynı şekilde, İstanbul Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası'nın Başkanı Kemal Türkler'in M. Sıtkı Bütün fabrikasından kovulması ibret vericiydi. Nafile müzakerelerden sonra dava İl Hakem Kurulu'na taşındı, nitekim Türkler 1,5 yıl önce de işten çıkarılmış ve İHK kararıyla işine geri dönmüştü.⁸

İşçi ile işveren arasındaki ihtilaflarda sendikaların artan bu rolüne rağmen, "İşçi temsilcilerinin toplulukla iş ihtilaflarının çıkarılmasında önderlik etme yoğunlukları[nın] yıllar geçtikçe azalmış" (Akçay, 2010: 53) olduğu şeklinde yorumlanması yanıltıcı olur. Kemal Sülker'in de belirttiği gibi, işyerlerine sendika temsilcisi atama hakkının olmadığı bir dönemde, işçi temsilcileri sendikaların en önemli araçlarıydı (Sülker, 1986: 53). Bu sebeple fabrikalardaki temsilci seçimleri kritik önemde olmaya devam etti. Kemal Türkler veya Ziya Hepbir gibi aktif sendikacılar işçi temsilciliği yapmışlardı. Diğer deyişle, 1950'lerde çıkarılan toplu iş ihtilaflarının 2/3'ü sendikalar tarafından çıkarılırken (Makal, 2002: 506), bunları çoğunluğu, geriye kalan 1/3 gibi, işçi temsilcilerinin aktif çalışması ile çıkarılıyordu. YHK kararlarına bakınca işçi temsilciliğinin yerini sendikaların aldığı görünümü doğsa da, gazetelerden bu yorumun yanlış olduğunu, 1950'lerde

3 "İşçi Mümessilinin İşverene Açtığı Dava," *Gece Postası*, 19.5.1955.

4 "İşçinin Ücretini Ödemeyen İşverenin Parasına Haciz Kondu," *Gece Postası*, 13.4.1956.

5 "İşçilerden Zorla İmza Alan İşveren," *Gece Postası*, 28.4.1954.

6 Shell'den bir örnek için bkz. "Shell Kumpanyası İşçi Çıkartıyor!" *Gece Postası*, 15.5.1954. Ayrıca Refik Sönmezsoy, "Zeytinburnu Çimento İşçi Sendikasına Baskı Tazelendi," *Gece Postası*, 19.2.1955; "Z.Burnu Çimento Fabrikasında Hâdise," 20.2.1955.

7 "Sendikalı İşçilere Hâlâ Baskı Yapılıyor," *Gece Postası*, 5.4.1954.

8 "Bir Sendikanın Başkanı ile Genel Sekreteri İşten Çıkarıldılar," *Gece Postası*, 22.2.1955.

sendikaların büyük ölçüde işçi temsilcilerinden ayrı düşünülemez ol-
duğunu görüyoruz.

Gece Postası gazetesi tüm dönem boyunca sendikalara yönelik işve-
ren baskısının işçi temsilcileri üzerinden işlediğini gözler önüne serer. Bir-
kaç örnek vermek gerekirse, Yedikule, Hasköy ve Mahmutpaşa'daki iplik
fabrikalarının sendikacı işçilere baskı yapma biçimi işçi temsilcilerini işten
çıkarmaktı.⁹ Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası bir oto-yağ fabrika-
sında toplu iş uyuşmazlığı gündeme getirdiğinde, işveren işçi temsilcile-
rine “cephe almış” ve primlerini kesmişti.¹⁰ Yeşilköy Havaalanı işçilerini
temsilen Petrol-İş Sendikası'nın ücret artışı için ihtilaf çıkarması üzerine
bir işçi temsilcisi kıdem tazminatı ödenmeden işten çıkarılmıştı.¹¹

İşçi temsilciliği pozisyonunun sendikaların aktif olduğu dönemde de
merkezî rol oynadığını görebileceğimiz en iyi zamanlar ise temsilci se-
çimleri dönemleriydi. Bir işyerinde işçi temsilcileri iki yılda bir seçiliyor-
du. Örneğin, Mart 1955'te tekstil fabrikaları seçimler nedeniyle çalkantı
içindeydi. Son iki yıl içinde birçok temsilci işten çıkarılmış, ancak çoğu
İstanbul İHK'nın kararları sayesinde işe dönmeye hak kazanmıştı. Bu ne-
denle de işverenler, aktif sendikacılık yapan işçileri işten çıkararak tekrar
temsilci olarak seçilmelerini önlemek için uğraşıyordu. Sonuçları tam ola-
rak bilmiyoruz ama Ayvansaray'da Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendi-
kası'nın adaylarının kazandığını, Bomonti Bira Fabrikası'nda ise İstanbul
İşçi Sendikaları Birliği Başkanı Seyfi Demirsoy'un kazananlar arasında
olduğunu biliyoruz.¹² Ayrıca, iki ay sonra metal işçileri arasında yapılan
seçimlerde, Şakir Zümre Metal Fabrikası'ndan temsilci Cabir'in işten çı-
karılması gibi baskılara maruz kalan sendika üyeleri bazı yerlerde yine ka-
zandılar.¹³ Mayıs 1956'da Berec Pil Fabrikası'nda seçimden önce sendika
temsilcisi Salih Yıldız ve en güçlü aday Şevket Çolakoğlu işten çıkarıldı.¹⁴

9 “Sendikalı İşçilere Yine Çeşitli Baskılar Yapılıyor,” *Gece Postası*, 10.5.1954. Ayrıca bakı-
rız “Sendikacılara Baskı Hâlâ Devam Ediyor,” *Gece Postası*, 2.7.1954. Olay üzerine Tekstil ve
Örme İşçileri Sendikası işvereni BÇM'ye şikâyet etmişti.

10 “İşçi Mümessillerine Cephe Alan İşveren,” *Gece Postası*, 12.7.1954.

11 “Yeşilköy Havaalanı İşçileri Toplulukla İhtilaf Çıkartıyor,” *Gece Postası*, 22.7.1954. Diğer
temsilci ve işçi çıkarma vakaları için bkz: “Zorla İhbarname İmzalatılarak İşçi Mümessili Çıka-
rılmış,” 2.1.1955; “Bir İşçi İşten Çıkarıldı,” 26.1.1955; “İETT İdaresi İle Sendika İhtilâfi Yeni
Bir Safhaya Girdi,” 16.1.1956; “Motörlü Taşıt İşçileri Valiyi Hakem Seçti,” 20.1.1956; “Bir İşçi
Mümessilinin İşine Son Verildi,” 13.4.1956; “6 İşçinin İşine Nihayet Verildi,” 3.5.1956; “Askere
Giden Mensucat İşçilerinin Kıdem Tazminatı,” 18.5.1956; “Bir İşçi Mümessili İşten Çıkarıldı,”
27.7.1957; “Bir Fabrika Hakkında Lokavt İddia Ediliyor,” 22.8.1957; “Sendikalı İşçilere Hala
Baskı Yapılıyor,” 12.9.1957. İşçilerin şikâyetlerini dinlemek için temsilcinin tezgâhtan ayrılma-
sının yasaklanması gibi diğer baskı türleri için bkz. “Defterdar Fabrikasında Mümessillere Baskı
Var!” *Gece Postası*, 21.4.1956.

12 “İşçi Mümessili Seçimi Mücadeleli Oluyor,” *Gece Postası*, 25.3.1955; Kemal Sülker “İşçi
Mümessili Seçimlerinin Ehemmiyeti ve İçki Sofrası,” 26.3.1955; “Yeni İşçi Mümessili Seçimini
Kazananlar,” 31.3.1955.

13 “Bir İşçi Mümessili Daha İşten Çıkarıldı,” *Gece Postası*, 7.5.1955; “İşçi Temsilci Seçimle-
ri,” 10.6.1955.

14 “Berec Pil'de İşçilere Baskı,” *Gece Postası*, 12.5.1956.

1957 baharında seçim zamanı baskılar yeniden başladı.¹⁵ Ancak yine aktif sendika üyeleri, örneğin Gabriyelolu Bando Fabrikası'nda Rıza Güven ve Bomonti Bira Fabrikası'nda Seyfi Demirsoy kazananlar listelerinde yer aldı.¹⁶ Bu aktif sendikacıların etkisi küçümsenmemelidir. 1957'de seçimler yirmi yılı doldurmuştu ve bazı işçiler temsilci olarak onuncu yıllarını, hatta bazıları yirminci yıllarını kutlayacaklardı. Bu nedenle bazı işyerlerinde, örneğin Mensucat Santral Fabrikası'nda bir tür şenlik yaşandı. Oy sandıkları hazırlandı, bayraklar asıldı; Hakkı Cengiz yirmi yıllık temsilci kıdemini kazanmak için seçilmeyi bekliyordu.¹⁷ Sonunda 1198 oyun 1094'ünü alan Hakkı Cengiz onuncu kez seçildi; başından beri her seçimi kazanmıştı. Yalnız değildi, en azından son beş seçimi kazanan yüzlerce işçi bulmak mümkündü.¹⁸

Seçimler üzerinden görüldüğü gibi, sendikaların aktif olması işçi temsilciliğinin öneminin azaldığına değil, tam tersine kritik rolünün arttığına delalet ediyordu. Sendika üyeleri tarafından çıkarılan toplu iş uyuşmazlıklarının yürütülmesi sendikaları güçlendirdi ve harekete geçirdi bu da zaman içinde seçimlere daha fazla önem vermeleri anlamına geliyordu (Sülker, 1986: 32). Ayrıca temsilci seçimleri sendikalar için aynı zamanda bir yarışı; ne de olsa bu seçim zamanları sadece sendika ile işverenin değil, rakip sendikaların da karşı karşıya geldiği anlardı. Toplam sendikası sayısının artmasına rağmen sendika başına düşen ortalama üye sayısının 1950'de 886'dan 1960'ta 655'e düşmüş olmasının gösterdiği gibi 1950'lerde sendikalarda bölünmeler de yaşanmaktaydı (Talas vd., 1965: 53). Örneğin, tekstil işçileri arasındaki bölünme sonucunda iki sendika 1957 temsilci seçimlerinde rekabet etmek durumunda kalmıştı.¹⁹ Tekstil Sendikası çoğu yerde seçimleri kazanırken, Defterdar Mensucat Fabrikası'ndaki seçimleri Teknik Mensucat önde bitirmişti.²⁰ Sülker, bu bölünme yüzünden iki bin işçinin çalıştığı Defterdar'da 1953 yılından beri toplu iş uyuşmazlığı çıkarılmadığından yakınmıştı.²¹

15 Kemal Sülker, "İşçi Mümessilleri Seçimi ve Baskı Yapan İşverenler," *Gece Postası*, 10.4.1957. Ayrıca bkz. "İş Kanunu Tatbikatı Sıkı Takip Edilmeli," *Gece Postası*, 19.9.1957.

16 Kemal Sülker, "Kazançlar ve Kayıplar," *Gece Postası*, 12.4.1957. Kemal Sülker, "Bira İşçileri Yapı Kooperatifinde," *Gece Postası*, 14.4.1957.

17 Kemal Sülker, "İşçi Mümessilliklerinin Mühüm Bir Safhası," *Gece Postası*, 28.4.1957.

18 Kemal Sülker, "Sendikaların Mümessiller İçin Yapacağı Toplantı," *Gece Postası*, 29.4.1957.

19 Sülker'in (1986) çalışması bu çatışmaların, parçalanmaların, birleşme çabalarının vb. çok ayrıntılı bir hikâyesini sunuyor. Tekstil sendikalarının isimleri birkaç kez değişmişti. Ama benim odaklandığım dönemde kısaca "Tekstil Sendikası" ve "Teknik Mensucat" olarak ayrılmışlardı.

20 "Mümessillik Seçimlerini Tekstil Sendikası Üyeleri Kazanıyor," *Gece Postası*, 11.4.1957. Kemal Sülker, "Kazançlar ve Kayıplar," *Gece Postası*, 12.4.1957. Teknik Tekstil İşçileri Sendikası Başkanı Şevket Üstünsoy'un cevabı için bakınız, *Gece Postası*, 22.4.1957. Ve Sülker'in cevabı, *Gece Postası*, 23.4.1957. Ayrıca Kemal Sülker, "Bakırköy Bez Fabrikası İşçi Mümessillerinden...", *Gece Postası*, 12.5.1957. Kemal Sülker, "Defterdarda Mümessil Seçimi ve Sendikaların Ayrılığı," *Gece Postası*, 7.4.1957.

21 Kemal Sülker, "Defterdar İşçilerinin Uğradıkları Kayıplar," *Gece Postası*, 4.5.1957.

Sonuç olarak, işçi temsilciliği dönemin işçi-işveren ilişkilerindeki kilit pozisyon idi. Eğer işverenlerin adamları seçilirse, bir işyeri terörü başlıyor ve işçilerin çoğu herhangi bir yasal kanaldan yoksun kalıyordu. Örneğin, Bomonti'deki bir iplik fabrikasından bir işçi, temsilcinin patronla iş birliği içinde olduğunu, talepleri dinlemediğini ve müfettişlerin işçilerle konuşmasına izin vermediğini söyledi.²² Çorapçı Süreyya Karaaslan ise gazeteye başvurarak yolunu kesen ve kendisini darp eden temsilcilerden şikayetçi olmuştu.²³ Hal böyleyken, işçiler tarafından seçilebilmiş temsilcilerden beklenti de yüksekti. Osman Karataş Cibali Tütün Fabrikası'ndan kovulduğunda *Gece Postası*'na bir mektup göndererek temsilciyi pasiflikle suçladı. Temsilci ise verdiği cevapta, Karataş'ın disiplin cezası aldığını, yani işten çıkarılmasının yasadışı olmadığını belirtmek zorunda kalmıştı.²⁴

Hukukileşme Mücadelesi

Gördüğümüz gibi 1950'lerde işçilerin toplu hak talepleri için tek mekanizma toplu iş uyuşmazlığı çıkarmaktı ve işçi temsilcileri bu sürecin kilit noktasındaydı. Uyuşmazlıkların hakem kurulları ile çözüm aşamasına geçmeden önce, kurul kararlarını daha iyi anlayabilmek için işçilerin taleplerine göz atmamız icap ediyor çünkü bu talepler kompleks bir bütün oluşturabiliyor. Örneğin kaynak suyu işçileri aşağıdaki iyileştirmeleri talep etmişlerdi: ücret artışı, çocuk yardımı, yılda bir palto ve bir kışlık giysi, iş gününün başlangıcını ve bitişini gösteren bir zaman çizelgesi, fazla çalışma için %50 daha fazla ödeme, kıdem tazminatı.²⁵ Bir diğer değişler, talepler ücretlerle sınırlı değildi, hem işyeri ve çalışma şartları ile, hem de sosyal haklar ile ilgili olabiliyordu. En önemlisi ise, birçok talep daha çok hukukileşmeyi talep ediyordu çünkü bu hakları savunabilmenin en temel şartıydı.

1950'lerde aşırı çalışma yaygındı. Görünüşe göre 11 saatlik iş günü normal iş günü olarak kabul ediliyordu. Ancak bazen işverenler tarafından çok daha fazla saat dayatıldığı da bildirilmiştir. Örneğin, petrol işçileri, sendikaları ve Çalışma Bakanlığı haftada 48 saat için bir düzenleme yapmış olmasına rağmen, herhangi bir ödeme yapılmaksızın günde 12-16 saat çalışıyorlardı.²⁶ Bir tekstil fabrikasında bir işçi 27 saat çalışıyordu ve tekstil sektöründe 12-16-20 saate rastlandığı söyleniyordu.²⁷ Tuna'ya göre 1946 yılında İstanbul'daki küçük atölyelerde ortalama iş günü 12 saattir. İş gününün bazen 17-18 saate kadar uzadığını belirtmiştir (Tuna, 1946). Şikayetler, iş gününün uzunluğundan ziyade, fazladan çalışılan saatler için

22 "Bir İşveren ve İşçi Mümessilinden Şikayet," *Gece Postası*, 30.5.1956.

23 "Bir Fabrikada Sendikalı İşçilere Karşı Tertipler," *Gece Postası*, 7.4.1954.

24 "Cibali Tütün ve Sigara Fabrikasından Çıkarılan İşçi," *Gece Postası*, 4.4.1954.

25 "Vakıf Menba Suyu İşçileri İhtilâf Çıkardı," *Gece Postası*, 30.4.1954.

26 "Benzin İşçilerinin Mesai İş Şürayı Devlete İntikal Etti," *Gece Postası*, 12.5.1954.

27 "27 Saat Fasilasız Çalıştırılan İşçi!" *Gece Postası*, 28.9.1957.

ekstra ücret verilmemesine odaklanıyordu.²⁸ Örneğin, günde 11 saat çalışan tekstil işçileri primlerinin 8 saat üzerinden hesaplandığından şikâyet etmişler, işveren de 11 saat üzerinden hesaplanmasını kabul etmiştir.²⁹

Fazla mesai ücretinin yanında tatil günlerinde ücret ödenmesi de yaygın taleplerden biriydi. 1951’de çıkarılmış olan hafta izni kanununa göre, altı gün çalışan işçiler yedinci gün için yarım ücret alma hakkına sahipti. Eğer o gün de çalışmayı tercih ederse, ilave yarım ücret ödenecekti. Aynı sistem ulusal bayramlar için de geçerliydi. 1956 yılında çıkarılan bir başka kanunla ücret tam olarak ödenmeye başlandı (Makal, 2002: 356-58). İşçilere verilen bu hakları atlatmak isteyen işverenlerin işçileri tatil günlerinde çalışmak zorunda bırakması ve işten çıkarmak ile tehdit etmesi bir şikâyet konusuydu.³⁰ Ayrıca bazı işverenler altı gün çalışma ibaresini kullanarak haftanın bazı günlerinde raporlu olanlara pazar günü ücreti vermekten kaçınıyorlardı.³¹ Aynı dönemde yıllık ücretli izin hakkı da talepler arasındaydı, fakat işverenler direniyordu.³² Örneğin Defterdar Tekstil Fabrikası işvereni, yıllık ücretli izin hakkını kullanan işçilerin saat ücretini 90 kuruştan 85 kuruşa düşürüyordu.³³ Yıllık ücretli izin hakkı ancak 1960 yılında kazanıldı (Makal, 2002: 370-71).

İşçilerin talep havuzu ücret artışının ötesinde iş yeri yaşamı ile ilgili birçok noktayı barındırıyordu. Barış Alp Özden’in dikkat çektiği gibi, 1950’lerde işverenler sıkı yönetmelikler ve pratikler ile işyeri disiplini kurmaya çalışmış ve işçilerin direnişiyle karşılaşmışlardı (Özden, 2013). Öyle ki, Ayyıldız Fabrikası işçi temsilcisi iç yönetmelik kılavuzunun değiştirilmesi amacıyla bir iş uyuşmazlığı bile çıkarmıştı.³⁴ Bahariye Tekstil Fabrikası işçi temsilcisi Celal Şaşmaz’ın şikâyetlerinden biri ise, giriş ve çıkışlarda zaman karnesi olmadığı için fazla çalışmayı ispat edemedikleriydi.³⁵ Tekstil İşçileri Sendikası ayrıca işyeri yönetmeliklerinin aynı olmasını ve hem işçilerden hem de işverenlerden oluşan komisyonların kural ihlallerini değerlendirmesini talep etti.³⁶

28 Örneğin bkz. “İşçilerin Fazla Mesai Zamları Verilmiyor!” *Gece Postası*, 15.7.1954.

29 Kemal Sülker, “Defterdar Fabrikası İşçileri Kalite Randımanı,” *Gece Postası*, 17.5.1957.

30 “İşçilerin Resmi Tatil Günlerindeki Ücretleri,” *Gece Postası*, 10.5.1957.

31 “İstirahatlı İşçinin Pazar yevmiyeleri,” *Gece Postası*, 16.6.1957.

32 “Yıllık Ücretli İzin İşçilere Tanınmalı,” *Gece Postası*, 28.5.1954.

33 Kemal Sülker, “Defterdar Fabrikası İşçileri Kalite Randımanı,” *Gece Postası*, 17.5.1957.

34 “Bir İş İhtilâfı,” *Gece Postası*, 29.1.1955. İki hafta içinde işveren yine ihtilâftan çekilmek için zorla imza topladı ve temsilciyi uyardı, “İhtilâf Çıkaran İşçi Mümessili Cezalandı,” *Gece Postası*, 12.2.1955.

35 Kemal Sülker, “Bahariye Mensucat Fabrikası İşçileri Dertlerini Anlattı,” *Gece Postası*, 28.1.1956. Şaşmaz’ın bu açıklamasından sonra işvereni onu işten çıkarmış ve fazla mesai ücreti karşılığında temsilciyi değiştirmek için diğer işçilerden imza toplamaya çalışmıştır, Kemal Sülker, “Sendikası İşçiler, Bahariye Mensucatda Şikâyetlere Sebep Olan Başlıca Konu,” *Gece Postası*, 28.1.1956. Şaşmaz’ın dosyası işçi temsilcisi olduğu için İHK’ya gönderildi, “Bir İşçi Mümessili İşten Çıkarıldı,” *Gece Postası*, 7.3.1956.

36 Kemal Sülker, “İşyerleri İç Yönetmelikleri İçin Teşebbüsler...” *Gece Postası*, 4.2.1956. Ayrıca bkz. “Çikvaşvili Fabrikasında İşçiler İş İhtilâfı Çıkardı,” *Gece Postası*, 30.5.1956.

İşyeri yönetmelikleri işçiler için önemliydi çünkü bunlar bir atölyenin kendine özgü kurallarıydı ve tüm çalışanlar bunlara tabiydi. Örneğin, işveren yönetmeliği ihlal eden bir işçiyi herhangi bir tazminat ödemedi işten çıkarabilirdi.³⁷ Başka bir deyişle, yönetmelik pratikte bir iş sözleşmesiydi. Dolayısıyla işçilerin yasal hakları bu yönetmeliklere bağlıydı. Safa Ş. Erkün, sendikaların savunucusu olarak, tüm işçilerin iç yönetmeliği, yani çalışma koşullarını yazılı ve onaylı olarak talep etmelerini önerdi. Ücret skalası, çalışma şekli, fazla mesai, tatil ve izinleri içeren bir belgenin bir işçinin ikinci anayasası olduğunu belirtti (Erkün, 1949). Yasal kanalları kullanabilmek için işçilerin de çalışma hayatlarını yasallaştırmaları gerekiyor, kart basma gibi uygulamaları işçiler talep edebiliyordu.

İşçiler tarafından gelen bu formellik talebinin ilginç bir uzantısı geçici işçi istihdamına karşı alınan tavır idi. Tekstil İşçileri Sendikası'nın Küçükpazar'daki bir atölyede gündeme getirdiği bir anlaşmazlıkta talep, işyeri yönetmeliğindeki geçici işçi çalıştırılabileceğine dair maddenin kaldırılmasıydı.³⁸ Mart 1956'da Kauçuk Sanayi İşçileri Sendikası'nın kongresinde dile getirilen taleplerin başında geçici işçilerle ilgili yönetmeliğin kaldırılması geliyordu.³⁹ Denizcilik sektörü işçileri 1956 yılında Denizcilik Bankası'na karşı dört taleple toplu iş uyuşmazlığı çıkarmışlardır: Mahalli ödenek, aile-çocuk yardımı, geçici işçilerle ilgili maddenin kaldırılması ve işyeri nizamnamesinin değiştirilmesi.⁴⁰ Sorun şuydu ki, geçici olarak istihdam edilen işçiler, sosyal güvenlik, iş güvenliği ve sağlığı, iş güvencesi ve toplu iş uyuşmazlığı gibi daimi işçilerin sahip olduğu haklardan mahrumdu; bunun sonucu olarak o işyerinde toplu iş uyuşmazlığı çıkarılması zorlaşıyordu.⁴¹

Benzer bir şekilde, işçilerin bir diğer talebi de işyerlerinin iş kanunu kapsamına alınması idi; yani bu alanda da hukukileşme ve formellik talep ediyorlardı.⁴² Ülkenin farklı bölgelerindeki maden işletmeleri ya da büyük fabrikalara nispetle İstanbul imalat sanayi büyük ölçüde küçük işletmelerden oluşuyordu.⁴³ Bu da, ondan fazla işçi çalıştıran işyerlerine tanınan toplu iş uyuşmazlığı çıkarma hakkından yararlanamayan binlerce işyeri var demektir. Nitekim 1952 ve 1957 yıllarındaki düzenlemelerle özellikle İstanbul'da 4-9 işçi çalıştıran işyerleri kanun kapsamına alınmaya başlanmıştı (İşçi Sigortaları Kurumu, 1961b: 142-44). İşte bu dönemde işçiler, haklarından yararlanabilmek için kendi işyerlerinin de kapsama alınması

37 Sülker, "İşyerleri İç Yönetmelikleri İçin Teşebbüsler..."

38 "Sendika Haberleri," *Gece Postası*, 11.2.1956.

39 "İşçiler Muvakkat İşçi Kaydının Kaldırılmasını İstedi," *Gece Postası*, 7.3.1956.

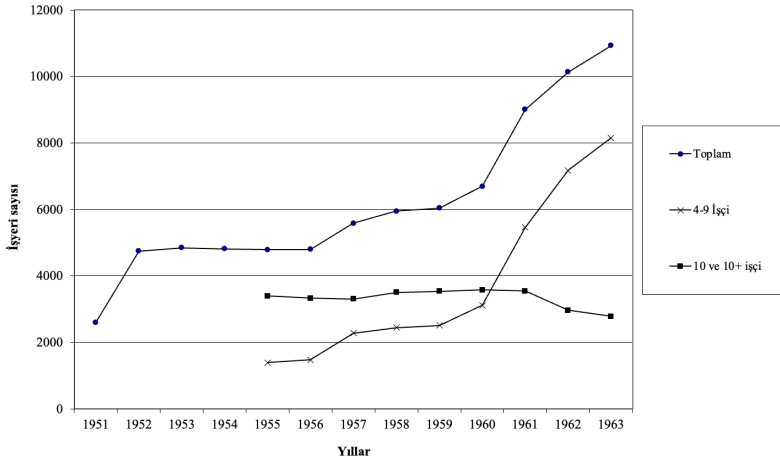
40 "Denizciler İş İhtilâfi Çıkardı!" *Gece Postası*, 19.2.1956.

41 "Kanunî Haklara Karşı Yeni Hile: Muvakkat İşçi," *Gece Postası*, 30.5.1957.

42 Örneğin bkz. "Kasımpaşa Tuz Deposu İşçileri - İş Kanunu Şumulüne Tekrar Alınmaları Bekleniyor," *Gece Postası*, 17.4.1957.

43 Örneğin 1959 yılında Zonguldak'ta ortalama işçi sayısı 115 iken, İstanbul'da 20 idi. İşçi Sigortaları Kurumu, 1961a: 5.

için mücadele etmişlerdi. Örneğin, ayakkabı sanayi işçileri zorla gece çalıştırılmaktan gibi birçok haksızlıktan mustarıptı; gösteri düzenlediler, kanun kapsamına alınma taleplerini duyurdular.⁴⁴ Sonuçta 1956 yılında en az 4 işçi çalıştıran ayakkabı atölyeleri yasa kapsamına alındı, ancak 1957 yılında birçok işverenin işyerlerini bölerek yasadan kaçtığı bildirildi.⁴⁵ Aynı şekilde Mahmutpaşa tekstil atölyeleri işçileri de ücretsiz fazla mesai uygulaması dahil bir çok konuda şikayetlerini resmi taleplere dönüştürebilmek için çalıştıkları iş yerlerinin iş kanunu kapsamına alınmasını istiyorlardı. Birçok işyerinin yasa kapsamına alındığı 1952 yılında, Mahmutpaşa'daki işverenlerin atölyeleri 4'ten az işçi çalıştıran küçük yerlere böldüğü ve yaptırımların dışında kaldığı söyleniyordu. Dolayısıyla bu işçilerin toplu iş uyuşmazlığı gibi yasal kanalları yoktu. Bu işçilerin kanun kapsamına alınma mücadelesi 1950'ler boyunca sürdü.⁴⁶ Grafik 1'den de görüldüğü gibi, 4-9 işçi çalıştıran işyerlerinin yasa kapsamına dahil olma hızı 1950'lerin sonunda, özellikle de 1960'larda artmıştır.

Grafik 1: İstanbul'da İş Kanunu kapsamındaki işyeri sayısı.⁴⁷

Aşağıda İl Hakem Kurulu kararları bağlamında değinilecek olan asgari ücret taleplerini bir kenara bırakırsak, bu dönemde görülen bir diğer talebin grev hakkı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat, her ne kadar 1950'ler

44 "Geceleri Zorla Mesai Yaptırılan Ayakkabıcılar," *Gece Postası*, 26.5.1954. "Ayakkabı İşçileri Miting Yapacak," *Gece Postası*, 6.9.1954. Kemal Sülker, "Ayakkabı İşçileri Sendikası Müşkül Şartlar İçersindedir," *Gece Postası*, 23.1.1955.

45 "Kunduracılar ve İş Kanunu," *Gece Postası*, 28.4.1957.

46 "Mahmutpaşada Kontrol Ekipleri İşi Braktılar," *Gece Postası*, 24.7.1954. "Mahmutpaşada Halâ İş Kanunu Neden Yok?" *Gece Postası*, 17.6.1957. "Mahmutpaşa Dokuma İşçilerinin Ezeli Derdi," *Gece Postası*, 16.1.1956. "Mahmutpaşada Halâ İş Kanunu Neden Yok?" *Gece Postası*, 17.6.1957.

47 Şu kaynaklardan derlenen rakamlarla oluşturulmuştur: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1963: 182, 188; T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1956: 9; İşçi Sigortaları Kurumu, 1961b.

emek tarihinde grev hakkının yokluğu ile sembolize edilse de, grev hakkının bu yıllarda işçiler arasında en önde gelen talep olmadığı söylenebilir. Aslında grev hakkı genellikle yılda bir kez yapılan sendika kongrelerinde dile getiriliyordu.⁴⁸ Günlük gazeteler gün gün takip edildiğinde, grev hakkının sendika federasyonlarının gündeminde olduğu, ancak işçilerin gündelik mücadelesinde yukarıda sayılan taleplerin çok daha fazla yer tuttuğu görülmektedir.⁴⁹ Örneğin 1956 yılında İzmir İşçi Sendikaları Birliği Genel Sekreteri Osman Aktuğ'un İzmirli işçilerin grev hakkı istemediğini söylemesi tartışma yaratmıştı. Aktuğ, işçilerin milletvekillerine "Baylar, baylar, grev mrev hakkı sizin olsun. Biz pahalılıktan şikâyetçiyiz. Grevden evvel ucuzluk istiyoruz. Ücretlerimizin arttırılmasını istiyoruz" diye seslendiğini iddia etmişti.⁵⁰ Ayrıca Tekstil İşçileri Sendikası'nın kongrede altı talepten oluşan listesinde grev hakkı son talep olarak yer aldı. Bunlardan ilki ücretlerin artırılmasıydı, hatta tek işçi çalıştıran işyerlerinin iş kanunu kapsamına alınması talebi de beşinciydi.⁵¹ Sülker (2004: 279) de Türk-İş'in açıklamalarında grev konusuna sadece bir cümle ile değinildiğini belirtmiştir.

Bu durumu açıklamak için Yıldırım Koç, soğuk savaş yıllarında işçilerin bir grevde kamuoyu desteği kazanmasının kolay olmadığını, buna mukabil işçilerin çoğunlukla Demokrat Parti'yi desteklediklerini ifade etmiştir. Ayrıca grev yasağının yaptırımının sanıldığı kadar ağır olmadığına da dikkat çekmiştir (Koç, 2003: 94). İzmir'den iki örnek bu son noktayı doğrular nitelikteydi: Temmuz 1954'te İzmir'de liman işçileri iş bıraktı. Bunun üzerine 66 işçi ve sendika temsilcisi gözetim altına alındı, ancak sorgulandıktan sonra serbest bırakıldılar.⁵² Ertesi gün yöneticiler önce şehirde, sonra yakın ilçelerde işçileri aramaya başladılar, ancak bulamadılar.⁵³ Ertesi gün sendika yöneticileri tutuklanmakla tehdit edildi ama işçiler işe dönmediler. Sonunda yöneticiler ücretleri yükseltti ve işçiler çalışmaya başladı. Hatta ccret artışı yetersiz olduğu için toplu iş uyuşmazlığı çıkarcaklarını da açıkladılar.⁵⁴ Dolayısıyla, işçilerin gerekli gördüğünde grevden kaçınmadıkları iddia edilebilir. Altı ay sonra bir rapordan İzmir'de 350 işçinin bu grev nedeniyle mahkemeye verildiğini öğreniyoruz. Ancak bir yıl sonra, Temmuz 1955'te, ilk davaları devam ederken yine iş bıraktılar

48 Örneğin bkz. "Tekstil ve Örne Sanayii İşçileri Grev Hakkı İstedi," *Gece Postası*, 26.5.1957. "İşçiler Kolektif İş Akdi ve Grev İstiyor," *Gece Postası*, 27.5.1957.

49 Cumhuriyet'teki grev yorumları için bkz. "Grev davası ciddi bir safhaya girdi." *Cumhuriyet*, 3.2.1950; Abidin Dav'er, "Grev hakkı." *Cumhuriyet*, 25.6.1950; "Sendikalara politika girmeyecek." *Cumhuriyet*, 10.7.1950; "Çalışma Bakanının grev hakkına dair demeci." *Cumhuriyet*, 15.4.1951; Esad Tekeli, "Grev hakkındaki ön-tasarıya dair düşünceler." *Cumhuriyet*, 9.10.1951; Esad Tekeli, "İşçilerimize grev hakkı verilmesi etrafındaki tetkikler." *Cumhuriyet*, 2.3.1955; "İşçiye grev hakkının tanınması." *Cumhuriyet*, 18.3.1955; Mehmed Oluç, "İşçi meseleleri ve bizde grev hakkı." *Cumhuriyet*, 23.8.1955.

50 Kemal Sülker, "İzmir İşçileri ve Grev Hakkı," *Gece Postası*, 22.4.1956.

51 "Tekstil İşçileri de Bir Umumî Zam İstiyor," *Gece Postası*, 14.5.1957.

52 "İzmirde 66 İşçi Serbest Bırakıldı," *Gece Postası*, 17.7.1954.

53 "İzmir Liman İşçilerinin Grevi," *Gece Postası*, 18.7.1954.

54 "İzmir Liman İşçilerine Zam Yapıldı," *Gece Postası*, 19.7.1954.

ve bu davada da müzakereleri kazandılar (Makal, 2002: 319-21). İşçiler yargılanmış olsalar da ciddi bir ceza verildiğine dair bir bilgi yoktur.

Müfettişlerin İşlevi

1950'li yıllarda hem bireysel hem de toplu iş uyuşmazlıklarının çözülme kavuşturulmasındaki ilk adım müfettişlerin ilgili talep ve şikayetlerle ilgili iş yeri denetim faaliyetleriydi. Her ne kadar müfettişlerin işlevi bireysel iş uyuşmazlıklarında daha önemli olsa da, yapılan teftişlerin önemli bölümü toplu iş uyuşmazlıklarını ilgilendirmekteydi. Bu dönemdeki iş yeri ziyaretlerinin amaç ve sıklığına bakıldığında, müfettişlerin üç önemli teftiş amacından ilki sendikalardı. Sendikalar için 1952'de 156, 1953'te 108, 1954'te 288, 1955'te 257 ve 1956'da 125 işyerini ziyaret etmişlerdi. İkinci olarak, işçi temsilcisi seçimlerini kontrol ettiler; 1952'de 72, 1953'te 252, 1954'te 96, 1955'te 252 ve 1956'da 176 seçimler için denetlenen işyeri sayısıdır. Son olarak, müfettişler toplu iş uyuşmazlıkları ortaya çıktığında da fabrikaları ziyaret etmişlerdir: 1952'de 156, 1953'te 60, 1954'te 228, 1955'te 200 ve 1956'da 175 iş yeri bu amaçla ziyaret edilmişti.⁵⁵

Bu denetimlerin etkinliği konusunda şüphe duyulabilir. Kurt Kiremit Yakma Fabrikası'nda işçiler pazar günleri ve fazla mesai için ücretlerinin ödenmediğinden şikayetçi olduklarında bir iş müfettişi inceleme yapmış ve işçilerin iddiasını kabul etmiştir. Ancak işveren geçmişte olduğu gibi devam etmiş, üstelik şikâyetçileri işten çıkarmıştır.⁵⁶ Başka bir vakada, Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası müfettişleri işveren tarafında oldukları, yetersiz ve niteliksiz oldukları gerekçesiyle eleştirmiştir.⁵⁷ Genel olarak müfettişler hızlı hareket etme ve kesin bir karar verme konusunda isteksizdi. Teksif'in talebi üzerine Vakko Emprime Fabrikası'na geldiklerinde, adres yanlış olduğu için hemen geri dönmüşlerdi. Aslında işverenin kapının yerini değiştirdiği ve fabrikanın arka tarafına aldığı anlaşılmıştı.⁵⁸ Müfettişlerin bu tür ziyaretleri genellikle etkisiz olsa da, bazen ilginç raporlar da görülebiliyordu. Örneğin 1956 yılında Tekstil İşçileri Sendikası'nın şikâyeti üzerine işçi temsilcisiyle birlikte iki müfettiş bir işyerini ziyaret etmiş ve işverenin kaçak işçileri dolaplarda çalıştırdığını tespit etmiştir. Amaç belli ki asgari istihdam kapasitesinin üstüne çıkıldığında yaptırımları olan iş kanunu etrafından dolanmaktı (Sunar, 1956).

Tahkim Kurulları ve Asgari Ücret

Yazının başında belirtildiği gibi, toplu iş uyuşmazlıklarında Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne yapılan başvuru neticesinde bir anlaşmaya varılmazsa dosya İl Hakem Kurulu'na, orada da nihayete ermezse son merci olan

55 "Dördüncü Üç Aylık Devre İstatistikleri."

56 "Çeşitli Şikayetleri Olan Tuğla İşçileri," *Gece Postası*, 6.6.1954.

57 "İş Müfettişlerinin İşçi Haklarına Olan Titizlikleri Azalıyor," *Gece Postası*, 29.4.1955.

58 "Köşe Kapmaca Oynayan Kapı!" *Gece Postası*, 21.4.1957.

Yüksek Hakem Kurulu'na gönderiliyordu. Yine önceden belirtildiği gibi, YHK kararları *Resmî Gazete*'de yayınlanmasına rağmen İHK kararları yayınlanmadığı için YHK'ya gelmeyen uyuşmazlıkların akıbetini tam olarak analiz etmek mümkün gözüküyor. Fakat, YHK kararları üzerinden İHK ile YHK kararları arasındaki farkları görmek mümkün. Bu farklardan en önemlisi asgari ücret uygulamasıyla ilgiliydi.

Türkiye'de asgari ücret uygulamalarının bu dönemde formalize edildiği söylenebilir. 1949 yılında tarım işçileri için asgari ücretin belirlenmesinin ardından 1950'lerde tedricen bazı iş kolları için asgari ücret belirlenmişti.⁵⁹ Asgari ücret, işverenler, işçiler, İşçi Sendikaları Birliği, Ticaret ve Sanayi Odası ve Bölge Çalışma Müdürlüğü'nden birer temsilciden oluşan bir komisyon tarafından belirleniyordu.⁶⁰ Genel olarak 1951-55 yıllarında 9 işkolunda 47, 1956-60 yıllarında ise 31 işkolunda 270 asgari ücret tespiti yapılmıştı (Makal, 2002: 496). Beklenebileceği gibi asgari ücret konusu işçilerin toplu mücadelesinde önemli bir yer teşkil ediyordu. Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne bu konuda başvurular, iş yerlerinin belirlenen ücreti uygulamadıklarına dair şikayetler, belirlenen asgari ücretlerin enflasyona göre güncellenmesi gibi talepler dönem boyunca sıkça karşımıza çıkacaktı.⁶¹ İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin öncülük ettiği mücadeledeki ana talep, asgari ücret uygulamasının bütün iş kollarına tatbik edilmesi ve değişen yaşam koşullarına göre otomatik olarak ayarlanması idi.⁶²

İşte bu noktada tahkim süreci ile asgari ücret konusu kesişiyordu. YHK kararlarında aynı ihtilafa İHK'nın aldığı kararı da görebildiğimiz için iki kurumun yaklaşım farkını analiz edebiliyoruz. Bu farklardan en önemlisi asgari ücret olgusu konusundaydı. Öncelikle belirtmek gerekir ki, İstanbul İHK genel olarak YHK'dan daha işçi yanlıydı.⁶³ 1950'lerdeki YHK kararlarının ortalama %67'sinin işçiler lehine olduğu hesaplanmışsa da (Makal, 2002: 506), YHK'nın onayladığı zam oranları işçilerin talep ettiğinden her zaman daha az olduğu için kurulun işçiler aleyhine bir tutum

59 "Tarım İşçileri İçin Kanun Tasarısı Hazırlanıyor," *Sosyal Hukuk ve İktisat Mecmuası* 1, no. 12 (1949). "Tarım işçilerinin asgari ücretleri tesbit edildi." *Cumhuriyet*, 2.5.1951. "Dördüncü Üç Aylık Devre İstatistikleri," *Çalışma Vekâleti Dergisi* 4, no. 4 (1956).

60 "Asgari Ücret Tesbitinde Ele Alınan Esaslar," *Gece Postası*, 28.5.1955.

61 "İşçi Ücretinin Tesbiti İşinde Mühim Merhale," *Gece Postası*, 25.5.1954. "200 İşveren Derhal Adliyyeye Veriliyor!" *Gece Postası*, 23.8.1954. "Kolektif Akitler," *Gece Postası*, 27.5.1955. "İş Yerleri Asgari Ücret Kanunu Tanımıyor!" *Cumhuriyet*, 7.6.1955. Kemal Sülker, "Seyfi Demirsoy Son İthamlara Cevap Verdi," *Gece Postası*, 25.4.1956. "Tekstil İşçileri Asgari Ücret Davasının Artık Hallini İstiyor," *Gece Postası*, 6.6.1957. Ayrıca bakınız Kemal Sülker, "Tekstil Sendikası ve Asgari Ücret Davası," *Gece Postası*, 24.7.1957.

62 Kemal Sülker, "Asgari Ücretin Bütün İş Kollarında Tatbiki İsteği," *Gece Postası*, 2.1.1956. Kemal Sülker, "Asgari Ücret Meselesi Hâlâ Halledilmiş Değil!" *Gece Postası*, 11.6.1957.

63 Örneğin Eyüp Boya-Tekstil Fabrikası işçilerinin bir iş uyuşmazlığında İHK işçilere ögele yemeği verilmesinin hak olduğuna karar vermiş, ancak işverenin itirazı üzerine devreye giren YHK bu kararı bozarak talebi kabul etmemiştir. "Yüksek Hakem Kurulunun Son Kararları," *Gece Postası*, 25.6.1954. Bir hafta sonra işçi temsilcileri işten çıkarıldı, "Sendikacılara Baskı Hâlâ Devam Ediyor," *Gece Postası*, 2.7.1954.

takındığı daha doğru bir açıklamadır (Akçay, 2010). Dönemin *Gece Postası*'nda çıkan haberler de bunu iddia etmiştir.⁶⁴ Bu çalışmada, ek olarak, İHK'nın fiilî bir asgari ücret politikası olmasına rağmen YHK'nın bu yaklaşımı reddettiğini gösteriyoruz.

Ne İHK'lar ne de YHK belirli bir yazılı prensipler bütününe göre karar alıyorlardı. Hatta İstanbul İHK'da da görev almış olan Orhan Tuna daha 1951 yılında kurulların kararlarının uyumsuz ve temelsiz olduğunu ifade etmişti. Verilen ücret artışlarının herhangi bir formülü yoktu ve istikrarsızdı; aynı fabrikanın işçileri İstanbul'da %35 zam alırken, Malatya'da %50 zam alabiliyordu (Tuna, 1951). Fakat yayınlanmış YHK kararlarında referans verilen İHK kararlarına bakarsak bazı trendleri görebiliyoruz. Örneğin, İstanbul İHK'nın 1955-56 yıllarındaki tekrar eden kararlarından biri, işi zor ve tehlikeli olan işçilerin günlük ücretlerinin 18 yaşından küçükler için 440 kuruşa, 18 yaşından büyükler için 560 kuruşa kadar çıkarılmasıydı. Normal işler için ücretler sırasıyla 360 ve 440 kuruştü. Bunların üzerindeki ücretlere %10 zam yapılacaktı. YHK bu kararı iptal etti ve ücretleri farklı esaslara göre belirledi: 286 kuruşun altındaki ücretlere %25 zam yapılması, 287 ile 299 kuruş arasındaki ücretlerin 359 kuruşa, 300 ile 419 arasındakilerin ise 480 kuruşa çıkarılması.⁶⁵ YHK kararının 18 yaş altı ve üstü ile tehlikeli ve normal işlerde çalışanlar arasındaki ayrımları silmiş olması yanında yaptığı en önemli değişiklik İHK kararındaki asgari ücreti mantığına göre hazırlanmış zam sistemini azami ücret mantığına göre tersine çevirmesiydi. Bu örnek tek değildi; YHK birçok durumda aynı ilkeleri takip etmişti.⁶⁶ Nitekim *Gece Postası*'nın asgari ücretle ilgili bir ankete Toleyiş Genel Sekreteri İzzet Çilingir, YHK sebebiyle iyileştirmenin mümkün olmadığını belirtti.⁶⁷

Bürokratikleşmenin Çift Yüzü

1950'lerde iş uyuşmazlıklarının çözümünün bürokratikleşmesi işçiler için olumlu ya da olumsuz olmaktan ziyade, formel mekanizmalara tabi olmak anlamını taşıyordu. Doğal olarak, resmî mekanizmalara girmeye gerek kalmadan, iş yerinde müzakere ile çözülen birçok uyuşmazlık da oluyordu.⁶⁸ Taraflar birbirleriyle anlaşabildikleri ölçüde yasal mekanizmaları kullanmadılar çünkü ne de olsa formellik gecikme demektir. Örneğin Mayıs 1957'de Metal ve Makine İşçileri Sendikası BÇM'yi nihai uzlaşma

64 "Tekstil Sendikasının Beyoğlu Kongresi," *Gece Postası*, 17.4.1955. Örneğin, Cibali işçilerinin toplu iş uyuşmazlığında %20 zam talep edilmesine rağmen YHK %10 artışa hükmetmişti. "Tekel İşçi Ücretlerine Yüzde 10 Zam Yapıldı," *Gece Postası*, 2.5.1954.

65 *Resmî Gazete*, 13 Nisan 1955.

66 *Resmî Gazete*, 18 Temmuz, 12 Ağustos, 27 Eylül 1955, 9, 18 Nisan, 29 Mayıs 1956. Bazı durumlarda da İHK'nın kabul ettiği zam oranlarını tümünden reddetmişti: *Resmî Gazete*, 10, 19, 21, 22, 26, 28 Şubat, 1, 2, 4 Mart, 26 Ekim, 14 Aralık 1955, 26 Mart 1956.

67 "Ücretlerde Yaş, Cins Farkı Olmamalıdır," *Gece Postası*, 16.5.1955.

68 Müzakerelerin sorunları çözdüğü birçok örnekten biri için bkz. "Düğme Fabrikası İşçileri Zam Aldı," *Gece Postası*, 22.1.1955.

için uzlaşmadan üç ay sonrasına tarih verdiği için eleştirdi.⁶⁹ İHK ve YHK giden uyuşmazlıklar ise yıllara yayılabiliyordu. Fakat yine de formel mekanizmalar işçiler tarafından tercih edilebiliyordu çünkü taraflar uzlaşsa da işveren her zaman ortak kararlara uymuyordu.⁷⁰ Aslında “O yılların sendikacılığı işverenden sık sık ricada bulunarak sorunların çözüme ulaşmasını sağlamak, ama olumlu sonuç alamamaktır” (Sülker, 1986: 46). Belki de bu nedenle 1954’te sendikacılar görüşmelerin sürdüğünü söylemelerine rağmen Yeşilköylü işçiler iş uyuşmazlığı çıkarmaya karar vermişlerdi.⁷¹

Uyuşmazlık çözümünün bürokratikleşmesinde işçiler aleyhine çalışan en önemli mekanizma zaman idi. *Resmî Gazete*’de yayınlanan YHK kararlarından toplu iş uyuşmazlığının ilk defa İHK’ya ne zaman gittiğini, İHK karar tarihini, tarafların temyiz tarihini ve YHK’nın ne zaman nihai kararını aldığını görebiliyoruz. Ayrıca YHK kararlarının *Resmî Gazete*’de yayınlanması için de bazı durumlarda aylar geçebiliyordu. Bu çalışma için taranan YHK kararları arasından en hızlı sonuçlananlardan bir örnek açıklayıcı olacaktır: 8 Kasım 1955’te YHK’nın iki kararı gazetede yayımlandı. Söz konusu ihtilaflar 25 Nisan’da İHK’ya gitmiş, İHK ise kararını 15 Temmuz’da bildirmişti. Taraflar 28 Temmuz’da temyize gitmişler ve YHK nihai kararını 8 Eylül’de vermişti. Bu da İHK’da 80 gün, tarafların elinde 13 gün, YHK’da 40 gün ve gazetede yayınlanması için 30 gün olmak üzere, ihtilafın İHK’ya gitmesinden nihai kararın yayınlanmasına kadar 163 gün, yani 5,5 ay geçtiğini gösterir. Bu hızlı bir örnektir. Bir başka vakada fırın işçilerinin iş uyuşmazlığı 11 Kasım 1954’te İHK’ya teslim edilmiş ve YHK kararı 14 Aralık 1955’te yayınlanmıştır: geçen süre 13 aydır. Araştırmamıza göre 1955–56 yıllarında bu sürenin yaklaşık bir ortalaması 7 aydır. Ayrıca, İHK öncesindeki uzlaştırma süreleri de tahminen en az 2 ay sürüyordu. Sonuçta, ortalama olarak, nihai karar bir toplu iş uyuşmazlığının ortaya çıkmasından 9 ay sonra belirleniyordu.

Enflasyonist bir dönemde bu sürelerin hayatî olduğu açıktır. Birkaç örnek vermek gerekirse, Yunus Çimento Fabrikası’nda iş uyuşmazlığının üç aydır YHK’da beklemesi nedeniyle işçiler ilgili sendikannın duruma müdahale etmesini talep etmişti.⁷² Migros işçilerinden İbrahim Doğan, işten çıkarıldıktan sonra akıbeti hakkında İHK’nın karar vermesi için 8 aydan fazla beklemek zorunda kalmıştı, bu süre zarfında herhangi bir iş bulamamıştı.⁷³ Paşabahçe işçilerinin toplu iş uyuşmazlığı beş aylık bir tahkim sürecinde çözülmüştür.⁷⁴ Haydarpaşa Vagon Fabrikası işçilerinin uyuşmaz-

69 Kemal Sülker, “Maden-İş ve Tahkim Müessesesinin Aksaklığı,” *Gece Postası*, 7.5.1957.

70 Adalet Tekstil Fabrikası’ndan bir örnek için bkz. “Adalet ve Şapka Taslağı Fabrikaları İşçileri Haklarını Alamıyor!” *Gece Postası*, 1.5.1954.

71 Orhan Kuyucaklı, “Akaryakıt İşçileri Sendikası Lokavtlarla Karşılaştı,” *Gece Postası*, 16.8.1954.

72 “Çimento İşçileri Ücret Zammı Talep Ediyor,” *Gece Postası*, 4.8.1954.

73 “8 Aydır Durumu Belli Olmayan İşçi Mümessili,” *Gece Postası*, 26.9.1957.

74 “Şişe-Cam İşçilerine 600 Bin Liralık Zam,” *Gece Postası*, 8.8.1954.

lığı ise iki yıl geçmesine rağmen çözülememişti.⁷⁵ Teksif'in gündeme getirdiği uyuşmazlıklardan biri bir yıl boyunca komitelerde kalmıştı.⁷⁶ 1955 yılında Ağustos ve Ekim ayları arasında YHK'ya 60 uyuşmazlık gelmiş, ancak Nisan 1956'da sadece 36'sı sonuçlanmıştı.⁷⁷

Bu noktada İstanbul İHK, kendi kararlarının dosyanın geliş tarihinden itibaren geçerli olacağına hükmederek kritik bir müdahalede bulunmuş, ama YHK bunu kabul etmemiştir (Akçay, 2010: 54). YHK'ya göre kararlar *Resmî Gazete*'de yayınlandığı andan itibaren geçerli idi. Bunu yayınlanmış YHK kararlarında görmek mümkündür. İncelenen vakaların çoğunda İHK ücret artışlarının dosya tarihinden itibarıyla yürürlüğe gireceğine karar vermiş, ama YHK her seferinde bu ibareyi karardan silmiştir. YHK bu konuda o kadar sıkıydı ki Demir ve Madeni Eşya Sendikası'nın 1956'daki bir ihtilafında İHK kararına sadece yürürlüğe girme tarihini değiştirmek için müdahale etmişti.⁷⁸ 1958 yılındaki başka bir vakada, İHK kararındaki asgari ücret olarak yorumlanabilecek kararlarını dahi onaylamış, ama yürürlüğe girme tarihi değiştirmişti.⁷⁹

Sonuç olarak, 1950'lerde toplu iş uyuşmazlıklarının tahkim kurulları vasıtası ile çözülmesi bir bürokratikleşme süreci yaratmış, işçiler de hak talepleri için bu çarka dahil olmak durumunda kalmış, fakat bu formelleşmenin dezavantajlarını da deneyimlemişlerdi. Bu süreç Bourdieu'nün (1987) "hukukileştirme" olarak adlandırdığı duruma bir örnek teşkil eder. Bürokratikleşme, formel bir adalet mekanizması gibi görünmekle birlikte, keyfi kararların dayatıldığı bir mekanizmaydı. Klasik müzakere süreci yerine görünüşte kurallı bir sistem getirilmişti, fakat bu bir ölçüde yanıl-samaydı. Asıl olarak bu sistem iki tarafın (işçi vs. işveren) mücadelesini teknik bir bilir kişi kuruluna yapılan başvuruya dönüştürerek bürokratikleştirmişti. Bu bürokratikleştirme süreci, tek hak elde etme yolu bu olduğu için, işçilerin mücadele dilini ve yöntemlerini de belirlemişti. Unutmamalı ki 1950'lerin ve belki de daha sonraki dönemlerin sendikacılığı, devlet ve sermaye çevreleriyle enformel ilişkilerden azade değildi. Üst kademenin işi öncelikle Ankara'da lobicilik yapmaktı ve bu da şu ifadeyle sembolize ediliyordu: "Ankara'da Türk-İş vardır" (Doğan, 2003: 168). Muhatap her zaman bürokratlar değil, aynı zamanda şirket yöneticileriydi. Petrol İşçileri Sendikası'nın aktif başkanı Ziya Hepbir bir keresinde Ankara'ya giderek çeşitli petrol firmalarıyla görüşmüş ve medyaya onların ücret artışına sıcak baktıklarını açıklamıştı.⁸⁰

75 "İki Yıldır Sürüklenen Bir İş İhtilafı Var!" *Gece Postası*, 14.7.1957.

76 "Hakem Kurullarına Ait Yeni Nizamname Hala Yayınlanmadı," *Gece Postası*, 29.6.1955. Ayrıca bakınız Kemal Sülker, "Haydarpaşa Bölge Sanayi İşçileri İş İhtilâfları," *Gece Postası*, 17.1.1956.

77 "Yüksek Hakem Kuruluna İntikal Eden İhtilâflar," *Gece Postası*, 24.4.1956.

78 *Resmî Gazete*, 12 Haziran 1956.

79 *Resmî Gazete*, 22 Temmuz 1958.

80 "Akaryakıt İşçileri İçin Alınan Kararlar," *Gece Postası*, 4.7.1954.

Sonuç

1950'li yılların işçi-işveren ve işçi-devlet ilişkilerinin merkezinde tahkim mekanizması duruyordu. Grevin yasak olduğu bu dönemde işçiler taleplerini toplu iş uyuşmazlığı çıkararak ifade ediyor, bu uyuşmazlıklar da yasal olarak hakem kurulları vasıtası ile çözüme kavuşturuluyordu. Bu çalışma, söz konusu iş uyuşmazlığı süreçlerini hem formel Yüksek Hakem Kurulu kararları, hem de işçi gazetesi *Gece Postası* haberleri üzerinden analiz etmiştir. Çalışmanın bulgularından ilki işçi temsilcisi pozisyonunun 1950'ler boyunca kilit önemde olduğudur. Literatürde, sendikaların toplu iş uyuşmazlığı çıkarma hakkına kavuşmasıyla birlikte aktif birer özne olarak öne çıkmaları sonucunda işçi temsilciliğinin öneminin azaldığı iddia edilmiştir. Halbuki bu çalışma göstermiştir ki, sendikalar da örgütlenmelerini işçi temsilciliği sistemi üzerine kurmuşlardı. İşçi temsilcisi seçimleri sendikaların hem yönetim hem de diğer sendikalar ile mücadele ettiği bir mecraya dönüşmüştü. Kanunlar ve YHK kararlarına bakıldığında sürecin her noktasında sendikaları görüyor olsak da gazete haberleri göstermiştir ki işçi temsilcileri kilit önemde olmaya devam etmiştir.

Çalışmanın bulgularından ikincisi, işçi taleplerinin çoğunun düzen ve formelleşme ile ilgili olmasıdır. Bu dönem işçi-işveren-devlet ilişkileri bürokratikleşmiş, hakem kurulları aracılığı ile hukuki bir mecradan ziyade bürokratik bir mecrada düzenlenmiştir. İşçi gruplarının da bu bürokratikleşme dilini kendi mücadelelerine adapte ettiklerini görüyoruz. Talepler sadece ücret zammından menkul kalmamış, işyerinin düzeni ve istihdam biçiminin kurallını da kapsamıştır. Fazla mesai, geçici işçi çalıştırma, ücretli hafta tatili gibi konulardaki talepleri ile işçiler, yönetimi, mesai saatleri ve şartları belli, kabul edilebilir bir sisteme zorlamıştır. Bu anlamda, fabrika girişinde kart basma gibi uygulamaların işçiler tarafından fazla mesaiyi kanıtlamak için benimsenebileceğini de görürüz. Fakat, bürokratikleşmenin en büyük dezavantajı da sürecin zamana yayılması idi. Toplu iş ihtilaflarının sonuca bağlanması bir yıla yakın sürmekte, bu da enflasyonist bir dönemde büyük maddi kayıplara yol açıyordu.

Son olarak, YHK ile İHK arasındaki yaklaşım farkı başka yazarlarca da belirtilmişti; İHK'nın işçilerin taleplerine daha olumlu yaklaştığını, YHK'nın karar yürürlük tarihlerini geciktirdiğini biliyoruz. Bu çalışmanın katkısı ise İHK'nın sistematik olarak fiilî asgari ücret olarak yorumlanabilecek bir şekilde zam oranlarını belirlemesine karşılık YHK'nın yine aynı sistematiklikte fiilî azami ücret belirlemesidir. Diğer bir deyişle, iki hakem kurulu arasındaki fark sadece YHK'nın daha düşük zamlar kabul etmesi değildi. Aynı zammı kabul ettiği durumlarda bile zam yüzdelerinin matematikliğini değiştirerek asgari yerine azami ücret belirleyen bir kurum işlevi görmüştü. Bürokratikleşmenin süreci zamana yayması dışındaki diğer dezavantajı da, bu etkisi önemli değişikliklerin kağıt üzerine küçük deği-

şiklikler olarak görülebilmesi ve son karar merciinden çıktığı mücadele nesnesi olamamasıydı.

Kaynakça

Cumhuriyet

Gece Postası

Resmî Gazete

Adelman, J. (2000). Labor Law in Twentieth Century Argentina. *The Rise and Development of Collective Labour Law* içinde, der. M. van der Linden ve R. Price, 19–43. New York: P. Lang.

Akçay, İ. İ. (2010). Türkiye’de Emeğin Bir Mücadele Aracı Olarak İş İhtilâfları: 1936-1963. *Çalışma ve Toplum*, (25), 41–64.

Aksoy, S. (1947). “İş kanunumuza göre işçi ve patron ihtilâfları.” *İktisadi Yürüyüş*, 10(188).

Bourdieu, P. (1987). The Force of Law: Toward a Sociology of the Juridical Field. *The Hastings Law Journal* 38, 805–53.

Doğan, M. G. (2003). *Governmental Involvement in the Establishment and Performance of the Trade Unions during the Transition to Multi Party Politics: The Case of The Worker’s Bureau of The Republican People’s Party*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye.

Dördüncü Üç Aylık Devre İstatistikleri. (1956). *Çalışma Vekâleti Dergisi*, 4(4), 119–30.

Erkün, S. Ş. (1949). İşçi, Kanunî Haklarını Kaybetmemek İçin Nelere Dikkat Etmelidir? *Sosyal Hukuk ve İktisat Mecmuası*, 1(9), 386–95.

Garon, S. (2000). Collective Labor Law in Japan since 1882. *The Rise and Development of Collective Labour Law* içinde, der. M. van der Linden ve R. Price, 199–226. New York: P. Lang.

Güzel, M. Ş. (1996). *Türkiye’de İşçi Hareketi: 1908-1984*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

“İş İhtilâfları.” (1950) *İş* 15(13), 27–28.

“İş İhtilâfları - Grev Meselesi.” (1950) *İş* 16(8), 145.

İşçi Sigortaları Kurumu. (1961a). *1960 Yılı Çalışma Raporu ve Bilânçosu*. Ankara: Yeni Matbaa.

İşçi Sigortaları Kurumu. (1961b). *1960 Yılı İş ve Faaliyet İstatistikleri*. Ankara: Yeni Matbaa.

Klare, K. E. (1982). The Public/Private Distinction in Labor Law. *University of Pennsylvania Law Review*, 130(6), 1358–422.

Koç, Y. (2003). *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi*. 2 baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Koçak, H. (2008a). Türkiye İşçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yıllar: 1950’ler. *Toplum ve Bilim*, (113), 90–126.

- Koçak, H. (2008b). 50'leri İşçi Sınıfı Oluşumunun Kritik Bir Uğrağı Olarak Yeniden Okumak. *Çalışma ve Toplum*, (18), 69–86.
- Koçak, H. (2009). İşçi Sınıfının Uzun Taksim Yürüyüşü. *Toplumsal Tarih*, 2–7.
- Kosova, Z. (1996). *Ben İşçiyim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Makal, A. (2002). *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946–1963*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özden, B. A. (2013). Emek Süreci ve Hukuk: Türkiye'de Çalışma Disiplininin Geliştirilmesinde İşyeri İç Yönetmeliklerini Yeri. *Çalışma ve Toplum*, (36), 293–310.
- Shiek, G. S. (2000). Cultivation, Control and Dissolution: The Historical Transformation of the Labour Union Act of Taiwan, 1911–1990. *The Rise and Development of Collective Labour Law* içinde, der. M. van der Linden ve R. Price, 265–90. New York: P. Lang.
- Sunar, K. S. (1956). İş Kanununa Direnen İşçi ve İşverenler. *İktisadi Yürüyüş*, 21(337).
- Sülker, K. (1986). *36 Yaşında Genç Bir Sendika, Petrol-İş, 1950-1986*. İstanbul: Türkiye Petrol-Kimya Lastik İşçileri Sendikası.
- Sülker, K. (2004). *Türkiye Sendikacılık Tarihi*. 3 ed. İstanbul: Tüstav.
- Süngütay, B. (1953). İstanbul'da İş Kanununun tatbik edildiği işyerleri, işçi sayısı ve iş uyumsuzlukları. *Çalışma Vekaleti Dergisi*, 1(2).
- Şağan, A. (2014). Demokrat Parti İktidarı ve Grev Hakkı. *Eğitim ve Toplum*, (7), 108–128.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (1963). *1963 Türkiye İstatistik Yıllığı*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1956). İstatistik Bülteni, (24).
- Talas, C., Dilik, S., ve Işıklı, A. (1965). *Türkiyede Sendikacılık Hareketi ve Toplu Sözleşme (İktisadi Yönleri İle)*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Tarım İşçileri İçin Kanun Tasarısı Hazırlanıyor. (1949). *Sosyal Hukuk ve İktisat Mecmuası* 1(12), 579–80.
- Tuna, O. (1946). Küçük Sanayide İş Şartları. *Çalışma Dergisi*, (5), 35–38.
- Tuna, O. (1951). Tahkim ve Uzlaştırma Sistemimiz Hakkında Bazı Mülâhazalar. *İş*, 17(11), 203–06.
- Tuna, O. (1969). *Toplu İş Sözleşmesi Düzeninin İktisadi ve Sosyal Tesirleri*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.

BÖLÜM 3

SİCİL-İ AHVÂL DEFTERLERİNE GÖRE ERDEKLİ MEMURLAR

Kurtuluş DEMİRKOL¹

---

¹ Doç.Dr. Gebze Teknik Üniversitesi, e-mail: kurtulusdemirkol@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5936-7374.

Giriş

XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde idari, askeri, siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Bu değişimden şüphesiz Osmanlı bürokrasisi de üzerine düşen payı almıştır. Zira devlet bürokrasisinin işleyişi, yani idari alanda yapılan reformlar, merkezi yönetimin gücünü arttırmış ve bürokrasi üzerinde kontrolün sağlanmasını tesis etmiştir. Bu anlamda gerçekleştirilen reformlarla birlikte, devletin idare organlarının tümünde ihtisaslaşma başlamış, buna paralel olarak sivil bürokrasi gerek merkezde gerekse taşrada etkin bir hale gelmiştir. Merkezi mutlak yönetimi tesis etmede en önemli araç olarak görülen sivil bürokrasinin, Osmanlı idarî yapısında etkin hale gelmesinde II. Mahmud'dan sonra en fazla gayret gösteren padişah, II. Abdülhamid olmuştur. O'nun saltanatının ilk yıllarında bürokratik kadrolarda istihdam edilen memur sayısının 35.000'e ulaştığı bilinmektedir (Findley, 1996, s. 23). Dolayısıyla gerek bürokrasi üzerinde kontrolün sağlanması gerekse sivil bürokrasinin Osmanlı idarî yapısında etkin hale gelmesi süreçlerine Sultan II. Abdülhamid'in hassasiyetle yaklaştığını ifade edebiliriz. Zira II. Abdülhamid, saltanatının ilk yıllarında diğer bir ifadeyle I. Meşrutiyet Dönemi'nde memurların sicil kayıtlarının tutulmasını zorunlu hale getirmiştir. Ayrıca parlamento açılışında memurlarla ilgili dile getirdiği öneriler doğrultusunda yeni düzenlemeler yapılmıştır. İlk düzenleme, Ahmed Cevdet Paşa'nın Dahiliye Nazırı olduğu (1877) dönemde mutasarrıf ve kaymakamlar başta olmak üzere mülkiye memurlarının tercüme-i hâllerini kaydetmek üzere Bâb-ı Âli'de bir *Sicill-i Ahlâk Defteri* (Özger, 2015, s.71) hazırlanması olmuştur.

Sicill-i Ahvâl Defterleri

Osmanlı Devleti'nde 1879 yılına kadar devlet kurumlarında istihdam edilen görevlilerin sicilleri, belirli plan dâhilinde düzenli şekilde bir defterde toplanmamıştır. Yukarıda bahsi yeni düzenlemeler kapsamında, 1879'da kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu ile devlet kademesinde yer alan memurların kişisel kayıtları tutulmaya başlanmıştır. Bu suretle devlet, istihdam ettiği personel hakkında bilmesi gereken tüm bilgilere rahatlıkla ulaşabilir hale gelmiştir (Sarıyıldız, 2004, s.8). Bu bağlamda Osmanlı devlet teşkilatında görev alan memurlara ait vazifeleri müddetince hal tercümelerine konu olan, özel haller, memuriyet sırasındaki haller, tarihî seyir, ahlak ve gidişatı gibi durumların kaydedildiği defterlerin tescilli işlemine *Sicill-i Ahvâl*, meydana getirilen defterlere de *Sicill-i Umumî* defterleri adı verilmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2000, s. 240). Günümüzde Osmanlı Arşivi'nin Dâhiliye Nezareti fonunda yer alan bu defterler, devrin büyük devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa'nın gayretleriyle tutulmaya başlanmıştır.

Zaten ilk tutulan defter de ona aittir. Defterlerin nasıl tanzim edileceği ise yayımlanan nizamnamelerle tarif edilmiştir (Özger, 2015, s.70).

1879 yılında kurulduğunu ifade ettiğimiz Sicill-i Ahvâl Komisyonu, 1896 yılında kapatılarak yerine Memurîn-i Mülkiye Komisyonu kurulmuştur (Sarıyıldız, 2004, s.9). II. Meşrutiyet'in ilanını müteakiben Memurîn-i Mülkiye Komisyonu kaldırılarak yerine Sicill-i Ahvâl İdaresi adıyla Dâhiliye Nezareti'ne bağlı ayrı bir daire kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam eden Dâhiliye Nezareti Memurîn ve Sicill-i Ahvâl İdaresi, tescil işlemlerini bu deftere zeyl olacak şekilde ilave ettikten sonra Memurîn Muamelât Dosyaları halinde tanzim ederek saklamıştır. Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun 1879'da kurulmasından 1909 yılına kadar süren zaman dilimi içinde yaklaşık 92.000 memurun sicil kayıtları 201 defterde toplanmıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2000, s. 240-241). Mükerrer kayıtların ayıklanmasıyla memur sayısı 51.698 olarak tespit edilmiştir (Sarıyıldız, 2009, s.135).

Çalışmamız kapsamında Osmanlı bürokrasinin son dönem tarihine ışık tutan bu defter serisini incelediğimizde, Erdek doğumlu 23 memurun bulunduğunu ve bunlardan birinin gayrimüslim, diğerlerinin ise müslüman olduğunu görmekteyiz. Yine defterlerde yer alan kayıtlardan yola çıkarak bu memurların, baba isimleri, aile lakapları, doğum yeri ve tarihleri, okudukları okullar, dil bilgileri, memuriyete başlama yaşları, nerelerde görev yaptıkları, aldıkları maaşlar, ödül ve cezalar gibi bilgilere ulaşmamız mümkün olmuştur.

Doğum Tarihleri ve Aile Durumları

Sicil kayıtlarını incelediğimizde, Erdekli memurların H. 1267-1304 tarihleri arasında yani miladi 1850-1887 tarihleri arasında dünyaya geldiklerini görmekteyiz. Bu bağlamda en erken dünyaya gelen isim Receb Hulusi Efendi'dir (BOA. DH.SAİD.d. No: 27/87). En geç dünyaya gelen memur ise Rum kökenli Mineloğoz (?) Efendi'dir (BOA. DH.SAİD.d. No: 198/93). Memurların baba mesleklerini ele aldığımızda ise 12 memurun baba mesleklerinin sicil kayıtlarında yer aldığını, 11 memurun baba mesleğine dair herhangi bir kaydın bulunmadığını görmekteyiz. Aşağıdaki tabloda memurların isimleri, doğum tarihleri, baba isimleri ve mesleklerine yer verilmiştir.

Memurun Adı	Doğum Tarihi (Hicri)	Baba Adı	Baba Mesleği
Receb Hulusi Efendi	1267	Hacı Ali Ağa	-
Mehmed Efendi	1272	Seyyid Mollazade Mustafa Efendi	Tüccar
Süleyman Efendi	1272	Halil Ağa	-
Mustafa Şevki Efendi	1273	Kadızaade Müezzın Hasan Efendi	Müezzın
Mehmed Nuri Efendi	1273	Helvacı Esnafından Emin Ağa	Helvacı
Mustafa Efendi	1275	Nalbant Receb Ağa	Nalbant
Ahmed Raşid Efendi	1276	Hafız Mustafa Efendi	-
Mustafa Şevki Efendi	1277	Alişan Ağa	-
Mehmed Efendi	1281	Tüccardan Adalı Seyyid Ağa	Tüccar
Ahmed Nuri Efendi	1283	Hüseyin Hilmi Efendi	Müftü
Hasan Sadi Efendi	1285	Ahmed Nuri Efendi	-
Ahmed Rasim Efendi	1285	Tüccardan Hacı Ali Ağa	Tüccar
Halil İbrahim Efendi	1290	Rençber Karaibişoğlu Abdi Ağa	Rençber
Hasan Fehmi Efendi	1290	Yakub Efendi	-
İsak Kemal Efendi	1291	Çerkes Muhacirlerinden Ahmed Ağa	-
İbrahim Efendi	1291	Çerkes Muhacirlerinden Tune Kalı (?) Efendi	-
Abdi Efendi	1292	Marmara Liman Reisi Seyyid Ağa	Liman Reisi
Ahmed Refik Efendi	1295	Sadeddin Efendi	Memur
Mustafa Sıdkı Efendi	1297	Şakir Şükrü Efendi	-
Mustafa Efendi	1297	Abdüllatif Efendi	-
Ahmed Raci Efendi	1299	Hacı Mehmed Ağa	-
Ahmed Mürüveddin Efendi	1304	Mehmed Tahir Bey	Vergi Başkatibi
Mineloğoz (?) Efendi	1304	Dimosten Nomidi (?) Efendi	Reji Memuru

Memurların Eğitim Durumları

Sicill-i Ahvâl kayıtlarında yer alan Erdekli memurların eğitim durumlarını incelediğimizde, 8 memurun sadece ilkokul seviyesinde olan ibtidai ve sıbyan mekteplerinde eğitim aldığı, 8 memurun da ilkokuldan sonra ortaokula devam ettiğini görmekteyiz. Ayrıca 1 memurun sadece medrese eğitimi aldığı, 1 memurun hem ibtidâi ve hem de medrese eğitimi aldığı ve 1 memurun ise hiç okula gitmediği sadece özel ders aldığı anlaşılmaktadır. Lise ve üniversite seviyesinde eğitim alan Erdekli memurların sayısı dördür. Bunlardan biri Darüşşafaka'da, ikisi Darü'l Fünun'da ve 1 memurda Mekteb-i Hukuk-u Şahane'de eğitim almışlardır.

Sicill-i Ahvâl kayıtlarında yer alan 23 Erdekli memurdan ikisi hariç hepsinde "Türkçe okuryazar" kaydı bulunmaktadır. Eğitimini Darüşşafaka'da alan Mustafa Efendi'nin kaydında dil bilgisine dair hiçbir kayıt düşülmemiş, aynı şekilde Rum mektebi ile Darü'l Fünun'da eğitim gören

gayrimüslim Mineloğoz (?) Efendi'nin kaydında da "Türkçe okuryazar" ifadesi kullanılmamıştır. Ancak Türkçe, Rumca ve Fransızca bildiği kaydına rastlamaktayız. Aşağıdaki tabloda memurların okuduğu okullar ve dil bilgilerine yer verilmiştir.

Memurun Adı	Okuduğu Okullar	Dil Bilgileri
Receb Hulusi Efendi	Medrese	Türkçe okur-yazar. Rumca konuşabilir.
Mehmed Efendi	İbtidâi- Medrese	Türkçe okur-yazar.
Süleyman Efendi	Sıbyan	Türkçe okur-yazar.
Mustafa Şevki Efendi	Sıbyan	Türkçe okur-yazar.
Mehmed Nuri Efendi	Sıbyan	Türkçe okur-yazar.
Mustafa Efendi	Sıbyan	Türkçe okur-yazar.
Ahmed Raşid Efendi	Sıbyan	Türkçe okur-yazar.
Mustafa Şevki Efendi	İbtidâi	Türkçe okur-yazar. Rumca konuşabilir.
Mehmed Efendi	Sıbyan- Rüşdiye	Türkçe okur-yazar.
Ahmed Nuri Efendi	Sıbyan- Rüşdiye	Türkçe okur-yazar.
Hasan Sadi Efendi	Sıbyan- Rüşdiye	Türkçe okur-yazar. Rumca konuşabilir.
Ahmed Rasim Efendi	Sıbyan- Rüşdiye	Türkçe okur-yazar. Rumca konuşabilir.
Halil İbrahim Efendi	Sıbyan- Rüşdiye	Türkçe okur-yazar.
Hasan Fehmi Efendi	Sıbyan-Mekteb-i Hukuk-u Şahane	Türkçe okur-yazar. Farsça ve Arapçaya aşına.
İsak Kemal Efendi	İbtidâi- Rüşdiye	Türkçe okur-yazar.
İbrahim Efendi	İbtidâi	Türkçe okur-yazar. Çerkesce konuşabilir.
Abdi Efendi	İbtidâi	Türkçe okur-yazar.
Ahmed Refik Efendi	Rüşdiye	Türkçe okur-yazar. Arapça-Rumca konuşabilir.
Mustafa Sıdkı Efendi	Özel ders	Türkçe okur-yazar.
Mustafa Efendi	Darüşşafaka	-
Ahmed Raci Efendi	Sıbyan- Rüşdiye	Türkçe okur-yazar.
Ahmed Mürüveddin Efendi	Rüşdiye- İdadi- Dârü'l Fünun	Türkçe okur-yazar. Farsça, Arapça, Rumca ve Fransızcaya aşına.
Mineloğoz (?) Efendi	Rum Mektebi- Dârü'l Fünun	Türkçe, Rumca ve Fransızca bilmektedir.

Memurların Görev Durumları

Tanzimat Dönemi öncesinde devlet dairelerinde istihdam edilen memurlar, hem usta-çırak ilişkisi çerçevesinde hem de kendi kendine öğrenme sistemiyle yetiştirilmeye çalışılmıştır. Her daire aynı zamanda memur yetiştiren birer mektep özelliği taşımıştır. Genellikle memur ve devlet ricalinin çocukları kalemlere çırak (şakird) olarak alınmıştır. Çıraklar on iki

yaşına gelince kalemlere ve dairelere devam etmişlerdir. Evde özel olarak okuma yazma öğrenmişler, camilerdeki derslere devam etmişlerdir. Türkçe yazı yazma çeşitleriyle hesap ve defter tutmayı ise bu kalemlerde öğrenmişlerdir (Özger, 2010, s. 18). Bu çıraklar, kalemlerde hocaları pozisyonunda olan kâtiplerin karşısında hasır üzerinde oturmuş ve zaman içerisinde kalemlerdeki önemsiz yazıları yazarak pişmeye başlamışlardır. Mülazemetle (stajyer olarak) girdikleri devlet dairelerinde ilk maaşlarını birkaç yıl çalıştıktan sonra almaya başlamışlardır (Kırıcı-Yiğit, 2011, s.12). Nitekim Sicill-i Ahvâl deftelerinde Erdekli memurların görev durumlarını incelediğimizde karşılaştığımız tablo tam da bu şekildedir. 23 memurdan on iki tanesi mülazemetle yani stajyer olarak göreve başlamış, aradan bir müddet geçtikten sonra maaş almaya başlamıştır.

Erdekli memurların göreve başlama yaşlarını ele aldığımızda, on bir kişinin henüz 14-17 yaşlarındayken memuriyete atandıklarını görmekteyiz. On kişinin 18-25 yaş aralığında ve iki kişinin de 30-35 yaş aralığında memuriyete tayin edildikleri anlaşılmaktadır. Memurların ilk tayinle birlikte aldıkları maaşlar gözönünde bulundurulduğunda, 75 kuruş ile en düşük maaşı Aydıncık Belediyesinde göreve başlayan Mehmed Nuri Efendi'nin, 1300 kuruş maaş ile de en yüksek maaşı Preveze Rüsumat Baş Müdüriyeti kimyagerliği görevine atanan Mineloğoz (?) Efendi'nin aldığı görülmektedir.

Memurun Adı	Mesleğe Başlama Yaşı	İlk Görev Yeri	İlk Maaşı (Kuruş)
Receb Hulusi Efendi	17	Erdek Rüsumat İdaresi	200
Mehmed Efendi	20	Manastır 3. Fırka Tahririye Mukayyidliği	235
Süleyman Efendi	19	Erdek Rüsumat İdaresi	160
Mustafa Şevki Efendi	15	Erdek Belediyesi	190
Mehmed Nuri Efendi	16	Aydıncık Belediyesi	75
Mustafa Efendi	15	Herek Gümrük Kitabeti	200
Ahmed Raşid Efendi	14	Erdek Rüsumat İdaresi	140
Mustafa Şevki Efendi	14	Erdek Rüsumat İdaresi	190
Mehmed Efendi	15	Erdek Mâş Kalemi	190
Ahmed Nuri Efendi	19	Erdek Nüfus Kitabeti	125
Hasan Sadi Efendi	16	Erdek Tahrirat Kalemi	112
Ahmed Rasim Efendi	17	Erdek Tahrirat Kalemi	300
Halil İbrahim Efendi	16	Erdek A'şâr Muharrirliği	125
Hasan Fehmi Efendi	35	Manastır Vilayeti Bidayet Mahkemesi	1000
İsak Kemal Efendi	18	Erdek Tahrirat Kalemi	112

İbrahim Efendi	21	Askeriye	300
Abdi Efendi	18	Kalem-i Duyun-u Umumiye	200
Ahmed Refik Efendi	23	Oş Rüsumat İdaresi	90
Mustafa Sıdkı Efendi	30	Edremit Kazası Zeytin Koruculuğu	400
Mustafa Efendi	20	Rüsumat Emaneti Muhasebe Kalemi	1000
Ahmed Raci Efendi	21	Aydıncık Nahiyesi Yağhanesi	300
Ahmed Mürüveddin Efendi	17	Hicaz Demiryolu İdaresi	250
Mineloğoz (?) Efendi	25	Preveze Rüsumat Baş Müdüriyeti Kimyagerliği	1300

Memurların Tercüme-i Halleri

Receb Hulûsî Efendi

Recep Hulusi Efendi, Hâcî Ali Ağa'nın oğludur. Bin iki yüz altmış yedi sene-i hicriyesinde Erdek'te dünyaya gelmiştir. Medresede Arabî'den 'avâmile kadar okumuştur. Türkçe okur-yazar ve Rumca tekellüm eder.

On yedi yaşında olduğu hâlde bin iki yüz seksen dört senesi zi'l-ka'desinde Erdek rüsûmât idaresine mülâzemetle başlayıp seksen yedi senesi cemâziyye'l-evvelîsinin on beşinde iki yüz guruş ma'âş-ı muvakkat ile idare-i merkûme müzâyede kitâbetine me'mûr ve müddetinin inkizâsıyla çend mâh sonra münfasıl olmuş ve doksan bir senesi cemâziyye'l-evvelîsinin yirmi dokuzunda iki yüz elli guruş ma'âşla Erdek'te küşâd olunan duhân fabrikası kitâbetine ta'yîn edilip sene-i mezkûrede mezbûr fabrikanın sed edilmesiyle açıkda kalarak doksan iki senesi şehri ramazânının yedisinde iki yüz elli guruş ma'âş ile mahal-i mezkûr rüsûmât idâresi kâtib-i sânilîğine ve doksan beş senesi saferinin yirmi beşinde üç yüz guruş ma'âş ile idâre-i mezbûre kâtib-i evvelîğine ve doksan yedi senesi cemâziyye'l-ahiresinin on birinde seksen guruş ma'âş ile nezâret-i mezkûreye mülhak Paşalimanı rüsûmât me'mûriyeti vekâletine alınıp doksan sekiz senesi saferinde infisâl etmekle berâber iki yüz kırk guruş ma'âş ile Erdek idâresi baş kitâbetine ta'yîn kılınmıştır. Umûr-ı me'mûresinden dolayı bir şeyle taht-ı muhâkemeye alınmamıştır.

Der-sa'âdet mülhakâtı rüsûmât nezâretinden derc olunan mütâla'aya 'atf ile rüsûmât emânet-i 'aliyyesinden mûmâileyhin bulunduğu me'mûriyeti idâreye kâfi iktidârı olduğu beyân kılınmıştır. Fî 17 Şevvâl [1]306 ve fî 3 Haziran [1]305. Efendi-i mûmâileyhin ma'âş-ı bin üç yüz senesi cemâziyye'l-evvelîsinin dördünde iki yüz elli guruşa bi'l-iblâğ bin üç yüz dört senesi zi'l-ka'desinin yirmisinde vefât eylemiştir (BOA. DH.SAİD.d. No: 27/87).

Mehmed Efendi

Hâfız Mehmed Efendi, Tüccârdan müteveffâ Seyyid Mollazâde Mustafa Efendi'nin oğludur. Bin iki yüz yetmiş iki sene-i hicriyesinde 1270 sene-i mâliye Erdek kasabasında tevellüd eylemiştir. Mahalli mekteb-i ibtidâ'isiyle bir müddet de medresesinde tahsîl ve Türkçe kitâbet etdiği tercüme-i hâl varakasında muharrerdir.

Bin iki yüz doksan iki senesi recebinin dördünde 25 Temmuz [12]91 ramazânının yirmi dördüne kadar 12 Teşrîn-i Evvel [12]91 iki yüz otuz beş guruş ma'âşla Manastır vilâyeti üçüncü fırka-ı tahrîriye mukayyidliğine ve doksan üç senesi saferinin on yedisinde 1 Mart [12]92 iki yüz doksan dört senesi saferinin yirmi altısına kadar gâye-i Şubât [12]92 üç yüz elli guruş ma'âşla vilâyet-i mezkûre ikinci fırka muharrir-i sâniliginde ve şa'bânının üçünden 1 Ağustos [12]93 iki yüz doksan beş senesi rebî'ü'l-ahirinin dokuzuna kadar 31 Mayıs [12]94 dört yüz elli guruş ma'âşla vilâyet-i mezkûrede muharrir-i sâlisliğinde ve iki yüz doksan yedi senesi zi'l-ka'desinin on beşinde 9 Teşrîn-i Evvel [12]96 iki yüz doksan sekiz senesi muharreminin onuna kadar gâye-i Teşrîn-i Sâni [12]96 beş yüz guruş ma'âşla Bitlis vilâyeti tahrîr-i muvakkat muharrir-i evvelliğinde istihdâm ve doksan dokuz senesi muharreminin on altısında 25 Teşrîn-i Sâni [12]97 dört yüz guruş ma'âşla mülga altıncı dâ'ire-i belediye-i tanzîfât kitâbetine ta'yîn ve üç yüz dokuz senesi recebinin yirmi sekizinde 14 Şubat [1]307 yüz ve üç yüz on iki senesi ramazânının on yedisinde 15 Mayıs [1]311 elli ve üç yüz on altı senesi rebî'ü'l-evvelinin yirmi beşinde 1 Ağustos [1]314 ve üç yüz on yedi senesi muharreminin altısında 4 Mayıs [1]315 elli guruş zamâ'imle ma'âş yedi yüz elli guruşa iblâğ ve üç yüz on dokuz senesi rebî'ü'l-ahirinin yirmi sekizinde 15 Ağustos [1]317 te'cilât-ı 'umûmiyede ma'âşı altı yüz otuz guruşa tenzîl ve üç yüz yirmi senesi şevvâlinin yirmi dokuzunda 15 Kânûn-ı Sâni [1]318 yüz ve üç yüz yirmi yesi senesi cemâziyye'l-evvelîsinin yirmi beşinde 1 Cemâziyye'l-evvel [1]325 yirmi ve zi'l-ka'desinin guresinde 1 Teşrîn-i Sâni [1]325 iki yüz elli guruş zamâ'im ile ma'âşı bin guruşa iblâğ ve üç yüz otuz bir senesi saferinde 1 Kânûn-ı Sâni [1]328 icrâ kılınan teşkilâtta kâdir ve hâricine ihrâc edilmiştir.

Manastır, Konya ve Bitlis vilâyetleri mukayyitlik ve muharrirliğinde müddet-i istihdâmıyla ma'âşı kemiyetinin muvâfık olduğu mûmâileyhe tarafında mâliye nezâret-i celîlesine takdîm kılınan istid'âso zuhûrunda muharrer hesâbât-ı 'atîka mûmeyyizliğinin 3 Mart [1]329 ve altıncı dâ'ire-i belediyeye müte'allik me'mûriyeti vukû'âtıyla ma'âşı mikdârı Beyoğlu dâ'ire-i belediyesi muhâsebeliğinin 23 Mart [1]329 târihli derkenâlarında anlaşılmış ve nüfûs tezkire-i Osmâniyesi görülüp i'âde ve mu'âmeleli iki kıt'a istid'â tercüme-i hâl varakasıyla birlikde hıfz olunmuş idüğü şehir emâneti sicil şu'besinde mürsel 5 Mayıs 329 târihli hülâsada gösterilmiştir. Fî 17 Ağustos [1]329 muharrerdir (BOA. DH.SAİD.d. No: 192/168).

Süleyman Efendi

Süleyman Efendi Halil Ağa'nın oğludur. Bin iki yüz yetmiş iki sene-i hicriyesinde Erdek'de dünyâya gelmiştir. Sibyân mektebinde mebdâfî-i 'ulûm-i diniyye okumuştur. Türkçe okuryazar.

On dokuz yaşında olduğu hâlde doksan bir senesinde mülâzemetle Erdek rüsûmât idâresine dühûl ederek doksan üç senesi cemâziyye'l-ahiresinde yüz altmış guruş ma'âşla der-sa'âdet mülhakâtı rüsûmât nezâretine mülhak Oş rüsûmât kitâbetine ta'yîn olunmuştur. Vazîfe-i me'mûresinden dolayı taht-ı mes'ûliyet ve muhâkemeye alınmıştır. Nezâret-i mezkûreden muharrer mülâhazaya 'atf ile rüsûmât emânet-i 'aliyyesinden derc olunan mütâla'ada mûmâileyhin bulunduğu me'mûriyeti idâreye muktedir idüğü beyân kılınmıştır. Fî 10 Cemâziye'l-evvel [1]306 ve fî 31 Kânûn-ı Sâni [1]304.

Mûmâileyh Süleyman Efendi'nin ma'âşî bin üç yüz senesi Cemâziye'l-evvelîsinin dördünde kırk guruş zammıyla iki yüz guruşa bi'l-iblâğ üç yüz dört senesi Cemâziye'l-ahiresinin on beşinde iki yüz elli guruş ma'âş ile Lapseki rüsûmât idâresi kitâbetine nakl edilmiştir (BOA. DH.SAİD.d. No: 23/229).

Mustafa Şevki Efendi

Mustafa Şevkî Efendi Kâdı-zâde demekle mülakkab mü'ezzin Hasan Efendi'nin oğludur. Bin iki yüz yetmiş üç senesi şehir-i ramazân-ı şerîfinin on dokuzunda "1 Mayıs 1273" Erdek kasabasında tevellüd etmiştir. Sibyân mektebinde mukaddime-i 'ulûm-ı diniyye ta'allüm eylemiştir. Türkçe okuryazar.

Bin iki yüz seksen sekiz senesi muharremi guresinde "22 Mart [12]87" on beş yaşında iken mülâzemetle Erdek kazâsı dâ'ire-i belediyesine muahharen yine mülâzemetle kazâ-ı mezkûr tahrîrât kalemine girip doksan bir senesi Cemâziye'l-evvelîsinin on birinde "13 Haziran [1]290" yüz doksan guruş ma'âşla muvakkaten Erdek rüsûmât idâresi harîr müzâyede kitâbetine ve şehir-i şerîf şubatının yedisinde "5 Eylül [12]90" yüz kırk guruş ma'âşla kazâ'-ı mezkûr tahrîrât kitâbeti refakatine ve doksan beş senesi zi'l-hiccetü's-şerîfesinin yirmi sekizinde "10 Kânûn-ı Evvel [12]94" dört yüz yetmiş beş guruşla kazâ-ı mezkûr tahrîrât kitâbetine ta'yîn ve doksan yedi senesi şehir-i rebi'ü'l-ahirinin ikisindeki tenkîhât-ı 'umûmiyede "1 Mart 1296" ma'âşî üç yüz kırk guruş tenzîl kılınmıştır.

Karesi mutasarrıflığından ve Hüdâvendigâr vilâyet-i celîlesinden yazılan mülâhazalarda efendi-i mûmâileyhin tercüme-i hâli minvâl-i muharreze üzere olduğu tasdik kılınmıştır. Fî 21 Ramazân 1310 ve fî 27 Mart [1]309. Mûmâileyhe vazâ'if-i me'mûriyeti hüsn-i îfâ eylemesine mebnî

bin üç yüz on bir senesi zi'l-hiccesinin on birinde rütbe-i hâmise tevcîh buyurulmuşdur. Mûmâileyhe vazâ'if-i me'mûriyetini hüsn-i îfâ eylemekde olmasında ve hıdımât-ı memdûhasında nâşî bin üç yüz on sekiz senesi muharreminin sekizinde terfî'ân rütbe-i râbi'a tevcîh buyurulmuşdur (BOA. DH.SAİD.d. No: 43/291).

Mehmed Nuri Efendi

Mehmed Nûrî Efendi helvâci esnâfindan Emîn Ağa'nın oğludur. Bin iki yüz yetmiş üç sene-i hicriyesinde Erdek'te dünyâya gelmiştir. Sibyân mektebinde Arabî ve Fârisî ve fenn-i hesâb okumuşdur. Türkçe okuryazar.

On altı yaşında iken bin iki yüz seksen dokuz senesi zi'l-hiccesinde yetmiş beş guruş ma'âş ile Aydıncık dâ'ire-i belediyesi kitâbetine ve doksan iki senesi rebî'ü'l-ahirinde silk-i 'askeriye dühûl ile doksan sekiz senesi zi'l-ka'desinde ruhsat verilerek doksan dokuz senesi muharreminin yirmi ikisinde yüz elli guruş ma'âş ile Kapudağı nâhiyesi kitâbetine me'mûr olmuş ve altı mâh sonra isti'fâ ile sene-i merkûme şa'bânın yedisinde yüz altmış guruş ma'âş ile der-sa'âdet mülhakâtı rüsûmât nezâretine mülhak Ermeni karyesi rüsûmât me'mûriyetine ta'yîn olunarak bin üç yüz senesi muharreminde ma'âşî üç yüz guruşa terakkî eylemiştir.

Nezâret-i mezkûreden derc olunan mütâla'aya atf ile rüsûmât-emânet-i 'aliyyesinden mûmâileyhin iktidârının bulunduğu hıdmeti îfâya kâfi olduğu beyân edilmiştir. Fî 6 Cemâziye'l-evvel [1]306 ve fi 27 Kânûn-ı Evvel [1]304. Mûmâileyh Mehmed Nûrî Efendi bir cinâyet maddesinden dolayı hükûmetçe taht-ı tevkîfe alınmasına mebnî bin üç yüz senesi şehr-i şa'bânın sekizinde 'azl edilmiştir (BOA. DH.SAİD.d. No: 23/217).

Mustafa Efendi

Mustafa Efendi Na'iband Recep Ağa'nın oğludur. Bin iki yüz yetmiş beş senesi şehr-i şa'bân-ı mu'azzama evâsıtında Erdek'te tevellüd etmiştir. Sibyân mektebinde tedris eylemiştir. Türkçe okuryazar.

Doksan senesi şehr-i şevvâlinin yirmi üçünde on beş yaşında olduğu hâlde iki yüz guruş ma'âşla Hereke gümrük kitâbetine alınıp doksan beş senesi rebî'ü'l-ahirinin birinde silk-i celîl-i 'askeriye iltihâkla üç yüz bir senesi şehr-i şa'bânü'l-mu'azzamanın yirmi dokuzunda bâ tezkire ihrâc edilmiş ve zi'l-ka'desinin sekizinde iki yüz elli guruş ma'âşla Herek dü-yûn-ı'umûmiyye me'mûrluğuna ta'yîn ve üç yüz iki senesi zi'l-ka'desinin üçünde ma'âşî üç yüz guruşa iblâğ olunmuş ve üç yüz üç senesi şehr-i muharremü'l-harâmının beşinde silk-i redîfe dühûl ile zi'l-ka'desinin yirmi sekizinde çıkmış ve üç yüz dört senesi şehr-i muharremü'l-harâmının ikisinde üç yüz guruş ma'âşla Paşalimanı düyûn-ı 'umûmiye ma'a kitâbet sandık emînliğine ta'yîn kılınmıştır.

Brusa [Bursa] düyûn-ı ‘umûmiye nezâretiyle idâre-i merkeziye müdürîyet-i ‘umûmiyesinde yazılan mülâhazalarda hüsn-i hâli tasdik kılınmıştır. Redif tezkiresiyle Herek me’mûriyetinde berâ’at zimmetine dâ’ir (29 Şa’bân 1301 ve 20 Teşrîn-i Sâni minhü târîhli devir muhâsebe defteri zeylinin nezâret-i müşârünileyhâ dest-i musaddak sûretleri merbûtdur. Fî 31 Rebi’ü’l-evvel 1313 fi 12 Ağustos 1311.

Mûmâileyhin bin üç yüz sekiz senesi zi’l-ka’desi guresinde 27 Mayıs [1]307 dört yüz guruş ma’âşla terfi’ân Erdek kazâsı düyûn-ı ‘umûmiye merkez me’mûriyeti baş kitâbetine nakl ve üç yüz on senesi şa’bânının yirmi dördünde 1 Mart [1]309 ma’âş beş yüz guruşa iblâğ ile üç yüz on beş senesi rebi’ü’l-ahirinin on dördünden 1 Ağustos [1]313 sene-i merkûme Cemâziye’l-ahiresinin on beşine kadar 29 Teşrîn-i Evvel [1]313 başkaca yüz kırk guruş zammı ma’âşla me’mûriyet-i mezkûre vekâletini ‘ilâve-i me’mûriyet olarak ifâ edip me’mûriyet-i mezkûre kuyûd ve mu’âmelâtının hemen kâffesinde birtakım intizâmsızlıklar müşâhede olunmasıyla tahakkuk eden ‘adem-i iktidâr ve ehliyetden dolayı bin üç yüz on altı senesi şa’bânının on üçünde 15 Kânûn-ı Evvel [1]314 dört yüz guruş ma’âşla tenzilen Paşalimanı düyûn-ı ‘umûmiye merkez me’mûriyeti kitâbetiyle sanduk emanetine ircâ’ edildiği ve üç yüz on yedi senesi saferinin yirmi dördünden 21 Haziran [1]315 Cemâziye’l-evvelîsinin yirmi sekizine kadar 21 Eylül [1]315 vekâlet ma’âş almaksızın ve târîh-i mezkûrden sene-i merkûme Cemâziye’l-ahiresinin on ikisine kadar 5 Teşrîn-i Evvel [1]315 ma’âş-ı aslisinden mâ’adâ yüz guruş zammı ma’âş ile me’mûriyet-i mezkûre vekâletini kezalik ‘ilâve-i me’mûriyet vecihle ifâ eylediği düyûn-ı ‘umûmiye-i Osmâniyye me’mûriyet şu’besinin 19 Haziran [1]318 târîhli vukû’ât pusulasıyla bildirilmiştir (BOA. DH.SAİD.d. No: 61/351).

Ahmed Raşid Efendi

Ahmed Râşid Efendi, Hâfiz Mustafa Efendi’nin oğludur. Bin iki yüz yetmiş altı senesi zi’l-hiccesinde Erdek’te doğmuştur. Sibyân mektebinde mukaddime-i ‘ulûm-ı diniyye okumuştur. Türkçe okuryazar.

On dört yaşında olduğu hâlde bin iki yüz doksan senesinde mülâzemetle Erdek rüsûmât idâresine devâma başlayıp doksan iki senesi rebi’ü’l-evvelinde yüz kırk guruş ma’âş ile idâre-i mezkûre kâtib-i sâniligine ta’yîn ve doksan beş senesi saferinde iki yüz elli guruş ma’âş ile idâre-i merkûme kâtib-i sâniligine nakl olunarak doksan yedi senesi rebi’ü’l-ahirinde vâki’ zammı tenkîhâtta ma’âş iki yüz guruşa tedennî etmiş ve sene-i mezbûre cemâziye’l-ahiresinde iki yüz kırk guruş ma’âş ile Hereke rüsûmât me’mûru olup altı mâh sonra bilâ me’zûniyet me’mûriyeti başından ayrılması cihetiyle ‘azl ile doksan sekiz senesi rebi’ü’l-evvelinde yüz altmış guruş ma’âş ile Marmara rüsûmât idâresi sandık emînliğine ta’yîn olunmuştur. Doksan dokuz senesi recebinde isti’fâ’ ederek sene-i merkû-

me rebi'ü'l-evvelinde iki yüz kırk guruş ma'âş ile der-sa'âdet mülhakâtı rüsûmât nezâretine merbût Kumla rüsûmât idâresine me'mûr ve bin üç yüz senesi cemâziye'l-evvelisinde ma'âşî üç yüz guruşa bâliğ olmuştur. Vazîfe-i me'mûresinden dolayı taht-ı muhâkemeye alınmıştır.

Nezâret-i mezkûreden muharrer mülâhazada mûmâileyhin derece-i iktidârı bulunduğu me'mûriyeti idâreye kâfidir denilerek rüsûmât emânet-i 'aliyyesinden mülâhaza-i mezbûre tasdîk edilmiştir. Fî 29 Rebi'ü'l-evvel [1]306. Mûmâileyh Ahmed Râşîd Efendi bin üç yüz dört senesi Cemâziye'l-evvelisinin beşinde dört yüz guruş ma'âş ile Karabigâ rüsûmât me'mûriyetine nakl edilmiştir. Mûmâileyh ile Kuşadası'na gitmek üzere idâreye gelen kerestelerin kaçırılmasına sebebiyet vermesinden nâşî bin üç yüzaltı senesi şehri-zi'l-hiccetü'ş-şerîfesinin sekizinde 24 Temmuz [1]305 azledilmiştir.

Mûmâileyh bin üç yüz yedi senesi şehri- saferinin yirmi ikisinde 5 Teşrîn-i Evvel [1]305 üç yüz altmış guruş ma'âşla Biğâ kazâsı sandık emânetine bi't-ta'yîn Marmara rüsûmât idâresinin ma'a kitâbet sandık emânetinden dolayı zimmet ve ilişîği olmadığı rüsûmât emânet-i celîlesinin 27 Haziran [1]309 târihli tezkire-i cevâbiyesinden anlaşıldığı mâliye sicil-i ahvâl şu'besinin selh-i safer [1]311 târihli vukû'ât cedvelinde gösterilmiştir (BOA. DH.SAİD.d. No: 23/49).

Mustafa Şevki Efendi

Mustafa Şevkî Efendi müteveffâ Alîşân Ağa'nın oğludur. Bin iki yüz yetmiş yedi senesi şehri- recebü'l-ferdi guresinde 31 Kânûn-ı Evvel [1]286 Erdek kasabasında tevellüd ettiği nüfus tezkire-i Osmâniyesi sûreti varakasında muharrerdir. Kasaba-i mezkûre mekteb-i ibtidâ'iyesinde müretteb dersleri tedris etmiş ise de şehâdetnâmesi olmadığı ve Türkçe okuryazar ve Rûmca tekellüm eder olduğu tercüme-i hâl varakasında mündericidir.

Bin iki yüz doksan bir senesi şehri- cemâziyye'l-ahiresinde Temmuz [1]290 yüz doksan guruş ma'âşla Erdek kazâsı rüsûmât idâresi muvakkat harîr müzâyede kitâbetine ta'yîn olunup sene-i mezkûre şehri- şa'bânü'l-mu'azzamanın guresinde 1 Eylül minhü vazîfesinin hitamına mebnî açıktaki kalmış ve sene-i mezkûre şehri- zi'l-ka'desinin dördünde 1 Kânûn-ı Evvel minhü iki yüz guruş ma'âşla Herek rüsûmât idâresi kitâbetine alınarak doksan altı senesi şehri- muharremü'l-harâmının üçünde 15 Haziran [1]294 infisâl edip üç yüz iki senesi şehri- ramazânü'l-mübârekenin on beşinde 16 Haziran [1]301 yüz doksan guruş ma'âşla mezkûr Erdek kazâsı düyûn-ı 'umûmiye müdüriyeti muvakkat harîr müzâyede kitâbetine ta'yîn olunarak şehri- şevvâlü'l-mükerrerminin onunda 11 Temmuz minhü vazîfesinin hitamına mebnî açığa çıkarılmış ve şehri- mezkûrun on sekizinde 19 Temmuz minhü iki yüz guruş ma'âşla Oş düyûn-ı 'umûmiye idâresi

kitâbetine ta'yîn ve üç yüz beş senesi şehri-şevvâlî'l-mükerrerinin yirmi dördünde 22 Haziran [1]304 ma'âş-ı mezkûr ile Ekinlik düyûn-ı 'umûmiye idâresi kitâbetine ve sene-i mezkûre şehri-zi'l-hiccetü's-şerîfenin beşinde 1 Ağustos minhü iki yüz elli guruş ma'âşla Hohale? düyûn-ı 'umûmiye idâresi me'mûrluğuna nakl olunarak üç yüz on sekiz senesi şehri-şabânü'l-mu'azzamanın üçünde 13 Teşrîn-i Sâni [1]306 ekseriyâ Eskobiye'de? imrâr-ı vaki'a etmesi ve balık müzâyedesine ahara sipârişle anın tarafına verilen pusulalara i'timâden Eskobiye'den? tezkire kat' eylemesi ve tezkiremiz bulunan balıkların akçası tahsîl olduğu hâlde esnâf tezkirelerini vermemesi ve hâsilât akçasını hânesinde ve makbuzlarını üzerinde tutması ve ba'zı tezâkir ve evrâki perâkende bir hâlde bırakması ve kuyûd-ı mu'âmelâtını vakt u zamânıyla icrâ etmemesi ve teferru'âtı gibi şeylerden dolaşmayı 'azl edilmiş ve üç yüz on bir senesi şehri-şabânü'l-mu'azzamanın yirmi dokuzunda 23 Şubat [1]309 iki yüz elli guruş ma'âşla Kepekli rûsûmât idâresi kitâbetine ta'yîn olunmuştur.

Mûmâileyhin derece-i iktidârı me'mûriyet-i hâzırası ibkâya kâfi bulunduğu Dersa'âdet mülhakât rûsûmât nezâretinden tasdîk kılınmıştır. Erdek rûsûmât idâresi muvakkat harîr müzâyede kitâbetine târih-i ta'yîniyle mikdâr-ı ma'âş ve nakli ve Herek rûsûmât idâresi kitâbetinde müddet-i istihdâmıyla mikdâr-ı ma'âş ve infisâlîne dâir bir gûne kayda destres olunamadığı ve vazîfe-i hâzırasına târih-i ta'yîniyle aldığı ma'âş mikdârı der-sa'âdet mülhakât rûsûmât nezâretinin tahrîrât-ı cevâbiyesiyle muhâsebe emânet kaydından ve Erdek muvakkat harîr müzâyede ve Oş idâresi kitâbetleriyle Hohan? Me'mûrluğunda müddet-i istihdâmıyla mikdâr ma'âş ve esbâb-ı infisâlî düyûn-ı 'umûmiye komiserliğinde tezkire-i cevâbiyesinde anlaşılmış ve Oş ve Ekinlik kitâbetleriyle Hohan? me'mûrluğunda bulunduğu müddet biri elzem idüğünü mübeyyîn râci'-i resmîyesinde verilen muhâsebe cedvelleriyle nakilleri tezkire-i Osmâniyyenin Kikli rûsûmât me'mûrluğuna musaddak sûretleri asıl tercüme-i hâl varakasıyla şu'bece hıfz edilmiştir.

Mûmâileyh tarafına tanzîm ve i'tâ kılınan tercüme-i hâl varakasında Erdek rûsûmât idâresine mülâzemetle ahîren yüz kırk guruş ma'âşla idâre-i mezkûre üçüncü kitâbetinde bulunduğu der-sa'âdet mülhakâtı rûsûmât nezâretinden gelen tahrîrât-ı cevâbiyede buna dâ'ir bir kayda destres olunamadığı bildirilmiştir. Fî 17 CA [Cemâziye'l-evvel] [1]324 ve fî 8 Haziran [1]322

Mûmâileyh 24 Kânûn-ı Sâni [1]323 târihinde dört yüz guruş ma'âşla Kesendire rûsûmât me'mûriyetine ta'yîn kılınarak 14 Mayıs [1]324 târihinde icrâ kılınan tensikâtda hâdir? ve hâricine çıkarıldığı ve 15 Mayıs minhü târihinden i'tibâren dört yüz guruş ma'âş tahsîsi edildiği 5 Şubat [1]328 târihli vukû'ât pusulasında gösterilmiştir 15 Mayıs [1]329. (BOA. DH.SAİD.d. No: 127/461).

Mehmed Efendi

Mehmed Efendi tüccârdan Adalı Seyyid Ağa'nın oğludur. Bin iki yüz seksen bir sene-i hicriyesinde Erdek kasabasında tevellüd etmiştir. Kasaba-i mezkûre sibyan mektebinde ve mu'ahharan mekteb-i rüşdîde okumuştur. Türkçe okuryazar.

Bin iki yüz doksan altı senesi şehir-i recebül-ferdin yirmi üçünde "Haziran [1]295" on beş yaşında iken mülâzemeten Erdek kazâsı mâş kalemine girip üç yüz bir senesi şehir-i ramazân-ı şerîfinin on birinde "12 Haziran [1]300" yüz doksan gurus ma'âşla muvakkaten Erdek rûsûm-ı sitte idâresinde harîr kozası müzâyede kitâbetine ve sene-i merkûme zi'l-hiccetü'ş-şerîfesinin on dokuzunda "27 Temmuz [1]300" yüz on iki gurus ma'âşla kazâ-i mezkûr tahrîrât refakatine ta'yîn kılınmıştır. Karesi mutasarrıflığından ve Hüdâvendigâr vilâyet-i celîlesinden yazılan mülâhazalarda efendi-i mûmâileyhin tercüme-i hâlî muvâffak nefsi'l-emr olduğu tasdik olunmuştur. Fî 7 Şevvâl 1310 ve fi 12 Nisan [1]309.

Mûmâileyh kazâ-i mezkûr tahrîrât kitâbeti refâkatinde üç yüz bir senesi zi'l-hiccesinin on dokuzunda (27 Eylül [1]300) işine mübâşeret ve bin üç yüz on bir senesi şa'bânının dördünde 29 Kânûn-ı Sâni [1]309 isti'fâen infikâk edip biri elzem idüğü kazâ-i mezkûr meclis idâresinin 15 Mart [1]310 târihli mazbatası sûret-i musaddakasında anlaşıldığı ve bin üç yüz on üç senesi rebi'ül-evveli guresinde (10 Ağustos [1]311) dört yüz gurus ma'âşla kazâ-i mezkûr zirâ'at bankası sandığı muhâsebe kitâbetine ta'yîn olduğu zirâ'at bank idâre-i 'umûmiyesi müdürîyetinin 7 CA [Cemâziyye'l-evvel] [1]314 târihli vukû'ât pusulasında gösterilmiştir (BOA. DH.SAİD.d. No: 43/293).

Ahmed Nuri Efendi

Ahmed Nûrî Efendi Erdek müftüsü sâbık müteveffâ Hüseyin Hilmi Efendi'nin oğludur. Bin iki yüz seksen üç senesi muharremül-harâmının on üçünde 16 Mayıs [12]82 Erdek kasabasında tevellüd eylediği nüfus tezkire-i Osmâniyyesi sûret-i musaddakasında muharrerdir. Sibyan mektebinde esâsı İslâmiyet olan mukaddime-i 'ulûm-i diniyye ve mekteb-i rüşdîde iki sene kadar ders görmüştür. Türkçe okuryazar.

Bin üç yüz senesi cemâziyye'l-evvelîsinin beşinde 'uhdesine bâ ibtidâ hâric-i Edirne rû'usu tevcîh buyurulmuş ve üç yüz iki senesi zi'l-hiccesinin dördünde 1 Eylül [1]301 on dokuz yaşında iken yüz yirmi beş gurus ma'âşla Erdek kazâsı nüfus kitâbetine ta'yîn ve üç yüz sekiz senesi cemâziyye'l-evvelîsinin yirmi dördünde 25 Kânûn-ı Evvel [1]306 bi'l-isti'fâ terk hıdmetle üç yüz on bir senesi rebi'ül-ahirinin ikisinde 1 Eylül [1]309 üç yüz gurus ma'âşla kazâ-i mezkûr sandık emanetine ta'yîn olarak üç yüz elli üç senesi cemâziyye'l-evvelîsinin yirmi beşinde 31 Teşrin-i

Evvel [1]311 inkizâ-yı müddetle nizamiyesine mebnî infisâl eylemiştir. Nüfûs tezkire-i Osmâniyesiyle rû'us-ı mezkûrun ve me'mûriyet-i sâbıkasında keyfiyet-i istihdâmını[a] mebnî kazâ-i mezkûr meclis idâresinin 28 Kânûn-ı Sâni [1]309 târihli mazbatasının savr-ı musaddakasıyla emânet-i mezkûreye ta'yîn ve infisâli târihleriyle ma'âş mikdârını mübeyyin muhâsebe-i 'umûmiye-i mâliyenin 4 Şubat [1]313 târihli derkenârını hâvî Hüdâvendigâr vilâyeti defterdârlığının 4 Kânûn-ı Evvel [1]313 târihli tahrîrâtı asıl tercüme-i hâl varakasıyla mahfûzdur. Fî 9 Receb 1313 fi 11 Teşrîn-i Sâni 1314.

Mûmâileyhin mezkûr Erdek kazâsı sanduk eminliğinden dolayı emvâl-i emîriye ve sâ'irce bir gûne zimmeti olmadığı Hüdâvendigâr vilâyeti meclis idâresinin 4 Mart [1]313 târihli ve bin üç yüz on beş senesi ramazânının yirmi ikisinde 1 Şubat [1]313 üç yüz guruş ma'âşla yine mezkûr sanduk emînliğine ta'yîn olunarak emr-i tahlîfinin icrâsı mahalline tebliğ edildiği muhâsebe-i 'umûmiye-i mâliyenin 30 Eylül [1]314 târihli 'ilm u haberine 'atfen mâliye sicil şu'besinin 22 Kânûn-ı Evvel [1]314 târihli vukû'ât cedveliyle bildirilmiştir (BOA. DH.SAİD.d. No: 83/371).

Hasan Sadi Efendi

Hasan Sadi Efendi Erdek kazâsı dâhilinde Paşalimanı nâhiyesi müdür vekîli esbak Gedik Hâcî Hasan oğlu müteveffâ Ahmed Nûrî Efendi'nin mahdûmudur. Bin iki yüz seksen bir sene-i hicriyesinde 1270 sene-i mâliye Erdek kasabasında tevellüd eylediği nüfûs tezkire-i Osmâniyesinde muharrerdir. Sibyân mektebinde mukaddime-i 'ulûmu ba'de't-tahsîl mahal-i mezkûr rüşdiye mektebinde üç sene kadar müretteb olan dersleri tahsîl etmiş ise de şehâdetnâme almaksızın çıktığı ve Rûmcaya biraz âşinâ olduğu tercüme-i hâl varakasında gösterilmiştir. Türkçe okuryazar.

Bin iki yüz doksan yedi sene-i hicriyesinde sene-i mâliyye 1295 on altı yaşında olduğu hâlde mülâzemet sûretiyle Erdek kazâsı tahrîrât kalemine dâhil olarak bin üç yüz senesi zi'l-ka'denin ikisinde 23 Ağustos [1]299 yüz on iki guruş ma'âş ile kazâ-i mezkûr tahrîrât kitâbeti mu'âvinliğine ta'yîn olunmuş ve bin üç yüz bir senesi zi'l-hiccesinin on dokuzunda 27 Eylül [1]300 iki yüz yirmi beş guruş ma'âşla kazâ-i mezbûr bidâyet mahkemesi ikinci kitâbetine tahvîl-i me'mûriyet ederek bin üç yüz on senesi zi'l-ka'desinin guresinde 5 Mayıs [1]309 üç yüz guruş ma'âşla Hüdâvendigâr vilâyeti istintâf mahkemesi cezâ dâ'iresi zabıt kitâbetine ve bin üç yüz on beş senesi rebî'ü'l-evvelinin on birinde 29 Temmuz [1]313 dört yüz guruş ma'âşla Edremid kazâsı bidâyet mahkemesi baş kitâbetine terfi'ân bi't-ta'yîn emr-i tahlîfi icrâ kılınmıştır. Hüdâvendigâr vilâyeti istinâf mahkemesi riyâsetiyle müdde'-î 'umûmiliğinden ve mukaddem vilâyetinden mûmâileyhin me'mûriyet ve ehliyeti tensîk ve 'adliye nezâret-i celîlesinin dahî sicil-i me'mûriyet müdüriyetinin mühri tasdîk kılınmıştır.

Mûmâileyhin tezkire-i Osmâniyesiyle Erdek tahrîrât kitâbeti mu‘âvinliğine ve kazâ-i mezkûr ikinci kitâbetine târîh-i ta‘yîn ve infikâkını hâvi Erdek kazâsı meclis idâresiyle hey‘et-i ‘adliyesi mazbataları sûret-i musaddakalarıyla Hüdâvendigâr istinâf mahkemesi cezâ dâ‘iresi zabıt kitâbetiyle Edremid baş kitâbetine ta‘yînine dâ‘ir intihâb komisyonunun mazbataları tercüme-i hâl varakasıyla mahfûz olduğu gibi Erdek tahrîrât kitâbeti mu‘âvinliğinde alındığı ma‘âş mikdârı mûmâileyhin tercüme-i hâl varakası zuhûruna mahalli kâ‘imakâm vekâletinden yazılan şerhde gösterilmiş ve Erdek ikinci kitâbetindeki ma‘âş mikdârıyla Hüdâvendigâr istinâf mahkemesi zabıt kitâbetine ve Edremid baş kitâbetine ta‘yîn târîhleri ve mikdârı ma‘âş kayda muvâfık bulunmuşdur. Fî 26 Cemâziye‘l-evveli [1]316 ve fî 30 Eylöl [1]314. (BOA. DH.SAİD.d. No: 82/259).

Ahmed Rasim Efendi

Ahmed Râsim Efendi tüccârdan müteveffâ Hâcî Ali Ağa’nın oğludur. Bin iki yüz seksen beş senesi rebî‘ü’l-evvelinin yirmi dokuzunda Erdek kasabasında tevellüd etmişdir. Sibyân mektebinde esâs-ı İslâmiyet olan mukaddime-i ‘ulûm-ı diniyye ve mekteb-i rüşdîde bir mikdâr Arabî ve Fârisî ve hesâb okumuşdur. Türkçe okuryazar Rûmca tekellüm eder.

Bin üç yüz iki senesi şevvâli ibtidâsında on yedi yaşında iken Erdek kazâsı tahrîrât ve mâl kalemlerine mülâzemetle üç yüz sekiz senesi zi‘l-hiccesinin yedisinde vâki‘ üç yüz yedi senesi Temmuz ibtidâsında üç yüz guruş ma‘âşla kazâ-i mezkûr sandık emînliğine ta‘yîn olunmuşdur. Karesi Sancağı muhâsebeciliği vekâletiyle mutasarrıflığından ve Hüdâvendigâr vilâyeti defterdârlığıyla vâlîliğinden yazılan mülâhazâta ‘atf ile mâliye nezâret-i celîlesinde mûmâileyhin varakası münderecatının nefsü‘l-emirde mütâkatı vazifesince hüsn-i hıdmeti beyân kılınmıştır.

Emânet-i mezkûreye ta‘yînine dâ‘ir muhâsebe-i ‘umûmiye-i mâliyyenin 4 Mart [1]308 târîhli ‘ilmuhaberi merbûtdur. Fî 29 Safer 1310 ve fî 9 Eylöl 1308. Mûmâileyh müddet-i nizamiyesinin inkizâsına mebnî bin üç yüz on bir senesi şehir-i rebî‘ü’l-evvelinin guresinde, 31 Ağustos [1]309 infisâl eylemiştir. Mûmâileyhin emânet-i mezkûreyi müddet-i idâresince emvâl-i emîriyeden bir gûne zimmet ve ilişiği olmadığı muhâsebe-i ‘umûmiye mâliyeden verilen 7 Kânûn-ı Sâni 1312 târîhli ‘ilmuhaberden anlaşıldığı mâliye sicil şu‘besinin 1 Mart 1313 târîhli vukû‘ât cedvelinde gösterilmiştir. (BOA. DH.SAİD.d. No: 41/253).

Halil İbrahim Efendi

Halil İbrâhîm Efendi rençber Erdekli Kara İbişoğlu Abdi Ağa’nın oğludur. Bin iki yüz doksan sene-i hicriyesinde Erdek‘te tevellüd etmişdir. Erdek mekteb-i ibtidâ‘i ve rüşdilerinde müretteb olan dersleri tedris etmiş

ise de ekme-i müddet etmeksizin çıktığı cihetle şehâdetnâme ahzına muvaffıf olamamıştır. Türkçe okuryazar.

Üç yüz altı senesi şeh-r-i ramazân-ı şerîfinin on üçünde 1 Mayıs [1]305 on altı yaşında olduğu hâlde yüz elli gurusu muvakkat ma'âşla Erdek kasabası a'şâr muharrerliğine alınıp üç mâh müddet ifâ-yı hıdmet ettikten sonra a'şâr idâresi mültezime ihâle kılınması cihetiyle açığa çıkarılmıştır. Üç yüz sekiz senesi şeh-r-i şa'bânü'l-mu'azzamanın ikisinde 1 Mart [1]307 altı yüz gurusu ücret-i maktû'a ile Erdek kazâsının üçüncü kol ağnâm ta'dâd muharrerliğine girip sene-i merkûme şeh-r-i şevvâlü'l-mükerreminin yedisinde 4 Mayıs [1]307 yüz yirmi beş gurusu mahsûs ma'âşla kazâ-i mezkûr nüfûs kitâbetine nakl olunmuş ise de üç yüz on bir senesi şeh-r-i şevvâlü'l-mükerreminin on sekizinde 12 Nisan [1]310 isti'fâ eylemiş ve şeh-r-i mezkûrun yirmi ikisinde 16 Nisan [1]310 yüz yetmiş beş gurusu aylıkla Asmalı düyûn-ı 'umûmiye kolculuğuna bi't-ta'yîn üç yüz on iki senesi şeh-r-i saferinin yirmi sekizinde 17 Ağustos [1]310 iki yüz elli gurusu ma'âşla Oş düyûn-ı 'umûmiye idâresi kitâbetine terfi' edilmiştir. Bandırma düyûn-ı 'umûmiye nezâretiyle idâre-i merkeziye müdüriyet-i 'umûmiyesinden mûmâileyhin hüsn-i hâl ve iktidârı tasdik olunmuştur.

Mûmâileyhin 7 Kânûn-ı Sâni [1]307 ve 13 Teşrîn-i Sâni [1]309 ve 1 Nisan [1]310 ve 11 Ağustos [1]310 târihli nüfûs tezkiresiyle Erdek kazâsının a'şâr ve ağnâm muharrirliklerinden ve kazâ-i mezkûr nüfûs kitâbetiyle Asmalı düyûn-ı 'umûmiye kolculuğundan berâtına dâir aldığı varaka ve mazbataların nezâret-i mûmâileyhâdan musaddak sûretleri merbûtdur. Mûmâileyh silk-i celîl-i 'askeriye alındığından üç yüz on üç senesi saferinin yirmi dokuzunda 8 Ağustos [1]312 isti'fâen infisâl etmiştir. Fi 25 Haziran [1]322 ve fi 19 Cemâziye'l-evvel [1]324. (BOA. DH.SAİD.d. No: 137/363).

Hasan Fehmi Efendi

Hâfız Hasan Efendi nüvvâbdan müteveffâ Yakûb Efendi'nin oğludur. Bin iki yüz doksan sene-i hicriyesinde sene-i mâliye 1289 Hüdâvendigâr vilâyetinden Erdek kasabasında tevellüd ettiği tezkire-i Osmâniyesi sûret-i musaddakasında muharrerdir.

Mahal-i mezkûr sibyan mektebinde mukaddemât-ı 'ulûmu okuduktan sonra Fâtih dersi 'âmlarından Ahmed Hamdi Efendi'den 'ulûm-i Arabiyye ve mekteb-i hukûk-ı şâhânede müretteb 'ulûm ve fûnûnu tahsil ve ikmâl ederek 20 Zi'l-ka'de [1]323 târihli icâzetnâme ve a'la dereceden 8 Ağustos [1]321 târihli şehâdetnâmeyi almıştır. Türkçe kitâbet ettiği ve Arabî ve Fârisî'ye âşinâ olduğu tercüme-i hâlinde mûndericidir.

Bin üç yüz yirmi beş senesi saferinin on dördünde 16 Mart [1]323 bin gurusu ma'âş ve encümen-i mintehâb me'mûriyet-i 'adliye kararlarıyla Ma-

nastır vilâyetinde Kolonya kazâsı bidâyet mahkemesi müdde‘i-î ‘umûmi mu‘âvinliğine ta‘yîn kılınmıştır. Târîh-i ta‘yîn ve mikdâr-ı ma‘âşî ‘adliye nezâret-i celîlesi sicil-i me‘mûriyet müdüriyetinden tercüme-i hâl varakasına yazılan ve makâm-ı nezâretinden tasdik kılınan derkenârdan anlaşılmış ve nüfus tezkire-i Osmâniyesiye icâzetnâme ve şehâdetnâmesi sûret-i musaddakası asıl tercüme-i hâl varakasıyla birlikte sicil-i ahvâl idâre-i ‘umûmiyesince hıfz edilmiştir. Fî 8 Şevvâl [1]326 ve 20 Teşrîn-i Evvel [1]324. (BOA. DH.SAİD.d. No: 153/75).

İsak Kemal Efendi

İsak Kemâl Efendi muhâcirîn-i Çerâkise’den Ahmed Ağa’nın oğludur. Bin iki yüz doksan bir sene-i hicriyesinde sen-i mâliye 1290 Erdek kasabasında tevellüd eydiği tezkire-i Osmâniyesinde muharrerdir. Der-sa‘âdetde ibtidâ‘i mekteblerinde ‘ulûm-ı diniyye ve Erdek rüşdiye mektebinde müretteb fûnûnu tahsîl eylemiştir. Türkçe okuryazar.

Bin üç yüz sekiz senesi şehir-i zi‘l-hiccetü‘ş-şerîfesinin on beşinde 9 Temmuz 1307 Erdek tahrîrât kalemine mülâzemeten dâhil olup ve üç yüz on bir senesi şa‘bânü‘l-mu‘azzamanın beşinde 30 Kânûn-ı Sânî 1309 yüz on iki gurus ma‘âşla tahrîrât refâkatına ta‘yîn olunmuştur. Tahrîrât kâtibinin cânib-i Eşrec Cemâze hîn-i ‘azîmetinde üç yüz on üç senesi recebü‘l-ferdinin on birinde 15 Kânûn-ı Evvel [1]311 üç yüz on dört senesi muharremü‘l-harâmının on yedisine kadar 15 Haziran [1]312 altı ay sûret-i fahriyede vekâlet eylemiştir. Üç yüz on dört senesi cemâduâ‘l-ulâsının dördünde 22 Teşrîn-i Evvel [1]312 ma‘âş yüz altmış iki gurus iblâğ ve vesâ‘it-i nakliye-i ‘askeriye komisyonu kitâbetini ‘ilâve-i me‘mûriyet olarak fahriyen îfâ etmiştir. Üç yüz on sekiz senesi cemâduâ‘l-ahiresinin on dokuzunda 1 Teşrîn-i Evvel [1]316 üç yüz altmış gurusla meclis idâre-i vilâyet müsveddeliğine nakl kılınmıştır. Tezkire-i Osmâniyesiyle hüsn-i hıtmedini mutazammeten Erdek meclis idâresinin zeyli musaddak mazbata sûretleri tercüme-i hâle merbûten mahfûzdur. Ehliyeti vazâ‘if-i me‘mûresini îfâya kâfi olduğu beyânıyla Hüdâvendigâr vilâyet-i celîlesi vâlîliğinden tercüme-i hâli tasdik kılınmıştır.

Efendi-i mûmâileyh meclis idâre-i vilâyetin 6 Teşrîn-i Sânî [1]313 târîhli kararı mücebince Kirmasti kâ‘imakâmı ‘izzetlü Raûf Bey’le ba‘zı me‘mûrîn kazâ hakkında icrâ-yı tahkîkâta me‘mûren kazâ-i mezkûre ‘azîmet ederek harcırâh-ı nizâmîsi olan yüz kırk gurusdan te‘cilen ve bâb-ı ‘âlî teshîlât sanduğı ‘â‘idâtı bi‘t-tevkîf mütebâkî yüz on üç gurus Brusa mâl sandığından ahz eylemiş ve üç yüz on sekiz senesi zi‘l-ka‘desinin on birinde 18 Receb [1]313 ma‘âşî dört yüz gurusla iblâğ kılınmıştır. Fî 10 Receb 1319 ve 20 Teşrîn-i Evvel 1317.

Mûmâileyh hüsn-i hıdmeti cihetiyle bin üç yüz yirmi üç senesi cemâziyye'l-evvelîsinin on beşinde rütbe-i sâlise tevcih buyurulduğu görülüp i'âde edilen rû'us-ı hümâyûndan anlaşılmıştır. Mûmâileyhin yedi yüz elli beşer gurus ücret-i maktû'a ile ta'yîn olduğu Gemlik ve Pazarköy kazâlarının üç yüz on sekiz ve Edremid ve Burhaniye kazâlarının üç yüz on dokuz seneleri Çoban ve Bandırma ve Erdek kazâlarının kezalik üç yüz on dokuz ve Modanya ve Gemlik kazâlarının üç yüz yirmi seneleri zeytin a'sârı ihâle me'mûriyetleriyle üç yüz on dokuz senesinde kezalik yedi yüz elli gurus ücret-i maktû'a ile Brusa kazası hayvânât-ı ehliye merkez kitâbetini ve Teşrîn-i Evvel [1]316 târîhinden 5 Ağustos [1]323 târîhine kadar gazete sâhib-i imtiyâzı tarafından beş lira ma'âş ile Brusa gazetesi ser muharrirliğini ve 1 Teşrîn-i Sâni [1]320 târîhinden 15 Kânûn-ı Evvel [1]321 târîhine kadar iki yüz gurus ma'âşla Hüdâvendigâr gazetesi musahhihliğini îfâ ve bu târîhde me'mûriyet-i asliye ve müstakimesine? müte'allik umûr ve mu'âmelâtın kesretine binâ'en mezkûr musahhihliği terk eylemişler ise de müddet-i me'mûriyetinde mezkûr gazetenin umûr-ı tahrîriyesine mu'âvenetde bulunduğu ve 23 Nisan [1]321 târîhinden gâye-i Şubat [1]322 târîhine kadar altı yüz ve 1 Mart [1]323 târîhinden 15 Eylül [1]323 târîhine kadar vâridât-ı belediyenin tenzilini üç yüz gurus ma'âşla 'ilâve-i me'mûriyet olarak Brusa dâ'ire-i belediyesi mu'âmelât-ı 'umûmiye müfettişliğini ve Brusa redif fırka-i 'askeriyesinin teşekkül olduğu sekiz tabura muktezî levâzım-ı nühâsiyenin i'âneten i'mâl ve tedâriki zımında 27 Temmuz [1]320 târîhli meclis idâre-i vilâyet karârıyla teşekkül ve 27 Ağustos [1]322 târîhinde ikmâl-i mu'âmele eyleyen komisyonun ve Brusa şehrine cârî Kavaksuyu mecrâsının icrâ-yı ta'mîrine muktezî mebâliğin tedârik ve te'mîni için teşkîli tensîb olunan komisyonun fahriyen umûr-ı tahrîriye ve hesâbiyesini ve hâsılâtı münâsafaten Hicâz demiryolu ile Brusa garb hastanesine 'âid çinli maden suyunun mu'âmelât ve muhâberât ve hesâbât-ı 'umûmiyesine müte'allik vezâ'ifi fahri olarak îfâ eylediği kayıddan anlaşıldığı ve mezkûr Gemlik ve Pazarköy ve Edremid ve Burhaniye a'sâr me'mûrluklarında a'sârın fazlasıyla ihâlesi husûsunda sa'y u gayreti ve sadâkati görüldüğü Hüdâvendigâr vilâyetinin 11 Şubat [1]320 târîhli tahrîrât-ı cevâbiyesiyle 8 Temmuz [1]323 târîhli tezkiresinde ve Gemlik ve Pazarköy ve Edremid ve Burhaniye kazâları meclis idârelerinin vilâyet-i müşârünileyhâ meclis idâresinden zeylen musaddak 17 Temmuz [1]318 ve 7 Ağustos [1]318 ve 16 Teşrîn-i Evvel [1]319 ve 24 Temmuz [1]319 târîhli mazbatalarının ve Çinili komisyonunun yine meclis idâre-i vilâyetden musaddak 24 Eylül [1]321 ve 15 Temmuz [1]322 târîhli devr-i muhâsebe cedvellerinde ve Brusa gazetesi sâhib-i imtiyâz ve müdürünün 31 Teşrîn-i Evvel [1]323 târîhli varakasında beyân kılınmıştır.

Mûmâileyh menâfi'-i vatana 'âid ve vâlî-i sâbık Tefvik Beyefendi'nin mu'âmelât ve teşebbüsâtını münakkıd-ı mu'âmelât neşr eylemesinden do-

layı üç yüz yirmi beş senesi ramazânının yirmi sekizinde 23 Eylül [1]323 müşârüniyleh tarafından ma'âşıyla Ayvalık kazâsı tahrîrât kitâbetine nakl ve takrîb olunarak müsveddelikte bulunduğu müddetçe mu'tad ve komisyonların umûr-ı tahrîriye ve hesâbiyesini de nâmuskârâne hüsn-i idâre ve îfâ eylediği ve nümâdî-i mağdûriyetine ve ahvâl-i sıhhiyesinin ilcââtına mebnî iki mâh müddet bahusus me'zûniyet eylemesinden nâşî üç yüz yirmi yedi senesi recebinin on ikisinde 17 Temmuz [1]325 infikâk eylediği ve şa'bânının yirmi birinde 25 Eylül [1]325 dâhiliye nezâretince Kirması kazâsı tahrîrât kitâbetine nakl etdirilmiş ise de tahvîl eylediği esnâda muvâffakı istihsâl olunmamasından nâşî gitmediği ve Ayvalık'da müddet-i me'mûriyeti zarfında vazâ'if-i mevdu'asını meşrûtiyetperverâne sûrette hüsn-i îfâ ile ibrâz-ı âsâr-ı musâdakat ederek tevfikât ve sâ'ir devr-i zimmet ve ilişiği olmadığı kazâ-i mezkûr meclis idâresinin 17 Temmuz [1]325 ve 26 Ağustos [1]325 târihli mazbatalarıyla sâlifü'z-zikr tahrîrât-ı cevâbiyede ve vilâyet-i müşârüniylehânın me'mûriyet kaleminden tevdi' edilen 10 Haziran [1]325 târihli diğerk tahrîrâtında gösterilmiştir.

Mûmâileyhin mekteb-i mülkiyece imtihânı bi'l-icrâ ihrâz edildiği 5 Şubat [1]324 târihli tahrîrât müdürlüğü intihâbnâmesi ile sâlefü'z-zikr mezâbit ve evrâk-ı sâ'ire sicil-i ahvâl idâresince ba'de'l-mütâla'a î'ade edilmiştir. Mûmâileyh üç yüz yirmi yedi senesi ramazân-ı şerîfinin yirmi dokuzunda 1 Teşrîn-i Evvel [1]325 dört yüz guruş ma'zûliyet ma'âşî tahsîs kılındığı dâhiliye muhâsebe müdüriyetinin 4 Şubat [1]325 târihli müzekkere-i cevâbiyesinde beyân edilmiştir.

Mûmâileyhin bin üç yüz yirmi sekiz senesi rebî'ü'l-ahirinin sekizinde 5 Nisan [1]326 bin iki yüz elli guruş ma'âşla Debre Sancağı tahrîrât müdüriyetine ta'yîn olunup bin üç yüz yirmi dokuz senesi muharreminin onunda 29 Kânûn-ı Evvel [1]326 bin beş yüz guruş ma'âşla Serfiçe Sancağı tahrîrât müdüriyetine nakl edildiğini sicil-i me'mûriyet kalemi müdüriyetinin 2 ve 10 Kânûn-ı Sâni [1]326 târihli müzekereleriyle bildirilmiştir. Mevki'-i harbden 'avdet etmiş olan me'mûr-ı mûmâileyh muhâsebeye mürâca'atle devletçe kendisine ma'âş verildiği hâlde bilâ hıdmet oturmadan ise ihtiyâc olduğu takdîrde kalemde istihdâmını talep ve işlerin kesreti hasebiyle mûmâileyhin muhâsebe kaleminde istihdâmı münâsib görülerek keyfiyet-i tensîb-i 'âlî-i nezâret-penâhîyede iktirân eylediği dâhiliye muhâsebe müdüriyetinin 26 Teşrîn-i Sâni [1]328 târihli müzekeresiyle bildirilmiştir. Fî 31 Kânûn-ı Sâni [1]328.

Mûmâileyhin 4 Haziran [1]328 târihinden 7 Eylül [1]328 târihine kadar bin iki yüz guruş zammı ma'âşla ve tevârîh-i muhtelifede fahri olarak Serfiçe Sancağı mutasarrıflığı vekâletinde bulunup üç yüz yirmi altı senesi ile devre-i mütemmimesine 'â'id hesâbatı livânın tedkikâtına me'mûr komisyon riyâsetini dahî der'uhde ederek vazîfe-i tedkikiyeyi icrâ ve ikmâl eylediği livâ-i mezkûr nâibi Hasan Fehmi ve Çerâkesi Mehmed Mucîb

ve defter-i hâkânî me'mûru Ali Rızâ Efendi'ler tarafından verilip Serfiçe muhâsebe Habîb Ref'et Bey tarafından musaddak 10 Kânûn-ı Evvel [1]328 târîhli şehâdetnâmeden anlaşılmiş ve mezkûr şehâdetnâmedeki mühr-i resminin muhâsebeci-i mûmâileyh Ref'et Efendi'nin mühr-i resmisi olduğu muhâsebe-i 'umûmiye tedkîk kaleminden tasdik edilerek dosyasında hıfz edilmiştir. Fî 31 Kânûn-ı Sâni [1]328.

Mûmâileyhin 12 Mayıs [1]326 târihinde 17 Kânûn-ı Sâni minhü târihine kadar Debre Sancağı tahrîrât müdüriyetinde bulunup aldığı ma'âşâtın terakkî ve yüzde beş ve bir taka'üd ve ma'zûliyet 'â'idâtını tesvîye ederek zimmet ve ilişiği olmadığı görülüp i'âde edilen mahalli meclis idâresinin 17 Kânûn-ı Sâni [1]326 târîhli mazbatadan anlaşılmışdır.

Mûmâileyhin 29 Kânûn-ı Evvel [1]326 târihinde Serfiçe'ye nakl edildiği hâlde 17 Kânûn-ı Evvel minhü târihine kadar Debre tahrîrât müdüriyetinde bulunarak nisf ma'âş yerine tâm ma'âş olduğundan on dokuz günlük fazla me'hûzunun ahz ve istirdâdı muhâsebeye bildirilmiştir. Fî 10 Nisan [1]329. Mûmâileyhin Debre tahrîrât müdüriyetinin Serfiçe'ye tahvîli târihi olan 29 Kânûn-ı Evvel [1]326 târihinde infikâkî târihi olan 17 Kânûn-ı Sâni minhü kadar nisf-ı ma'âş yerine tâm ma'âş almasından dolayı Debre'de fazla me'hûzu olan üç yüz seksen üç guruş on pâre gayr-ı ez tevkîfât mikdârı üç yüz altmış guruş on pâre Serfiçe tahrîrât müdürlüğünden dolayı bakiye-i istihkâkî olan mebâligden tevkîf olunmuş olduğu bâz müzekkere vukû' bulan iş'âra cevâben muhâsebe müdüriyetinin 10 Nisan [1]329 târîhli müzekkeresiyle bildirilmiştir. Mûmâileyh ber müceb-i karâr i'tâ kılınmakta olan sekiz yüz elli guruş ma'âşın Eylül [1]329 nihâyetine kadar Karesi Sancağı'na i'tâ kılındığı muhâsebe müdüriyetinin 10 Nisan [1]330 târîhli müzekkere cevâbiyesiyle bildirilmiştir. Fî 17 Nisan [1]330. 1 Teşrin-i Evvel [1]329 târihinde üç yüz yetmiş beş guruş ma'zûliyet ma'âş tahsîs kılındığı mahsûsât-ı zâtiye müdüriyetinin 14 Mayıs [1]330 târîhli müzekkeresiyle bildirilmiştir. Fî 12 Haziran [1]330. (BOA. DH.SAİD.d. No: 97/407).

İbrahim Efendi

İbrâhîm Efendi Çerkistân muhâcirlereinden müteveffâ Tune Kalı Efendi'nin oğludur. Bin iki yüz doksan bir sene-i hicriyesinde 290 mâliye Erdek kazasının Hamâmlı karyesinde tevellüd ettiği tezkire-i Osmâniyesi sûretinde muharrerdir. Mahalli ibtidâ'i mektebinde mukaddemâ 'ulûmu tahsîl ile Türkçe okuryazar ve Çerkesce tekellüm eder olduğu tercüme-i hâlinde mûndericidir.

Bin üç yüz on dört senesi rebî'ü'l-ahirinin 21 Eylül [1]312 bâ kur'a silk-i celîl-i 'askeriye dâhil olup müddet-i 'askeriyesi esnâsında bölük emînliğine terfî' olunarak üç yüz yirmi iki senesi saferü'l-hayrının onun-

da 15 Eylül [1]320 istibdâl sene-i merkûme cemâziyye'l-evvelisinin dördünde 5 Temmuz [1]320 on dört guruş yevmiye ile elektrik ve i'mâlât-i dökümhân fabrikası kitâbetine ta'yîn ve üç yüz yirmi beş senesi cemâziyye'l-ahiresinin üçünde 11 Temmuz [1]323 yevmiyesi ma'âşa bi't-tahvîl üç yüz guruş ma'âşla mevki'-i kitâbetine ve ramazân-ı şerîfinin yedisinde 1 Teşrîn-i Evvel [1]323 seksen guruş zammıyla ma'âş üç yüz seksen guruş ve üç yüz yirmi yedi senesi şa'bânının on beşinde 18 Ağustos [1]325 icrâ kılınan tensîkâtda altı yüz guruş iblâğ olunup üçüncü dâ'ire nâmı verilen tersâne me'mûriyetinin üçüncü ve dördüncü şu'besine ta'yîn kılınmıştır.

Efendi-i mûmâileyhin ifâdesi mukârin-i hakikat olduğu masârîfât dâ'iresinin üçüncü şu'be müdüriyetinden ve mu'âmelât ve ehliyeti me'mûr olduğu hıdmeti ifâya kâfi bulunduğu müsteşârlıktan ve yazılan mülâhazalarda nâzır paşa hazretleri tarafından tasdik kılınmıştır. 5 Safer [1]328 ve 3 Şubat [1]325. Mûmâileyhin üç yüz otuz senesi şevvâlinin on yedisinde 15 Teşrîn-i Evvel [1]328 sekiz yüz guruş ma'âşla üçüncü dâ'ire muhâsebât kalemine nakl edildiği 3 Kânûn-ı Evvel [1]328 târîhli vukû'ât pusulasında muharrerdir. (BOA. DH.SAİD.d. No: 169-335).

Abdi Efendi

Abdi Efendi Marmara Liman re'isi denmekle ma'rûf SeyyidAğa'nın oğludur. Bin iki yüz doksan iki senesi şehir-i şa'bânü'l-mu'azzamanın dokuzunda 28 Ağustos [1]291 Erdek kazâsına tâbi' Marmara karyesinde tevellüd etmiştir. Mahal-i mezkûr mekteb-i ibtidâ'isinde mukaddime-i 'ulûmu tedris eylemiştir. Türkçe okuryazar.

Beş sene kadar mahal-i mezkûr düyûn-ı 'umûmiye idâresine mülâzemetden sonra bin üç yüz on senesi şehir-i zi'l-ka'desinin on altısında 20 Mayıs [1]309 on sekiz yaşında olduğu hâlde iki yüz guruş ma'âşla kalemi düyûn-ı 'umûmiye dâiresi kitâbetine ta'yîn kılınmış ise de senenin? hadd-i nizâmîyi ikmâl etmemesi cihetiyle üç yüz on bir senesi şehir-i şevvâl-i mükerreminin yirmi altısında 20 Nisan [1]310 infisâl eylemiş ve üç yüz on iki senesi cemâziyye'l-evvelîsi guresinde 18 Teşrîn-i Evvel [1]310 beş yüz on üç ücret-i maktû'a ile Marmara mülhakatının Mekrân-ı Cedid'e Eşhara? kitâbetine gönderilip vazifesinden sekiz gün zarfında hitâm bulmuş ve üç yüz on üç senesi rebî'ü'l-evvelinin on üçünde 23 Ağustos [1]311 iki yüz elli guruş aylıkla Avesh düyûn-ı 'umûmiye idâresi kitâbetine ta'yîn kılınmıştır. Bandırma düyûn-ı 'umûmiye nezâretiyle idâre-i merkeziye müdüriyet-i 'umûmiyesinde mûmâileyhin hüsn-i hâl ve iktidârı tasdik olunmuştur.

Efendi-i mûmâileyhin yedinde bulunan 3 Eylül [1]310 ve 5 Mayıs minhü târihiyle tezkire-i Osmâniyesiyle kalemi kitâbetinden berâtına dâ'ir aldığı şehâdetnâmenin sûret-i musaddakası tercüme-i hâl varakasına merbûtdur. fi 17 CA [1]324 ve fi 26 [1]322. Mûmâileyhin bin üç yüz on yedi

senesi cemâziyye'l-evvelîsinin sekizinde 5 Eylül [1]315 ma'âş-ı hâlisiiyle Erdek düyûn-ı 'umûmiye merkez me'mûriyeti üçüncü kitâbetine nakl edildiği düyûn-ı 'umûmiye-i Osmâniye me'mûriyet şu'besinin 23 Haziran [1]318 târihli vukû'ât pusulasıyla bildirilmiştir. (BOA. DH.SAİD.d. No: 129/417).

Ahmed Refik Efendi

Hacı Ahmed Refik Efendi Koruca Şile rüsûmât me'mûru Sadeddîn Efendi'nin oğludur. Bin iki yüz doksan beş senesi recebû'l-ferdi guresinde 19 Haziran 1294 Erdek kazâsına tâbi' Paşalimanı nâhiyesinde tevellüd etmiştir.

Lapseki kazâsı mekteb-i rüşdîsinde müretteb 'ulûm ve fûnûnu tahsîl ile bâ şehâdetnâme neş'et etmiştir. Türkçe okuryazar Arabca ve Rûmca mütekellim olduğu tercüme-i hâlinde mündericidir. Bin üç yüz on sekiz senesi şehri rebi'ü'l-ahiri selhinde 13 Ağustos [1]316 doksan gurus ma'âşla Oş rüsûmât idâresi kolculuğuna ta'yîn olunup üç yüz on dokuz senesi şa'bânü'l-mu'azzamı guresinde 31 Teşrîn-i Evvel [1]317 ismine kur'a isâbet etmesi hasebiyle infikâk etmiş ve sene-i merkûme şehri ramazânü'l-mübârekinin yirmi birinde 19 Kânûn-ı Evvel yedinci ordu-yı hümâyûn Hicâz fırka-i 'askeriyesi altmış birinci alayının üçüncü taburunun ikinci bölüğüne dâhil olarak üç yüz yirmi iki senesi şa'bânü'l-mu'azamanın on altısında 12 Teşrîn-i Evvel [1]320 müddet-i nizâmiyesini ikmâl ile bâ tezkire terhîs olunmuş ve sene-i mezkûre zi'l-hiccesinin dokuzunda 1 Şubat [1]320 der-sa'âdet mülhakâtı rüsûmât nezâreti muhâsebe kalemine devâm la üç yüz yirmi üç senesi saferinin dördünde 28 Mart [1]321 iki yüz ma'âşla Silivri rüsûmât merkez müdüriyeti mu'âyene kâtibliğine ta'yîn olunmuştur.

Oş rüsûmât idâresi kolculuğunda müddet-i istihdâmıyla mikdâr-ı ma'âş ve sebep-i infikâkıyla ..... olduğu idâre-i mezkûre me'mûriyetine verilmiş şehâdetnâm ile der-sa'âdet mülhakâtı rüsûmât nezâretinde tercüme-i hâl varakasına yazılmış şerhden ve silk-i celîl-i 'askeriyedeki hıdmeti 16 Şa'bân [1]322 târihli ihrâc tezkiresinde ve târih-i mülâzemetiyle vazîfe-i hâzırasına târih-i ta'yîn ve aldığı ma'âş mikdârı der-sa'âdet mülhakâtı rüsûmât nezâretinin tahrîrât-ı cevâbiyesinde anlaşılmış ve sâlefü'z-zikr şehâdetnâme ile ihrâc ve nüfûs tezâkirinin ve 'askerlikde iken tabur kalemünde istihdâm olunup müstakîmü'l-etvâr ve ahlâk-ı hamide ile muttasıf bulunduğunu ve 'umûm zâbitânın hüsn-i teveccühünü kazandığını mübeyyin 17 Şa'bân [1]322 târihli tabur mazbatasıyla mekteb-i rüşdi şehâdetnâmesinin musaddak sûretleri asıl tercüme-i hâl varakasıyla şu'bece hıfz edilmiştir. fî 16 Nisan [1]328. (BOA. DH.SAİD.d. No: 189/2).

Mustafa Sıdkı Efendi

Mustafa Sıdkı Efendi müteveffâ Şükrü Efendi'nin mahdûmudur. Bin iki yüz doksan yedi sene-i hicriyesinde sene-i mâliye 1295 Erdek kasabasında tevellüd etmiştir. Tahsîli husûsi olduğu tercüme-i hâli varakasında muharrerdir. Türkçe okuryazar.

Üç yüz yirmi yedi senesi şevvâlinin on üçünde 15 Teşrîn-i Evvel [1]325 dört yüz guruş ma'âşla Edremid kazâsı evkâf mazbût zeytinlikleri koruculuğuna ta'yîn edilmiş üç yüz otuz senesi rebi'ü'l-ahirinin on dördünde 20 Mart [1]328 zikr olunan ma'âşla kazâ-i mezkûr evkâf tahsildârlığına bi'l-imtihân nakl ve ta'yîn kılınıp târîh-i mezkûrde işe mübâşeret eylemiş ve me'mûriyeti 17 Teşrîn-i Sâni [1]328 târihinde evkâf-ı hümayûn nezâretince tasdik kılınmıştır.

Mûmâileyhin üç yüz otuz senesi şa'bânın başından i'tibâren 7 Temmuz [1]328 tasdik-i 'âliyye iktirân eden evkâf bütçesi mücebinde ma'âşından mâ'adâ mikdâr-ı tahsîlâtı nisbetinde icâre-i vâhîde gibi kontoratiye? ve kefâlete merbût bulunmayan vâridât-ı vakfiyeden yüzde üç guruş 'â'idât almak ve alacağı 'â'idâtın mikdârı ma'âşıyla berâber şehri sekiz yüz guruşu tecâvüz etmemek üzere dört yüz guruş ma'âş üç yüz guruşa tenzîl edilmiştir. Tercüme-i hâl varakasının zîrî Edremid evkâf me'mûru ile kâ'imakâm vekîli cânibine 'ale'l-usûl tasdik kılınmıştır.

Mûmâileyhin Edremid zeytinlikleri koruculuğuna keyfiyet-i ta'yîni ile mikdâr ma'âş Edremid kazâsı meclis idâresinde musaddak hülâsa cedvelinde ve tahsildârlığı târîh-i ta'yîn ve işe mübâşereti Karesi Sancağı evkâf me'mûrlüğünün 25 Temmuz [1]328 ve 2 Ağustos minhü târîhli muharrerâtının ve ma'âşının üç yüz guruşa tenzili üç yüz yirmi sekiz senesi evkâf bütçesinde anlaşılmış ve gıyaben verilen tezkire-i Osmâniyesi mahalline i'ade edilip zikr olunan hülâsa cedveli ve muharrerât ile varaka-i imtihanîyesi asıl tercüme-i hâli varakasıyla dosyasında hıfz olunmuş idüğü evkâf-ı hümayûn me'mûriyet-i müdüriyetinden mürsel 6/305 numaralı hülâsada gönderilmiştir. fi 25 Şubat [1]328. Mûmâileyhin edremid'e bir buçuk sâ'at ba'id mesâfesi bulunan Burhaniye kazâsına 'â'id vâridât-ı vakfiyenin tahsîlâtıyla dahî mükellef tutulması ve mukâbilinde bütçe kânûnundaki mevâdda muharrer nisbet dâ'iresinde 'â'idât i'tâ olunması hakkındaki Karesi Sancağı evkâf me'mûrlüğünün iş'ârı taraf-ı nezâretiyede 9 Kânûn-ı Evvel [1]328 târihinde tensîb edildiği 25 Nisan [1]329 târîhli vukû'ât pusulasında muharrerdir. Fi 5 Mayıs [1]329. (BOA. DH.SAİD.d. No: 192/92).

Mustafa Efendi

Mustafa Efendi müteveffâ Abdullatîf Efendi'nin oğludur. Bin iki yüz doksan yedi sene-i hicriyesinde sene-i mâliye [1]296 Erdek kazâsına mülhak Marmara Adası'nda tevellüd ettiği nüfûs tezkire-i Osmâniyesinde muharrerdir. Dârü'ş-şafaka'da müddet-i mu'ayene zarfında müretteb 'ulûm ve fûnûnu tahsîl eyler şehâdetnâme almıştır.

Bin üç yüz on dokuz senesi şa'bânü'l-mu'azzamanın on birinde 10 Teşrîn-i Sâni [1]317 bâ irâde-i seniyye bin guruş ma'âş ile rûsûmât emâneti muhâsebe kalemi kuyûd-ı 'umûmiye kitâbeti refâkatına ta'yîn olunmuşdur. Mûmâileyhin varakası münderecâtı muvâffık-ı kuyûd idüğü ma'âşât-ı merkeziye kitâbetiyle muhâsebeciliğinden yazılan şerhden anlaşılmiş ve nüfûs tezkire-i Osmâniyesiyle Dârü'ş-şafaka'da ikmâl-ı tahsîl eylediğini mübeyyin 1 Ağustos [1]317 târihli şehâdetnâme kalemce 'aynen görölerek kendisine i'âde edilmiştir. Mûmâileyhin rütbe-i saliseye nâ'il olduğu tercüme-i hâl varakasında münderiç ise de rû'us[a] ibrâz edilmemiştir. fi 9 Rebi'ü'l-evvel [1]328 ve 8 Mart [1]326.

Mûmâileyhin bin üç yüz yirmi senesi recebinin yirmi yedisinde 1 Ağustos [1]325 icrâ kılınan tensikâtda beş yüz elli guruş ma'âşla müceddeden teşkil edilen dâ'ire-i hesâbiye birinci şu'besi sınıf-ı selâse kitâbetine ve zi'l-ka'desinin üçünde 3 Teşrîn-i Sâni [1]325 ma'âşla ma'a Mekran zahîre gümrüğü kontrol me'mûrluğu ikinci kitâbeti vekâletine nakl ile zi'l-hiccesinin on dokuzunda 19 Kânûn-ı Evvel [1]325 dokuz yüz guruş ma'âşla asâlet[en] me'mûriyeti icrâ eylediği rûsûmât sicil şu'besinin 2 Mart [1]326 târihli vukû'ât pusulasında muharrerdir. Mûmâileyhin 7 Mart [1]326 târihinde icrâ kılınan tensikâtda ma'âşıyla vazifesinde ifâ ve ma'âş 1 Temmuz [1]326 târihinde bin guruş iblâğ edildiği 26 Kânûn-ı Sâni [1]327 târihli vukû'ât pusulasında muharrerdir. (BOA. DH.SAİD.d. No: 171/427).

Ahmed Raci Efendi

Ahmed Râci Efendi Hâcî Mehmed Ağa'nın oğludur. Bin iki yüz doksan dokuz sene-i hicriyesinde sene-i mâliye 1298 Erdek kasabasında tevellüd ettiği nüfûs tezkire-i Osmâniyesi sûret-i musaddakasında muharrerdir. Kasaba-i mezkûre sibyan mektebinde mukaddime-i 'ulûmu ve rüşdiye mektebinde de müretteb dürûs kırâ'atla 18 Temmuz [1]314 târihi şehâdetnâmeyi ahz eylemiştir. Türkçe okuyup yazdığı tercüme-i hâl varakasında mündericidir.

Bin üç yüz yirmi senesi cemâziyye'l-ahiresinin yirmisinde 9 Eylül [1]318 sene-i merkûme şa'bânının on beşine kadar 4 Teşrîn-i Sâni [1]318 üç yüz guruş ma'âşla Aydıncık nâhiyesi yağhâne ve üç yüz on dokuz senesi martında beş yüz guruş ücret-i maktû'a ile Erdek kazâsı ikinci kol ağnâm ve sene-i merkûme eylülünde beş yüz guruş ücretle hayvânât-ı ehliye

ta'dâd muharrirliklerinde ve üç yüz yirmi bir senesi recebinin yirmisinde 1 Teşrin-i Evvel [1]319 sene-i merkûme zi'l-hiccesinin ikisine kadar 5 Şubat [1]319 doksan guruş nısf ma'âş ile nâhiye-i mezkûre kitâbeti vekâletinde ve üç yüz yirmi senesi martında beş yüz guruş ücret-i maktû'a ile kazâ-i mezkûr ağnâm ve hayvânât-ı ehliye ta'dâd muharrirliğinde istihdâm olunmuş ve üç yüz yirmi iki senesi muharreminin yirmi birinde 25 Mart [1]320 yüz seksen guruş ma'âş ile mezkûr Aydıncık nâhiyesi kitâbetine ta'yîn kılınmıştır. Aydıncık nâhiyesi müdürlüğüyle Erdek kazâsı kâ'imakâmlığının ve Karesi Sancağı mutasarrıflığıyla Hüdâvendigâr vilâyeti defterdarlığından yazılan mülâhazalara 'atf ile mâliye nezâret-i celîlesi nâmına müsteshârlığında iktidârı vazîfesiyle mütenâsib olduğu beyân kılınmıştır.

Nüfûs tezkire-i Osmâniyesiyle mekteb-i rüşdî şehâdetnâmesi ve hıdımât-ı sabıkasına târîh-i ta'yîniyle mikdâr-ı ma'âş ve ücürâtı ve târîh-i infikâkını ve mezkûr me'mûriyetlerden dolayı bir gûne zimmet ve ilişiği olmadığını mutazammın Erdek kazâsı meclis idâresinin 16 Haziran [1]320 târîhli mazbatası savr-ı mukaddimesi ve kitâbet-i mezkûreye târîh-i ta'yîn ve mikdâr-ı ma'âşıyla emr-i tahlîfinin icrâsı lüzûmunun Hüdâvendigâr vilâyeti ddefterdarlığına tebliğ olduğu mübeyyin muhâsebe-i 'umûmiye-i mâliyyenin 21 Şubat [1]321 târîhli 'ilmuhaberi asıl tercüme-i hâl varakasıyla şu'bece mahfûzdur. Fî 1 Cemâziye'l-evvel [1]324 ve fî 10 Haziran [1]322. (BOA. DH.SAİD.d. No: 126/455).

Ahmed Mürüvveddin Efendi

Ahmed Mürüvveddin Bey Adana vilâyeti ma'a tahrîr vergi başkâtibi müteveffâ Mehmed Tâhir Bey'in oğludur. Bin üç yüz dört sene-i hicriyesinde sene-i mâliye 1302 Erdek kasabasında tevellüd ettiği nüfûs tezkire-i Osmâniyesi sûret-i musaddakasında muharrirdir. Etyemez'de kâ'in Kahir Hâtûn mektebinde mukaddime-i 'ulûmu ve Davud Paşa merkez rüşdiyesiyle Vefâ mekteb-i i'dâdî-i mülkiyesi ve Dârü'l-Fünûn-ı Osmâniye'nin edebiyât şu'besinde dürûs ve funûn-ı mürettebeyi tahsîl ve ikmâl ederek zikr olunan mekâtibden 'ale'l-'ala derecelerde şehâdetnâme ahz eylemiştir. Türkçe okuryazar, Arabî ve Fârisî ve Fransızca ve Rûmca'ya âşinâ olduğu tercüme-i hâl varakasında mündericidir.

Bir müddet mülâzemeten orman ve ma'den nezâreti intihâb-ı me'mûriyet encümenine devâmdan sonra bin üç yüz yirmi bir senesi zi'l-ka'desinin yirmi beşinde gâye-i Kânûn-ı Sâni [1]319 kezâ mülâzemetle ve bi'l-imitihân Hicâz Demiryolu idâre-i 'umûmiyesi muhâsebesine dâhil olarak bin üç yüz yirmi iki senesi rebi'ü'l-ahiresinde 1 Temmuz [1]320 iki yüz elli guruş ma'âşla tavzîf ve bin üç yüz yirmi üç senesi rebi'ü'l-ahirinin on birinde 1 Haziran [1]321 elli ve bin üç yüz yirmi altı senesi cemâziyye'l-ahiresinin on sekizinde 5 Temmuz [1]324 kezalik elli ve sene-i merkûme zi'l-ka'desinin yirmi ikisinde 2 Kânûn-ı Evvel [1]324 dört yüz elli guruş

zamâ'im icrâsıyla ma'âş sekiz yüz guruşa iblâğ olunmuş ve bin üç yüz yirmi yedi senesi şa'bânının yirmisinde 23 Ağustos [1]325 icrâ olunan tensikâtda bin guruş ma'âşla ticâret ve nâfi'a nezâreti muhâsesine ve bin üç yüz yirmi yedi senesi ramazânının on üçünde 15 Eylül [1]325 yine bin guruş ma'âşla hazîne-i mâliye mu'âmelât-ı nakdiye şu'besi devâ'ir-i tahsîsât kalemi birinci sınıf kitâbetle tahvîl-i me'mûriyet eylemiştir. Kalem-i mezkûr mümeyyizliği ile mu'âmelât-ı nakdiye şu'besi müdüriyetinden yazılan mülâhazaya 'atfen mâliye nezâret-i celîlesi nâmına müsteşarlığından îfâ-yı vazifede ikdâmı görülmekte bulunduğu beyân edilmiştir.

Nüfûs tezkire-i Osmâniyesiyle mekteb şehâdetnâmelerinin sûret-i musaddakası ve hıdımât-ı muharrere-i sâbıkasında müddet-i istihdâmıyla makâdir-i ma'âşâtını ve esbâb-ı infikâkını mübeyyin Hicâz Demiryolu müdüriyet-i 'umûmiyesi ve ticâret ve nâfi'a nezâreti muhâsesininin 18 Kânûn-ı Sâni [1]325 târihli iki kıt'a 'ilmuhaberi asıl tercüme-i hâl varakasıyla mahfûz olup me'mûriyet-i hâzırasına târih-i nakli ile mikdâr-ı ma'âş me'mûrîn komisyonunun mazbatasında gösterilmiştir. Fî 8 Rebi'ü'l-evvel 1328 ve fî 7 Mart 1326. (BOA. DH.SAİD.d. No: 170/425).

Mineloğoz Efendi

Mineloğoz Efendi reji me'mûrluğundan mütekâ'id Dimitson Nomi Efendi'nin oğludur. Bin üç yüz altı sene-i hicriyesine musâdif mâlî 1305 Hüdâvendigâr vilâyeti dâhilinde Erdek kazâsında tevellüd ettiği nüfûs tezkire-i Osmâniyesi sûret-i musaddakasinde muharrerdir. Kazâ-i mezkûr Rûm mektebinde Türkçe ve Rûmca ve Fransızca vasat derecede tahsîl eylediği ve Türkçe ve Rûmca tekellüm ve kitâbet ve Fransızca tedris ettiği tercüme-i hâl varakasında mündericidir. Dârü'l-fünûn-ı Osmâni 'ulûm-ı tıbbiye şu'besinde fûnûn-ı ispençiyânı tahsîl eyleyerek bir kıt'a eczâcî icâzetnâmesi almıştır.

Bin üç yüz yirmi dokuz senesi zi'l-ka'desinin yirmi altısında 5 Teşrîn-i Sâni [1]327 bin üç yüz guruş ma'âşla Preveze rûsûmât baş müdüriyeti kimyagerliğine ta'yîn olunmuştur. Mûmâileyhin nüfûs tezkire-i Osmâniyesiyle mezkûr icâzetnâme sûret-i musaddakası varakasının aslıyla mahfûz bulunmuş ve mezkûr vazîfeye târih-i ta'yîniyle mikdâr-ı ma'âş kayıddan anlaşılması idüğü rûsûmât-ı me'mûrîn müdüriyetinden Mürsel 9/29 sicil numaralı hülâsada gösterilmiştir. Fî 7 Nisan [1]330. (BOA. DH.SAİD.d. No: 198/93).

Sonuç

Sicill-i Ahvâl Defterleri, Osmanlı Devleti'nin son dönemine ilişkin yapılan birçok çalışmaya kaynak olabilecek niteliktedir. Zira Sicill-i Ahvâl Komisyonunun kurulmasından sonra, devlet kademelerinde görev alan hemen hemen tüm memurlara dair bilgiler bu defterlere kaydedilmişlerdir. Göreve ilk atanma, görev yapılan yerler, alınan maaş, ödül, madalya, taltif veyahut ceza, meslekten ihraç vs. gibi bilgilerin yanısıra memurların baba isimlerini, aile lakaplarını, doğum yeri ile tarihlerini, okudukları okulları ve bildikleri dilleri bu kayıtlardan öğrenmek mümkündür.

Bu bağlamda çalışmamızda, Sicill-i Ahvâl Defterlerinde kayıtlı Erdekli memurların tercüme-i halleri ele alınmıştır. Çalışmamızda 23 olarak belirttiğimiz bu sayı, arşiv kayıtlarında 24 olarak gözükse de H. 1290 Erdek doğumlu Halil İbrahim Efendi'nin mükerrer olarak (BOA. DH.SA-İD.d. No:137-363 ve BOA. DH.SAİD.d. No:128-483) belge künyeleri ile iki kez deftere kaydedildiğini görmekteyiz. İlgili memur hakkında daha fazla bilgi vermesi nedeniyle çalışmamızda ilk belgeyi kullanmayı tercih ettiğimi belirtmemiz gerekir.

Netice itibariyle defterlerde yer alan kayıtlardan yola çıkarak, memurlar ile ilgili elde edilen veriler ayrı ayrı tablolaştırılmıştır. Birinci tabloda memurların doğum tarihleri, baba isimleri ve mesleklerine yer verilmiştir. İkinci tabloda ise okudukları okullar ile bildikleri diller hususuna temas edilmiştir. Üçüncü ve son tabloda ise Erdekli memurların mesleğe başlama yaşları, ilk görev yerleri ve ilk maaşlarına dair bilgiler yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv

- BOA. DH.SAİD.d. No: 27/87.
BOA. DH.SAİD.d. No: 192/168.
BOA. DH.SAİD.d. No: 23/229.
BOA. DH.SAİD.d. No: 43/291.
BOA. DH.SAİD.d. No: 23/217.
BOA DH.SAİD.d. No: 61/351.
BOA. DH.SAİD.d. No: 23/49.
BOA. DH.SAİD.d. No: 127/461.
BOA. DH.SAİD.d. No: 43/293.
BOA. DH.SAİD.d. No: 83/371.
BOA. DH.SAİD.d. No: 82/259.
BOA. DH.SAİD.d. No: 41/253.
BOA. DH.SAİD.d. No: 137/363.
BOA. DH.SAİD.d. No: 153/75.
BOA. DH.SAİD.d. No: 97/407.
BOA. DH.SAİD.d. No: 169-335.
BOA DH.SAİD.d. No: 129/417.
BOA. DH.SAİD.d. No: 189/2.
BOA. DH.SAİD.d. No: 192/92.
BOA. DH.SAİD.d. No: 171/427.
BOA. DH.SAİD.d No: 126/455.
BOA. DH.SAİD.d. No: 170/425.
BOA. DH.SAİD.d. No: 198/93.

Telif Eser ve Makaleler

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2. Baskı, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000.
Findley, Carter V., Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi, Çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Önder, Ahmet Önder- İrfan Yiğit, Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Çorumlu Devlet Adamları (1839-1909), Çorum 2011.

Özger, Yunus, “Sicill-i Ahvâl Defterlerinde Kayıtlı Bayburtlu Osmanlı Devlet Memurları”, History Studies 7/4 (2015).

Özger, Yunus, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgatlı Devlet Adamları, İstanbul 2010.

Sarıyıldız, Gülden, Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909), İstanbul 2004.

Sarıyıldız, Gülden, “Sicill-i Ahvâl Defterleri”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 37, İstanbul 2009.